

Démokritos

Testimonia DK 68 A

A 1 = Diogenés Laertios, Vitae philosophorum IX, 34 – 49

(s podstatným užitím překladu Antonína Koláře)

(34) Démokritos, syn Hégésistratův, podle jiných Achénokritův, podle některých Damasippův, pocházel z Abdér nebo, jak někteří tvrdí, z Milétu. Poslouchal výklady některých Mágů a Chaldejců, které král Xerxés zanechal jeho otci jako učitele, když se mu u něho dostalo pohoštění, jak Praví Hérodotos. Od nich se ještě jako chlapec naučil theologii a astronomii. Později se sblížil s Leukippem, podle některých i s Anaxagorou, byl o 40 let mladší než on. Favorínos v Rozmanitých vyprávěních však tvrdí, že Démokritos o Anaxagorovi říkal, že jeho názory o Slunci a Měsíci nejsou jeho vlastní, nýbrž velmi staré, a on že si je přivlastnil. (35) Tupil prý též jeho mínění o uspořádání světa a o mysli. Stavěl se vůči němu nepřátelsky, protože ho prý nepřijal za žáka. Jak by tedy mohl být jeho žákem, jak se někteří domnívají?

(34) Δημόκριτος Ἡγησιστράτου, οἱ δὲ Ἀθηνοκρίτου, τινὲς Δαμασίππου Ἀβδηρίτης ἤ, ὡς ἔνιοι, Μιλήσιος. οὗτος μάγων τινῶν διήκουσε καὶ Χαλδαίων, Ξέρξου τοῦ βασιλέως τῷ πατρὶ αὐτοῦ ἐπιστάτας καταλιπόντος, ἠνίκα ἐξενίσθη παρ' αὐτῷ, καθά φησι καὶ Ἡρόδοτος· παρ' ὧν τά τε περὶ θεολογίας καὶ ἀστρολογίας ἔμαθεν ἔτι παῖς ὢν. ὕστερον δὲ Λευκίππῳ παρέβαλε καὶ Ἀναξαγόρῃ κατὰ τινας, ἔτεσιν ὧν αὐτοῦ νεώτερος τετραράκοντα (F GrHist. 244 F 36b; II, 1030). Φαβωρίνος δὲ φησιν ἐν Παντοδαπῇ ἱστορίᾳ (fr. 33; FHG III 582) λέγειν Δημόκριτον περὶ Ἀναξαγόρου, ὡς οὐκ εἶησαν αὐτοῦ αἱ δόξαι αἱ τε περὶ ἡλίου καὶ σελήνης, ἀλλ' ἀρχαῖαι, τὸν δὲ ὑψηλοῦσθαι·

(35) διασύρειν τε αὐτοῦ τὰ περὶ τῆς διακοσμήσεως καὶ τοῦ νοῦ, ἐχθρῶς ἔχοντα πρὸς αὐτόν, ὅτι δὴ μὴ προσήκατο αὐτόν. πῶς οὖν κατὰ τινας ἀκήκοεν αὐτοῦ;

Démétrios v *Soujmenovcích* a *Antisthenés* v *Nástupnictvích* tvrdí, že se odebral do Egypta, aby se u kněží naučil také geometrii, a k Chaldejcům do Persie, a že se dostal

k Rudému moři. Někteří tvrdí, že se v Indii stýkal s gymnosofisty, a že přišel i do Aithiopie. Jeho třetí bratr prý rozdělil otcovský majetek. Většina spisovatelů říká, že si [Démokritos] vzal menší podíl, a to v penězích, protože je potřeboval na cesty, a že to jeho bratři chytře vytušili. (36) Démétrios však tvrdí, že jeho podíl převyšoval sto talentů, a že je všechny spotřeboval. Také o něm říká, že byl tak pracovitý, že si od okolní zahrady oddělil jakýsi domeček, a v něm se uzavřel. Jednoho dne jeho otec přivedl k oběti vola a uvázal ho tam, ale on si toho dlouhý čas nepovšimnul, až ho otec vyzval, aby vstal k oběti a vypravoval mu o tom volu. „Zdá se”, píše dále Démétrios, „že přišel i do Athén, ale neusiloval o to, aby byl poznán, protože pohrdal slávou.” Znal prý Sókrata, ten však neznal jeho. Démokritos totiž říká: „Přišel jsem do Athén a nikdo mne tam neznal.”

φησὶ δὲ Δημήτριος ἐν Ὀμωνύμοις καὶ Ἀντισθένης ἐν Διαδοχαῖς (FHG III, 183 n.) ἀποδημησάμενος αὐτὸν καὶ εἰς Αἴγυπτον πρὸς τοὺς ἱερέας γεωμετρίαν μαθησόμενον καὶ πρὸς Χαλδαίους εἰς τὴν Περσίδα καὶ εἰς τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν γενέσθαι. τοῖς τε Γυμνοσοφισταῖς φασὶ τινες συμμῖξαι αὐτὸν ἐν Ἰνδία καὶ εἰς Αἰθιοπίαν ἐλθεῖν. τρίτον τε ὄντα ἀδελφὸν νεύμασθαι τὴν οὐσίαν· καὶ οἱ μὲν πλείους φασὶ τὴν ἐλάττω μοῖραν ἐλέσθαι τὴν ἐν ἀργυρίῳ, χρεῖαν ἔχοντα ἀποδημησάμενος, τοῦτο κἀκείνων δολίως ὑποπτευσάντων·

(36) ὁ δὲ Δημήτριος ὑπὲρ ἑκατὸν τάλαντά φησιν εἶναι αὐτῷ τὸ μέρος, ἃ πάντα καταναλώσας. λέγει δὲ ὅτι τοσοῦτον ἦν φιλόπονος, ὥστε τοῦ περικτήτου δωματίου τι ἀποτεμώμενος κατάκλειστος ἦν· καὶ ποτε τοῦ πατρὸς αὐτοῦ πρὸς θυσίαν βουὴν ἀγαγόντος καὶ αὐτόθι προσδήσαντος, ἰκανὸν χρόνον μὴ γνῶναι, ἕως αὐτὸν ἐκεῖνος διαναστήσας προφάσει τῆς θυσίας καὶ τὰ περὶ τὸν βουὴν διηγήσατο. ἴδοκεῖ δὲ, φησὶ, καὶ Ἀθήναζε ἐλθεῖν καὶ μὴ σπουδάσαι γνωσθῆναι δόξης καταφρονῶν. καὶ εἰδέναί μιν Σωκράτη, ἀγνοεῖσθαι δὲ ὑπὲρ αὐτοῦ· ἦλθον γάρ, φησὶν, εἰς Ἀθήνας καὶ οὐτις με ἔγνωκεν (B 116).’

(37) „Je-li dialog *Milovníci* dílem Platónovým”, praví Thrasylos, „byl by Démokritos ten jeho bezejmenný účastník, který nepatří mezi Oinopidovy a Anaxagorovy stoupence (*Amatores* 132a), který se Sókratem rozmlouvá o filosofii, a jemuž se filosof zdá být, jak sám říká, podobný zápasníkovi v pětiboji (*Amatores* 135e). A opravdu byl takovým zápasníkem ve filosofii, neboť pěstoval nejen fyziku a etiku, nýbrž i matematiku a nauky, které patří

k ucelenému vzdělání, a vyznal se ve všech oborech.” Od něho pochází také výrok: „Řeč je stínem činu.” Démokritos Falérský v *Obraně Sókrata* říká, že Démokritos do Athén vůbec nepřišel, a to má větší váhu. Když pohrdnul tak významným městem, tak nechtěl získat slávu z místa, nýbrž spíše zjednat slávu /jinému/ místu.

(37) εἶπερ οἱ Ἄντερασται Πλάτωνός εἰσι, φησὶ Θρασύλος, οὗτος ἂν εἴη ὁ παραγενόμενος ἀνώνυμος, τῶν περὶ Οἰνοπίδην καὶ Ἀναξαγόραν ἕτερος, ἐν τῇ πρὸς Σωκράτην ὁμιλίαι διαλεγόμενος περὶ φιλοσοφίας, ὧι φησὶν, ὡς πεντάθλωι ἔοικεν ὁ φιλόσοφος (Anterast. p. 136A). καὶ ἦν ὡς ἀληθῶς ἐν φιλοσοφίαι πένταθλος· τὰ γὰρ φυσικὰ καὶ τὰ ἠθικὰ [ἤσκητο], ἀλλὰ καὶ τὰ μαθηματικὰ καὶ τοὺς ἐγκυκλίους λόγους, καὶ περὶ τεχνῶν πᾶσαν εἶχεν ἐμπειρίαν τούτου ἐστὶ καὶ τὸ ‘λόγος ἔργου σκῆ’ (B 145). Δημήτριος δὲ ὁ Φαληρεὺς ἐν τῇ Σωκράτους ἀπολογία (F GrHist. 228 F 41; II, 970) μηδὲ ἐλθεῖν φησιν αὐτὸν εἰς Ἀθήνας. τοῦτο δὲ καὶ μεῖζον, εἶγε τοσαύτης πόλεως ὑπερεφρόνησεν, οὐκ ἐκ τόπου δόξαν λαβεῖν βουλόμενος, ἀλλὰ τόπῳ δόξαν περιθεῖναι προελόμενος.

(38) I z [jeho] spisů je patrné, jaký to byl člověk. „Zdá se”, píše Thrasylos, „že byl následovníkem pythagoriků, vzpomíná však i samotného Pythagoru a mluví o něm s obdivem ve stejnojmenném spise. Zdá se, že od něho všechno převzal a mohl by být i jeho posluchačem, kdyby se proti tomu nestavěly časové vztahy.” Zcela určitě však poslouchal některého z pythagoriků, jak tvrdí Glaukos z Rhégia, který žil v téže době. Také Apollodóros z Kyziku tvrdí, že se Démokritos stýkal s Filoláem.

(38) (δῆλον δὲ καὶ τῶν συγγραμμάτων οἷος ἦν. δοκεῖ δέ, φησὶν ὁ Θρασύλος, ζηλωτῆς γεγονέναι τῶν Πυθαγορικῶν· ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ Πυθαγόρου μέμνηται, θαυμάζων αὐτὸν ἐν τῷ ὁμωνύμῳ συγγράμματι. πάντα δὲ δοκεῖν παρὰ τούτου λαβεῖν καὶ αὐτοῦ δ' ἂν ἀκηκοέναι, εἰ μὴ τὰ τῶν χρόνων ἐμάχετο. πάντως μέντοι τῶν Πυθαγορικῶν τινος ἀκοῦσαί φησιν αὐτὸν Γλαῦκος ὁ Ῥηγῖνος, κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους αὐτῷ γεγονώς. φησὶ δὲ καὶ Ἀπολλόδωρος ὁ Κυζικηνὸς Φιλολάῳ αὐτὸν συγγεγονέναι).

Antisthenés o něm vypráví, že se rozmanitým způsobem cvičil ve zkoušení svých představ, když občas prodléval o samotě a pobýval i na hřbitovech. (39) Když se vrátil z cest, žil prý ve velice ubohých poměrech, protože celé jmění vynaložil na cestu. V nouzi ho živil jeho bratr Damasos. Když se však proslavil předpovědí jakési budoucí události, byl pak většinou lidí uznán za hodného božské pocty. Tehdy však platil zákon, že kdo utratí otcovské jmění, nesmí být uznán za hodna pohřbu v rodné obci. Démokritos si to uvědomoval, a jelikož nechtěl být od nějakých závistivců a udavačů pohnán k odpovědnosti, přečetl svým spoluobčanům, jak vypravuje Antisthenés, *Velké uspořádání světa*, které vyniká nad všechny jiné spisy. Byl poctěn odměnou pěti set talentů a nejen tím, nýbrž i kovovými sochami, a po smrti byl pohřben na náklady obce. (40) Žil více než sto let. Oproti tomu Démétrios [z Magnésie] tvrdí, že *Velké uspořádání světa* přečetli jeho sourozenci, a že bylo poctěno jenom sto talenty. Totéž říká i Hippobotos.

ἤσκει δέ, φησὶν ὁ Ἀντισθένης (FHG III, 173 n.), καὶ ποικίλως δοκιμάζειν τὰς φαντασίας, ἐρημάζων ἐνίοτε καὶ τοῖς τάφοις ἐνδιατρίβων.

(39) ἐλθόντα δὴ φησὶν αὐτὸν ἐκ τῆς ἀποδημίας ταπεινότατα διάγειν, ἅτε πᾶσαν τὴν οὐσίαν καταναλωκότα· τρέφεσθαί τε διὰ τὴν ἀπορίαν ἀπὸ τᾶδελφοῦ Δαμάσου. ὡς δὲ προειπὼν τινὰ τῶν μελλόντων εὐδοκίμησε, λοιπὸν ἐνθέου δόξης παρὰ τοῖς πλείστοις ἤξιώθη. νόμου δὲ ὄντος τὸν ἀναλώσαντα τὴν πατρώϊαν οὐσίαν μὴ ἀξιούσθαι ταφῆς ἐν τῇ πατρίδι, φησὶν ὁ Ἀντισθένης, συνέντα, μὴ ὑπεύθυνος γενηθεῖη πρὸς τινῶν φθονούντων καὶ συκοφαντούντων, ἀναγνῶναι αὐτοῖς τὸν Μέγαν διάκοσμον, ὃς ἀπάντων αὐτοῦ τῶν συγγραμμάτων προέχει καὶ πεντακοσίοις ταλάντοις τιμηθῆναι· μὴ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ χαλκαῖς εἰκόσι· καὶ τελευτήσαντα δημοσίαι ταφῆναι. βιώσαντα ὑπὲρ τὰ ἑκατὸν ἔτη.

(40) ὁ δὲ Δημήτριος τοὺς συγγενέας αὐτοῦ φησὶν ἀναγνῶναι τὸν Μέγαν διάκοσμον, ὃν μόνον ἑκατὸν ταλάντων τιμηθῆναι. ταῦτά δὲ καὶ Ἴππόβοτος φησὶν.

Aristoxenos v *Historických poznámkách* vypravuje, že Platón chtěl spálit Démokritovy spisy, a to všechny, které by sehnal, ale že mu v tom zabránili pýthagorici Amyklás a Kleiniás, protože by to nebylo nic platné, neboť ty knihy už jsou u mnoha lidí. Je jasné, že tomu tak bylo, neboť Platón, ačkoliv vzpomíná skoro všechny staré filosofy, nikde nepřipomíná

Démokrita, a to ani tam, kde by mu měl co namítat; zřejmě proto, že věděl, že by musel zápasit s nejlепším z filosofů, jehož věru i Timón pochválil takto:

Démokrita též nad jiné moudrého, pastýře řečí,
v hovorech rozvážného, jsem mezi prvními poznal.

Ἄριστόξενος δ' ἐν τοῖς ἱστορικοῖς ὑπομνήμασί (fr. 83; FHG II, 290) φησι Πλάτωνα θελήσαι συμφλέξαι τὰ Δημοκρίτου συγγράμματα, ὅποσα ἐδυνήθη συναγαγεῖν. Ἀμύκλαν δὲ καὶ Κλεινίαν τοὺς Πυθαγορικοὺς κωλύσαι αὐτόν, ὡς οὐδὲν ὄφελος· παρὰ πολλοῖς γὰρ εἶναι ἤδη τὰ βιβλία. καὶ δῆλον δέ· πάντων γὰρ σχεδὸν τῶν ἀρχαίων μεμνημένος ὁ Πλάτων οὐδαμοῦ Δημοκρίτου διαμνημονεύει, ἀλλ' οὐδ' ἐνθα ἀντειπεῖν τι αὐτῶι δέοι, δῆλον [ὅτι] εἰδῶς ὡς πρὸς τὸν ἄριστον αὐτῶι τῶν φιλοσόφων [ὁ ἀγὼν] ἔσοιτο· ὃν γε καὶ Τίμων τοῦτον ἐπαινέσας τὸν τρόπον ἔχει (fr. 46 D.):

οἷον Δημόκριτόν τε περίφρονα, ποιμένα μύθων,
ἀμφίνοον λεσχῆνα μετὰ πρώτοισιν ἀνέγων.

(41) Pokud jde o dobu, byl, jak sám říká v *Malém uspořádání světa*, mladý, když Anaxagorás byl již stařec, byl o 40 let mladší než on. Píše, že *Malé uspořádání světa* složil 730 let po dobytí Ília. Byl by se tedy narodil, jak tvrdí Apollodóros v *Kronice*, v 80. olympiádě (460 až 457 před n. l.), ale Thrasylos v *Četbě Démokritových knih* říká, že se narodil ve 3. roce 77. olympiády (470 až 469 před n. l.) a že byl o rok starší než Sókratés. Byl by tedy současníkem Anaxagorova žáka Archeláa a stoupenců Oinopidových, vždyť také i jeho vzpomíná. Vzpomíná také nauku o Jednom, (42) kterou hlásali stoupenci Parmenidovi a Zénónovi, kteří byli v jeho době nejvyhlášenější, a také Prótagoru z Abdér, který podle obecného souhlasu žil za Sókrata.

(41) γέγονε δὲ τοῖς χρόνοις, ὡς αὐτός φησιν ἐν τῶι Μικρῶι διακόσμωι (Démokritos B 5), νέος κατὰ πρεσβύτην Ἀναξαγόραν, ἔτεσιν αὐτοῦ νεώτερος τετταράκοντα. συντετάχθαι δὲ φησι τὸν Μικρὸν διάκοσμον ἔτεσιν ὕστερον τῆς Ἰλίου ἀλώσεως τριάκοντα καὶ ἑπτακοσίοις. γεγόνον δ' ἄν, ὡς μὲν Ἀπολλόδωρος ἐν Χρονικοῖς (F GrHist. 244 F 36; II, 1030). κατὰ τὴν ὀγδοηκοστὴν ὀλυμπιάδα (-460/-457), ὡς δὲ Θρασύλος ἐν τῶι ἐπιγραφομένωι Τὰ πρὸ τῆς ἀναγνώσεως τῶν

Δημοκρίτου βιβλίων, κατὰ τὸ τρίτον ἔτος τῆς ἑβδόμης καὶ ἑβδομηκοστῆς ὀλυμπιάδος (-470/-469), ἐνιαυτῶι, φησί, πρεσβύτερος ὢν Σωκράτους. εἴη ἂν οὖν κατ' Ἀρχέλαον τὸν Ἀναξαγόρου μαθητὴν καὶ τοὺς περὶ Οἰνοπίδην· καὶ γὰρ τούτου μέμνηται. (42) μέμνηται δὲ καὶ περὶ τῆς τοῦ ἐνὸς δόξης τῶν περὶ Παρμενίδην καὶ Ζήνωνα ὡς κατ' αὐτὸν μάλιστα διαβεβοημένων, καὶ Πρωταγόρου τοῦ Ἀβδηρίτου, ὃς ὁμολογεῖται κατὰ Σωκράτην γεγονέναι.

Athénodóros v 8. knize *Procházek* vypravuje, že když k Démokritovi přišel Hippokratés, rozkázal přinést mléko. Když se na ně podíval, řekl, že je od černé kozy, jež měla první kůzlata. Hippokratés se proto podivil bystrosti jeho postřehu. Hippokrata také provázela dívka, kterou Démokritos první den pozdravil: “Bud’ zdráva, dívko!”, druhého dne však: “Bud’ zdráva, ženo!” Ta dívka oné noci ztratila panenství.

φησὶ δ' Ἀθηνόδωρος (Zeller IIIa, 6302) ἐν ἡ Περιπάτων, ἐλθόντος Ἴπποκράτους πρὸς αὐτόν, κελεῦσαι κομισθῆναι γάλα· καὶ θεασάμενον τὸ γάλα εἰπεῖν εἶναι αἰγὸς πρωτοτόκου καὶ μελαίνης· ὅθεν τὴν ἀκρίβειαν αὐτοῦ θαυμάσαι τὸν Ἴπποκράτην. ἀλλὰ καὶ κόρης ἀκολουθούσης τῶι Ἴπποκράτει τῆι μὲν πρώτηι ἡμέραι ἀσπάσασθαι οὕτω χαῖρε κόρη, τῆι δ' ἐχομένῃ ‘χαῖρε γύναι’. καὶ ἦν ἡ κόρη τῆς νυκτὸς διεφθαρμένη.

(43) Podle Hermippa zemřel Démokritos takto: Když byl již velmi stár a blízko smrti, rmoutila se jeho sestra, že by zemřel o slavnosti Thesmoforií, a že ona nebude moci vzdát náležitou poctu bohyni. Ob jí však řekl, aby byla klidná, a poručil, aby mu každý den přinášeli teplý chléb. Přikládal si jej k nosu a tak se udržel po dobu slavnosti naživu. Když minuly sváteční dny, byli tři, opustil život, údajně zcela bez bolesti. Podle Hipparcha se dožil 109 let. My jsme na něho složili tyto verše ve *Sbírce všech rozměrů*:

Kdo se kdy zrodil tak moudrý, kdo vykonal takové dílo,
jaké vykonal onen všeuměl Démokritos?
V domě přítomnou Smrt on po tři dny zadržoval celé,
vůni teplého chleba, hostě ji celý ten čas.

Takový byl život tohoto muže.

(43) τελευτῆσαι δὲ τὸν Δημόκριτόν φησιν Ἐρμιππος (fr. 29; FHG III, 43) τοῦτον τὸν τρόπον. ἤδη ὑπέργηρων ὄντα πρὸς τῷ καταστρέφειν εἶναι. τὴν οὖν ἀδελφὴν λυπεῖσθαι ὅτι ἐν τῇ τῶν θεσμοφόρων ἑορτῇ μέλλοι τεθνήξασθαι καὶ τῇ θεῷ τὸ καθῆκον αὐτῇ οὐ ποιήσῃ· τὸν δὲ θαρρεῖν εἰπεῖν καὶ κελεῦσαι αὐτῷ προσφέρειν ἄρτους θερμοὺς ὀσημέραι. τούτους δὴ ταῖς ῥῖσι προσφέρων διεκράτησεν αὐτὸν τὴν ἑορτήν· ἐπειδὴ δὲ παρηλθον αἱ ἡμέραι (τρεῖς δ' ἦσαν). ἀλυπότατα τὸν βίον προήκατο, ὡς φησιν ὁ Ἰππαρχος, ἐννέα πρὸς τοῖς ἑκατὸν ἔτη βιούς. ἡμεῖς τε εἰς αὐτὸν ἐν τῇ Παμμέτρῳ τοῦτον ἐποιήσαμεν τὸν τρόπον·

καὶ τίς ἔφθυ σοφὸς ᾧδε, τίς ἔργον ἔρεξε τοσοῦτον.

ὅσσον ὁ παντοδαῆς ἤνυσε Δημόκριτος;

ὃς Θάνατον παρεόντα τρί' ἡμέρα δώμασιν ἔσχεν

καὶ θερμοῖς ἄρτων ἄσθμασιν ἐξένισεν.

τοιοῦτος μὲν ὁ βίος τᾶνδρός.

(44) Jeho nauka byla takováto: Principy všeho jsou atomy a prázdný prostor, všechno ostatní je dojednané /mínění/. Uspořádání [světů?] je neomezené množstvím, vznikají a zanikají. Nic nevzniká z ničeho a nezaniká v nic. Atomy jsou neomezené co do velikosti a počtu, jsou ve veškerenstvu unášeny vířivým pohybem, a tím utvářejí všechny složeniny: oheň, vodu, vzduch, zemi; neboť i tyto živly jsou spojením určitých atomů. Atomy jsou neměnné a neporušitelné pro svou pevnost. Slunce a Měsíc jsou složeny z takovýchto hladkých a okrouhlých tělísek a stejně tak i duše. Ta je totéž, co mysl (*nús*). Vidíme díky tomu, že do našich očí vpadají obrázky.

(44) δοκεῖ δὲ αὐτῷ τάδε· ἀρχὰς εἶναι τῶν ὅλων ἀτόμους καὶ κενόν, τὰ δ' ἄλλα πάντα νενομίσθαι. ἀπείρους τε εἶναι κόσμους καὶ γενητοὺς καὶ φθαροὺς. μηδὲν τε ἐκ τοῦ μὴ ὄντος γίνεσθαι μηδὲ εἰς τὸ μὴ ὄν φθείρεσθαι. καὶ τὰς ἀτόμους δὲ ἀπείρους εἶναι κατὰ μέγεθος καὶ πλῆθος, φέρεσθαι δ' ἐν τῷ ὅλῳ δινουμένας, καὶ οὕτω πάντα τὰ συγκρίματα γεννᾶν, πῦρ, ὕδωρ, ἀέρα, γῆν· εἶναι γὰρ καὶ ταῦτα ἐξ ἀτόμων τινῶν συστήματα· ἅπερ εἶναι ἀπαθῆ καὶ ἀναλλοίωτα διὰ τὴν στερορότητα. τὸν τε ἥλιον καὶ τὴν σελήνην ἐκ τοιούτων λείων καὶ περιφεροῶν

ὄγκων συγκεκρίσθαι, καὶ τὴν ψυχὴν ὁμοίως ἦν καὶ νοῦν ταῦτόν εἶναι. ὄρᾶν δ' ἡμᾶς κατ' εἰδώλων ἐμππτώσεις.

(45) Vše se děje podle nutnosti, protože příčinou vzniku všeho je vír, který nazývá nutností. Cílem je spokojenost (*euthymia*), což není totéž, co rozkoš (*hédoné*), jak to někteří převzali, aniž by to pochopili, nýbrž je to stav, ve kterém duše žije klidně a pevně, není znepokojována žádným strachem nebo pověrou, ani žádnou jinou vášní. Nazývá ji též pohodou a mnoha dalšími jmény. Kvality věci jsou jen na způsob dohody, od přirozenosti jsou jenom atomy a prázdno. Toto učil. Jeho spisy ... (viz A 33)

(45) πάντα τε κατ' ἀνάγκην γίνεσθαι, τῆς δίνης αἰτίας οὔσης τῆς γενέσεως πάντων, ἦν ἀνάγκην λέγει. τέλος δ' εἶναι τὴν εὐθυμίαν, οὐ τὴν αὐτὴν οὔσαν τῇ ἡδονῇ, ὡς ἔνιοι παρακούσαντες ἐξεδέξαντο, ἀλλὰ καθ' ἦν γαληνῶς καὶ εὐσταθῶς ἡ ψυχὴ διάγει, ὑπὸ μηδενὸς ταραττομένη φόβου ἢ δεισιδαιμονίας ἢ ἄλλου τινὸς πάθους. καλεῖ δ' αὐτὴν καὶ εὐεστῶ καὶ πολλοῖς ἄλλοις ὀνόμασι (B 3). ποιότητος δὲ νόμωι εἶναι, φύσει δ' ἄτομα καὶ κενόν (B 125). καὶ ταῦτα μὲν αὐτῶι ἐδόκει. τὰ δὲ βιβλία αὐτοῦ ... (A 33)

(49) Bylo šest Démokritů. První je právě tento; druhý jeho současník, hudebník z Chiu; třetí sochař, připomínaný Antigonem; čtvrtý autor spisu o chrámu v Efesu a o obci Samothráké; pátý epigramatický básník jasného a květnatého slohu; šestý z Pergamu, proslulý řečnickými výklady.

(49) γεγονάσι δὲ Δημόκριτοι ἕξ· πρῶτος αὐτὸς οὗτος, δεύτερος Χίος μουσικὸς κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον, τρίτος ἀνδριαντοποιός, οὗ μέμνηται Ἀντίγονος (S. 10 Wilamowitz), τέταρτος περὶ τοῦ ἱεροῦ τοῦ ἐν Ἐφέσῳ γεγραφῶς καὶ τῆς πόλεως καὶ Σαμοθράκης, πέμπτος ποιητὴς ἐπιγραμμάτων σαφῆς καὶ ἀνθηρός, ἕκτος Περγαμηνὸς ἀπὸ ῥητορικῶν λόγων [εὐδοκίμης].

A 2 = Súdā

Δημόκριτος Ἡγησιστράτου (οἱ δὲ Ἀθηνοκρίτου ἢ Δαμασίππου) γεγονώς ὅτε καὶ Σωκράτης ὁ φιλόσοφος κατὰ τὴν οὐλύμπιάδα (-472/-469) (οἱ δὲ κατὰ τὴν π (-460/-457) φασίν): Ἀβδηρίτης ἐκ Θράκης, φιλόσοφος, μαθητὴς κατὰ τινὰς Ἀναξαγόρου καὶ Λευκίππου, ὡς δὲ τινες, καὶ μάγων καὶ Χαλδαίων Περσῶν· ἦλθε γὰρ καὶ εἰς Πέρσας καὶ Ἰνδοὺς καὶ Αἰγυπτίους καὶ τὰ παρ' ἐκάστοις ἐπαιδεύθη σοφά. εἶτα ἐπανῆλθε καὶ τοῖς ἀδελφοῖς συνῆν Ἡροδότῳ καὶ Δαμάστῃ. ἤρξε δὲ ἐν Ἀβδήροις διὰ τὴν ἑαυτοῦ σοφίαν τιμηθεῖς. μαθητὴς δὲ αὐτοῦ διαφανὴς ἐγένετο Μητροδώρος ὁ Χίος, οὗ πάλιν ἀκροαταὶ Ἀνάξαρχος καὶ Ἴπποκράτης ὁ ἰατρός. ἐπεκλήθη δὲ Σοφία ὁ Δημόκριτος καὶ Γελασῖνος δὲ διὰ τὸ γελᾶν πρὸς τὸ κενόσπουδον τῶν ἀνθρώπων· γνήσια δὲ αὐτοῦ βιβλία εἰσὶ δύο, ὅ τε Μέγας διάκοσμος καὶ τὸ Περὶ φύσεως κόσμου. ἔγραψε δὲ καὶ Ἐπιστολάς.

A 3 = Áetios, Placita philosophorum I, 3, 16 (= Dox. 285)

Δημόκριτος Δαμασίππου Ἀβδηρίτης ...

A 4/1 = Eusebios, Chron. a) in Kyrillos, Contra Julianum I; p. 13 Spanh.

ἑβδομηκοστῇ οὐλύμπιάδι (-500/-497) φασὶ γενέσθαι Δημόκριτον καὶ Ἀναξαγόραν φιλοσόφους φυσικοὺς ὁμοῦ τε καὶ Ἡράκλειτον τὸν ἐπίκλην σκοτεινόν.

A 4/2 = Eusebios, Chron. b) Akme, in Kyrillos

ὀγδοηκοστῇ ἕκτῃ οὐλύμπιάδι (436/433 BC) γενέσθαι φασὶ τὸν Ἀβδηρίτην Δημόκριτον, Ἐμπεδοκλέα τε καὶ Ἴπποκράτην ...

A 4/3 = Eusebios, Chron. Pasch. 317, 5

Δημόκριτος τελευτᾷ ζήσας ἔτη ἑκατόν.

A 5 = Diodóros, Bibliotheca historica XIV, 11, 5

περὶ δὲ τὸν αὐτὸν χρόνον (Ol. 94, 1; -404) καὶ Δημόκριτος ὁ φιλόσοφος ἐτελεύτησε βιώσας ἔτη ἑνενηκόντα.

A 6/1 = Pseudo-Lúkinanos, Macrob. 18

Δημόκριτος μὲν ὁ Ἀβδηρίτης ἐτῶν γεγονῶς τεσσάρων καὶ ἑκατὸν ἀποσχόμενος τροφῆς ἐτελεύτα.

A 6/2 = Censorinus 15, 3

Democritum quoque Abderiten et Isocraten rhetorem ferunt prope ad id aetatis pervenisse quo Gorgian Leontinum, quem omnium veterum maxime senem fuisse et octo supra centum annos habuisse constat.

A 7 = Aristotelés, Meteorologica II, 7; 365a17

Ἀναξαγόρας. τε γὰρ ὁ Κλαζομένιος καὶ πρότερος Ἀναξιμένης ὁ Μιλήσιος ἀπεφῆναντο καὶ τούτων ὕστερος Δημόκριτος ὁ Ἀβδηρίτης.

A 8 = Sextos Empeirikos, Adversus mathematicos VII, 389

ὁ τε Δημόκριτος καὶ ὁ Πλάτων ἀντιλέγοντες τῷ Πρωταγόρῳ ἐδίδασκον.

A 9/1 = Athénaios, Deipnosophistae VIII; 354c

ἐν δὲ τῇ αὐτῇ ἐπιστολῇ (fr. 172; 153. 2 Us.) ὁ Ἐπίκουρος καὶ Πρωταγόραν φησὶ τὸν σοφιστὴν ἐκ φορμοφόρου καὶ ξυλοφόρου πρῶτον μὲν γενέσθαι γραφέα Δημοκρίτου· θαυμασθέντα δ' ὑπ' ἐκείνου ἐπὶ ξύλων τινὶ ἰδίᾳ συνθέσει ἀπὸ ταύτης τῆς ἀρχῆς ἀναληφθῆναι ὑπ' αὐτοῦ καὶ διδάσκειν ἐν κώμῃ τινὶ γράμματα, ἀφ' ὧν ἐπὶ τὸ σοφιστεῦν ὀρμῆσαι.

A 9/2 = Filostratos, Vitae sophistarum 10; p. 13, 1 Kayser

Πρωταγόρας δὲ ὁ Ἀβδηρίτης σοφιστὴς καὶ Δημοκρίτου μὲν ἀκροατῆς οἴκοι ἐγένετο, ὠμίλησε δὲ καὶ τοῖς ἐκ Περσῶν μάγοις κατὰ τὴν Ξέρξου ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα ἔλασιν.

A 10 = Σύδα, s. v. Ἴπποκράτης

... οὗτος μαθητῆς γέγονε τὸ μὲν πρῶτον τοῦ πατρὸς, μετὰ δὲ ταῦτα Ἡροδίκου τοῦ Σηλυβριανοῦ καὶ Γοργίου τοῦ Λεοντίνου ῥήτορος καὶ φιλοσόφου, ὡς δέ τινες, Δημοκρίτου τοῦ Ἀβδηρίτου· ἐπιβαλεῖν γὰρ αὐτὸν νέωι πρεσβύτην· ὡς δέ τινες καὶ Προδίκου.

A 10a = Suidás, s.v. Διαγόρας

... ὃν εὐφυᾶ θεασάμενος Δημόκριτος ὁ Ἀβδηρίτης ὠνήσατο αὐτὸν δοῦλον ὄντα μυρίων δραχμῶν καὶ μαθητὴν ἐποίησατο. ὁ δὲ καὶ τῆι λυρικῆι ἐπέθετο τοῖς χρόνοις ὧν μετὰ Πίνδαρον καὶ Βακχυλίδην, Μελανιππίδου δὲ πρεσβύτερος ἤκμαζε τοίνυν οἱ Ὀλυμπιάδι (468/465 BC).

A 11 = Valerianus Maximus VIII, 7, ext. 4

Athenis autem conpluribus annis moratus omnia temporum momenta ad percipiendam et exercendam doctrinam conferens ignotus illi urbi vixit, quod ipse quodam volumine testatur. (B 116)

A 12 = Strabón, Geographica XV; p. 703

ἐν δὲ τῆι ὀρεινῆι Σίλαν ποταμὸν εἶναι, ὧι μηδὲν ἐπιπλεῖ. Δημόκριτον μὲν οὖν ἀπιστεῖν ἅτε πολλὴν τῆς Ἀσίας πεπλανημένον. καὶ Ἀριστοτέλης δὲ ἀπιστεῖ.

A 13 = Cicero, De finibus V, 19, 50

quid de Pythagora? quid de Platone aut de Democrito loquar? a quibus propter discendi cupiditatem videmus ultimas terras esse peragratas.

A 14 = Filón Alexandrijský, De providentia II, 13; p. 52 Aucher.

Democritus autem alter opulentus et possessor multorum, eo quod ortus esset ex illustri familia, desiderio sapientiae familiarissimae deditus caecam invisamque opulentiam quae pravis et vilibus tribui consuevit inhibuit eam vero quae haud caeca est ac constans eo quod cum bonis solis assuescat acquisivit. propterea universas patriae leges dimovere visus est et quasi malus genius reputatus, ita ut periclitatus fuerit ne sepulcro ipso privaretur ob legem apud Abderitas vigentem quae insepultum proiciendum statuebat qui patrias leges non

observasset. id sane subeundum erat Democrito, nisi misericordiam sortitus esset benignitate, quam ergo eum habuit Hippocrates Cous aemulatores enim sapientiae inter se erant. porro ex suis operibus celebratis quod appellatur Magnus diacosmus centum, ut nonnulli dicunt adhuc amplius Atticis talentis ccc, aestimatum fuit.

A 15 /1 = Filón Alexandrijský, De vita contemplativa p. 473 M. (VI, 49 C.–W.)

Ἀναξαγόραν καὶ Δημόκριτος Ἕλληνες αἰδουσιν ὅτι φιλοσοφίας ἰμέρωι πληχθέντες μηλοβότους εἶασαν γενέσθαι τὰς οὐσίας.

A 15 /2 = Horatius, Ep. I, 12, 12

miramur, si Democriti pecus edit agellos cultaque, dum peregre est animus sine corpore velox.

A 16 = Ailiános, Varia historia IV, 20

Δημόκριτον τὸν Ἀβδηρίτην λόγος ἔχει τὰ τε ἄλλα γενέσθαι σοφὸν καὶ δὴ καὶ ἐπιθυμῆσαι λαθεῖν, καὶ ἐν ἔργωι θέσθαι σφόδρα πάνυ τοῦτο. διὰ ταῦτά τοι καὶ πολλὴν ἐπήμει γῆν. ἦκεν οὖν πρὸς τοὺς Χαλδαίους καὶ εἰς Βαβυλῶνα καὶ πρὸς τοὺς μάγους καὶ τοὺς σοφιστὰς τῶν Ἰνδῶν. τὴν παρὰ τοῦ Δαμασίππου τοῦ πατρὸς οὐσίαν ἐς τρία μέρη νεμηθεῖσαν τοῖς ἀδελφοῖς τοῖς τρισίν, τὰργύριον μόνον λαβὼν ἐφόδιον τῆς ὁδοῦ τὰ λοιπὰ τοῖς ἀδελφοῖς εἶασεν· διὰ ταῦτά τοι καὶ Θεόφραστος αὐτὸν ἐπήμει, ὅτι περιήμει κρείττονα ἀγερομὸν ἀγείρων Μενέλεω καὶ Ὀδυσσέω (III, 301; IV 80. 90). ἐκεῖνοι μὲν γὰρ ἠλῶντο, αὐτόχρομα Φοινίκων ἐμπόρων μηδὲν διαφέροντες· χρήματα γὰρ ἤθροιζον καὶ τῆς περιόδου καὶ τοῦ περίπλου ταύτην εἶχον τὴν πρόφασιν.

A 17 = Plinius, Naturalis historia XVIII, 273

ferunt Democritum, qui primus intellexit ostenditque caeli cum terris societatem, spernentibus hanc curam eius opulentissimis civium praevisa olei caritate futura ex vergiliarum ortu (qua diximus ratione ostendemusque iam planius) magna tum vilitate propter spem olivae coemisse in toto tractu omne oleum, mirantibus qui paupertatem quietemque doctrinarum ei sciebant in primis cordi esse. atque ut adparuit causa et ingens divitiarum cursus, restituisse mercedem

anxiae et avidae dominorum poenitentiae, contentum ita probavisse opes sibi in facili, cum vellet, fore.

A 17a = Plútarchos, Quaestiones convivales I, 10, 2; 628c

ταὐτὸ πεισόμεθα Δημοκρίτῳ τῷ σοφῷ διὰ φιλολογίαν. καὶ γὰρ ἐκεῖνος ὡς ἔοικε τρώγων σίκκον, ὡς ἐφάνη μελιτώδης ὁ χυμός, ἠρώτησε τὴν διακονοῦσαν, ὅπόθεν πρίαίτο· τῆς δὲ κῆπόν τινα φραζούσης, ἐκέλευσεν ἐξαναστὰς ἠγεῖσθαι καὶ δεικνύναι τὸν τόπον· θαυμάζοντος δὲ τοῦ γυναιίου καὶ πυνθανομένου τί βούλεται· ἔφη ἴδεναι τὴν αἰτίαν· ἔφη ἴδεναι τὴν γλυκύτητος εὐρεῖν, εὐρήσω δὲ τοῦ χωρίου γενόμενος θεατής· ἔφη ἴδεναι τὸ γύναιον εἶπε μαιδιῶν, ἔγω γὰρ ἀγνοήσασα τὸ σίκκον εἰς ἀγγεῖον ἐθέμην μεμελιτωμένον· ὁ δὲ ὥσπερ ἀχθεσθεῖς ἄπέκναισας· εἶπε καὶ οὐδὲν ἦττον ἐπιθήσομαι τῷ λόγῳ καὶ ζητήσω τὴν αἰτίαν, ὡς ἂν οἰκείου καὶ συγγενοῦς οὔσης τῷ σικύῳ τῆς γλυκύτητος.

A 18 /1 = Kléméns Alex., Stromata VI, 32,2 (př. Miroslav Šedina)

Démokrita nazývají Moudrostí, protože předpověděl mnohé věci na základě pozorování nebeských jevů. Když prý byl jednou přátelsky přijat svým bratrem Damasem, usoudil z některých hvězd, že přijde silný déšť, a vydal o tom předpověď. Ti, kdo mu uvěřili, sklidili obilí, i když bylo ještě v letní době na polích, ostatní však o všechno přišli, když se strhl neočekávaný a silný liják.

Δημόκριτος δὲ ἐκ τῆς τῶν μεταρσίῳν παρατηρήσεως πολλὰ προλέγων Σοφία ἐπωνομάσθη· ὑποδεξαμένου γοῦν αὐτὸν φιλοφρόνως Δαμάσου τοῦ ἀδελφοῦ τεκμηράμενος ἔκ τινων ἀστέρων πολὺν ἐσόμενον προεἶπεν ὄμβρον. οἱ μὲν οὖν πεισθέντες αὐτῷ συνεῖλον τοὺς καρποὺς (καὶ γὰρ ὥραι θέρους ἐν ταῖς ἄλωσιν ἔτι ἦσαν), οἱ δὲ ἄλλοι πάντα ἀπώλεσαν ἀδοκῆτου καὶ πολλοῦ καταρρήξαντος ὄμβρου.

A 18 /2 = Plinius, Naturalis historia XVIII, 341

tradunt eundem Democritum metente fratre eius Damaso ardentissimo aestu orasse, ut reliquae segeti parcerei raperetque desepta sub tectum, paucis mox horis saevo imbre vaticinatione adprobata.

A 19 = Filostratos, Vita Apollonii VIII, 7; p. 313, 17 Kayser

τίς δ' ἂν σοφὸς ἐκλιπεῖν σοι δοκεῖ τὸν ὑπὲρ πόλεως τοιαύτης ἀγῶνα, ἐνθυμηθεὶς μὲν Δημόκριτον ἐλευθερώσαντα λοιμοῦ ποτε Ἀβδηρίτας, ἐννοήσας δὲ Σοφοκλέα τὸν Ἀθηναῖον, ὃς λέγεται καὶ ἀνέμους θέλξαι τῆς ὥρας πέρα πνεύσαντας...

A 20 = Iúlianos, Ep. 201b-c

φασὶ γὰρ Δημόκριτον τὸν Ἀβδηρίτην, ἐπειδὴ Δαρείωι γυναικὸς καλῆς ἀλγοῦντι θάνατον οὐκ εἶχεν ὅτι ἂν εἰπὼν εἰς παραμυθίαν ἀρκέσειεν, ὑποσχέσθαι οἱ τὴν ἀπελθοῦσαν εἰς φῶς ἀνάξειν, ἣν ἐθελήσῃ τῶν εἰς τὴν χρεῖαν ἠκόντων ὑποστῆναι τὴν χορηγίαν. κελεύσαντος δ' ἐκείνου μὴ φείσασθαι μηδενὸς ὅτι ἂν ἐξῆι λαβόντα τὴν ὑπόσχεσιν ἐμπεδῶσαι, μικρὸν ἐπισχόντα χρόνον εἰπεῖν, ὅτι τὰ μὲν ἄλλα αὐτῶι πρὸς τὴν τοῦ ἔργου πρᾶξι συμπορισθεῖη, μόνου δὲ ἑνὸς προσδέοιτο ὃ δὴ αὐτὸν μὲν οὐκ ἔχειν ὅπως ἂν λάβοι, Δαρεῖον δὲ ὡς βασιλέα τῆς ὅλης Ἀσίας οὐ χαλεπὸν ἂν ἴσως εὔρειν. ἐρομένου δ' ἐκείνου, τί ἂν εἴη τοσοῦτον ὃ μόνωι βασιλεῖ γνωσθῆναι συγχωρεῖται, ὑπολαβόντα φῆσαι τὸν Δημόκριτον, εἰ τριῶν ἀπενθήτων ὀνόματα τῶι τάφωι τῆς γυναικὸς ἐπιγράψειεν, εὐθύς αὐτὴν ἀναβιώσεσθαι τῶι τῆς τελετῆς νόμωι δυσωπουμένην. ἀπορήσαντος δὲ ἐπὶ πολὺ τοῦ Δαρείου καὶ μηδένα ἄνδρα δυνηθέντος εὔρειν, ὅτι μὴ καὶ παθεῖν λυπηρόν τι συνηνέχθη, γελάσαντα συνήθως τὸν Δημόκριτον εἰπεῖν·

ἴτι οὖν, ὧ πάντων ἀτοπώτατε, θρηνεῖς ἀνέδην ὡς μόνος ἀλγεινῶι τοσοῦτωι συμπλακεῖς ὃ μηδὲ ἓνα τῶν πώποτε γεγονότων ἄμοιρον οἰκείου πάθους ἔχων εὔρειν;

A 21 /1 = Cicero, De oratore II, 58, 235

atque illud primum quid sit ipse risus, quo pacto concitetur ... viderit Democritus.

A 21 /2 = Horatius, Ep. II, 1, 194

si foret in terris, rideret Democritus.

A 21 /3 = Σότιόν, Περί ὀργῆς in: Stobaios, Anthologium III 20, 53

τοῖς δὲ σοφοῖς ἀντὶ ὀργῆς Ἡρακλείτῳ μὲν δάκρυα, Δημοκρίτῳ δὲ γέλως ἐπήκει.

A 21 /4 = Iuvenalis 10, 33

perpetuo risu pulmonem agitare solebat Democritus.

A 21 /5 = Iuvenalis 10, 47

tunc quoque materiam risus invenit ad omnis occursum hominum, cuius prudentia monstrat summos posse viros et magna exempla daturos vervecum in patria crassoque sub aere nasci.

A 21 /6 = Scholia in Iuven.

Abderita nam fuit Democritus, ubi stulti solent nasci.

A 22 = Cicero, Tusculanae disputationes V, 39, 114

Democritus luminibus amissis alba scilicet discernere et atra non poterat: at vero bona mala, aequa iniqua, honesta turpia, utilia inutilia, magna parva poterat, et sine varietate colorum licebat vivere beate, sine notione rerum non licebat. atque hic vir impediri etiam animi aciem aspectu oculorum arbitrabatur, et cum alii saepe quod ante pedes esset non viderent, ille [in] infinitatem omnem peregrinabatur, ut nulla in extremitate consisteret.

A 23 = Gellius, Noctes Atticae X, 17

Democritum philosophum in monumentis historiae graecae scriptum est, virum praeter alios venerandum auctoritateque antiqua praeditum, luminibus oculorum sua sponte se privasse, quia existimaret cogitationes commentationesque animi sui in contemplandis naturae rationibus vegetiores et exactiores fore, si eas videndi inlecebris et oculorum impedimentis liberasset. id factum eius modumque ipsum, quo caecitatem facile sollertia subtilissima conscivit, Laberius poeta in mimo quem scripsit RESTIONEM versibus quidem satis munde atque graphice factis descripsit, sed causam voluntariae caecitatis finxit aliam vertitque in eam rem, quam tum agebat, non inconcinniter. est enim persona, quae hoc apud Laberium dicit, divitis avari et parci, sumptum plurimum asotiamque adulescentis filii deplorantis. versus Laberiani sunt (CF3 72n; p. 353 Ribbeck):

Democritus Abderites physicus philosophus

clipeum constituit contra exortum Hyperionis,
 oculos effodere ut posset splendore aereo.
 ita radiis solis aciem effodit luminis,
 malis bene esse ne videret civibus.
 sic ego fulgentis splendorem pecuniae
 volo elucificare exitum aetati meae,
 ne in re bona esse videam nequam filium.

A 24 = Lucretius III, 1039 (Lactantius, Institutiones III, 18, 6)

denique Democritum postquam matura vetustas
 admonuit memores motus languescere mentis,
 sponte sua leto caput obvius optulit ipse.

A 25 = Himeros, Ecl. 3, 18

ἐκῶν δὲ ἐνόσει σῶμα Δημόκριτος, ἵνα ὑγιαίνῃ τὰ κρείττονα.

A 26 = Tertullianus, Apologia 46

Democritus excaecando semetipsum, quod muli concupiscentia aspicere non posset et
 doleret, si non esset potitus, incontinentiam emendatione profitetur.

A 27 = Plútarchos, De curiositate 12; 521d

ἐκεῖνο μὲν ψεῦδος ἐστὶ τὸ Δημόκριτον ἐκουσίως σβέσαι τὰς ὄψεις ἀπερειασάμενον
 εἰς ἔσοπτρα πυρωθέντα καὶ τὴν ἀπ' αὐτῶν ἀνάκλασιν δεξάμενον, ὅπως μὴ
 παρέχῃσι θόρυβον τὴν διάνοιαν ἔξω καλοῦσαι πολλάκις, ἀλλ' ἐῷσιν ἔνδον
 οἰκουρεῖν καὶ διατρίβειν πρὸς τοῖς νοητοῖς ὥσπερ παρόδιοι θυρίδες ἐμφραγεῖσαι.

A 28 /1 = Anon. Londin. c. 37, 34n.

κάνταυθά φησιν (Asklepiades), ὡς λόγος ἔχει Δημόκριτον ἀσιτήσαντα τέσσαρας
 ἡμέρας πρὸς τῷ ἀναιρεῖσθαι γίνεσθαι καὶ αὐτὸν παρακληθέντα πρὸς τινῶν
 γυναικῶν ἐπιμεῖναι ἡμέρας τινὰς ἐν τῷ βίῳ, καὶ ἵνα μὴ γένωνται ταύταις
 δυστυχῶς τὰ κατὰ κείνους τοὺς χρόνους Θεσμοφόρια λελυμένα, φασὶν αὐτὸν

ἀπαλλάττειν κελεῦσαι, καθίζειν δὲ πρὸς τοὺς ἄρτους, καὶ τούτους καταπνεῖν ἀτμὸν τὸν γινόμενον. καὶ ὁ Δημόκριτος ἀποσπασάμενος τὸν ἀπὸ τοῦ ἵπνου ἀτμὸν ῥώννυταί τε τὰς δυνάμεις καὶ ἐπιβιοῖ τὸ λοιπόν.

A 28 /2 = Caelius Aurelianus, Acut. morb. II, 37

sit igitur polenta infusa atque panis assus aceto infusus vel mala cydonia aut myrta et his similia. haec enim defectu extinctam corporis fortitudinem retinent, sicut ratio probat atque Democriti dilatae mortis exemplum fama vulgatum.

A 29 = Athénaios, Epitomé II; p. 46e

Δημόκριτον δὲ τὸν Ἀβδηρίτην λόγος ἔχει διὰ γῆρας ἐξάξει αὐτὸν διεγνωκότα τοῦ ζῆν καὶ ὑφαιροῦντα τῆς τροφῆς καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἐπεὶ αἱ τῶν Θεσμοφορίων ἡμέραι ἐνέστησαν, δεηθειῶν τῶν οἰκείων γυναικῶν μὴ ἀποθανεῖν κατὰ τὴν πανήγυριν, ὅπως ἐορτάσωσι, πεισθῆναι κελεύσαντα μέλιτος ἀγγεῖον αὐτῷ πλησίον παρατεθῆναι καὶ διαζῆσαι ἡμέρας ἱκανὰς τὸν ἄνδρα τῆι ἀπὸ τοῦ μέλιτος ἀναφορᾷ μόνῃ χρώμενον καὶ μετὰ τὰς ἡμέρας βασταχθέντος τοῦ μέλιτος ἀποθανεῖν. ἔχαιρε δὲ ὁ Δημόκριτος αἰετῶι μέλιτι, καὶ πρὸς τὸν πυθόμενον, πῶς ἂν ὑγιῶς τις διάγοι, ἔφη, εἰ τὰ μὲν ἐντὸς μέλιτι βρέχοι, τὰ δ' ἐκτὸς ἐλαίωι.

A 30 = Marcus Aurelius III, 3, 1

Δημόκριτον δὲ οἱ φθειρες ... ἀπέκτειναν.

A 31 /1 = Sýda, s.v. Δημόκριτος

Δημόκριτος. γνήσια δὲ αὐτοῦ βιβλία εἰσὶ δύο, ὃ τε Μέγας διάκοσμος (67 B 1) καὶ τὸ Περὶ φύσεως κόσμου (68 B 5c). ἔγραψε δὲ καὶ Ἐπιστολάς (68 C 2-6).

A 32 /2 = Sýda, s.v. Καλλίμαχος

Καλλίμαχος. Πίναξ τῶν Δημοκρίτου γλωσσῶν καὶ συνταγμάτων.

A 32 /3 = Stefanos Byz. p. 640, 5 Mein.

Ἡγησιάνναξ γραμματικὸς γράψας Περὶ τῆς Δημοκρίτου λέξεως βιβλίον ἕν καὶ Περὶ ποιητικῶν λέξεων. ἦν δὲ Τρωιαδεύς.

A 33 = Diogenés Lartios, Vitae philosophorum IX, 45-49

Jeho spisy uspořádal rovněž Thrasylos, a to v tetralogiích, právě tak jako Platónovy.

τὰ δὲ βιβλία αὐτοῦ καὶ Θρασύλος ἀναγέγραφε κατὰ τάξιν οὕτως ὥσπερ εἰ καὶ τὰ Πλάτωνος κατὰ τετραλογίαν.

(46) Etické spisy:

I.

1. *Pýthagorás.*
2. *O rozpoložení mudrce.*
3. *O věcech v Hádu.*
4. *Tritogeneia* (že z ní vzniká trojí, obsahující všechny lidské věci).

(46) Ἔστι δὲ Ἠθικὰ μὲν τάδε·

I.

1. Πυθαγόρης
2. Περὶ τῆς τοῦ σοφοῦ διαθέσεως
3. Περὶ τῶν ἐν Ἔιδου
4. Τριτογένεια (τοῦτο δὲ ἔστιν, ὅτι τρία γίνεται ἐξ αὐτῆς ἅ πάντα ἀνθρώπινα συνέχει).

II.

O zdatnosti mužů neboli o ctnosti.

2. *Roh Amalthein.*
3. *O spokojenosti.*
4. *Etické připomínky; spis Pohoda totiž není k nalezení. Toto jsou etické spisy.*

II.

1. Περὶ ἀνδραγαθίας ἢ Περὶ ἀρετῆς

2. Ἀμαλθείης κέρας
3. Περί εὐθυμίας
4. Ὑπομνημάτων ἠθικῶν· ἡ γὰρ Εὐεστῶ οὐχ εὐρίσκεται. καὶ ταῦτα μὲν τὰ ἠθικά.
Φυσικὰ δὲ τάδε·

Spisy věnované fyzice jsou tyto:

III.

1. *Velké uspořádání světa* (které Theophrastos považuje za Leukippovo).
2. *Malé uspořádání světa*.
3. *Kosmografie*.
4. *O planetách*.

III.

1. Μέγας διάκοσμος (ὄν οἱ περὶ Θεόφραστον Λευκίππου φασὶν εἶναι)
2. Μικρὸς διάκοσμος
3. Κοσμογραφίη
4. Περί τῶν πλανήτων.

IV.

1. *O přírodě, první kniha*.
2. *O přirozenosti člověka* (neboli *O těle*), druhá kniha.
3. *O mysli*.
4. *O smyslech* (dva poslední spisy někteří spojují v jeden a nadepisují jej *O duši*).

IV.

1. Περί φύσεως πρῶτον
2. Περί ἀνθρώπου φύσιος (ἢ Περί σαρκός) δεύτερον
3. Περί νοῦ
4. Περί αἰσθησίων (ταῦτά τινες ὁμοῦ γράφοντες Περί ψυχῆς ἐπιγράφουσι).

V.

1. *O šlánách*.

2. *O barvách.*

(47) 3. *O rozdílnosti tvarů (?)*.

4. *O měření (?) tvarů (?)*.

V.

1. Περὶ χυμῶν

2. Περὶ χροῶν (47)

3. Περὶ τῶν διαφερόντων ῥυσμῶν

4. Περὶ ἀμειψιουσμιῶν.

VI.

1. *Potvrzení* (přezkoušení toho, co bylo dříve řečeno).

2. *O obrázcích* (přízracích?) neboli o předvídání.

3. *O logických pravidlech*, tři knihy.

4. *Sporné otázky*. Toto jsou spisy o přírodě.

VI.

1. Κρατυντήρια (ὅπερ ἔστιν ἐπικριτικὰ τῶν προειρημένων)

2. Περὶ εἰδώλων ἢ Περὶ προνοίας

3. Περὶ λογικῶν κανῶν αβγ

4. Ἀπορημάτων. ταῦτα καὶ περὶ Φύσεως.

Nezařazené spisy jsou tyto:

1. *Příčiny nebeských jevů.*

2. *Příčiny vzdušných jevů.*

3. *Příčiny pozemských jevů.*

4. *Příčiny týkající se ohně a toho, co je v ohni.*

5. *Příčiny týkající se zvuků.*

6. *Příčiny týkající se semen, rostlin a plodů.*

7. *Příčiny týkající se živočichů*, tři knihy.

8. *Příčiny smíšené.*

9. *O kameni* [magnetickém?]. Toto jsou nezařazené spisy.

Τὰ δὲ Ἀσύντακτά ἐστι τάδε·

1. Αἰτίαι οὐράνιαι 2. Αἰτίαι ἀέριοι 3. Αἰτίαι ἐπίπεδοι 4. Αἰτίαι περὶ πυρὸς καὶ τῶν ἐν πυρὶ 5. Αἰτίαι περὶ φωνῶν 6. Αἰτίαι περὶ σπερμάτων καὶ φυτῶν καὶ καρπῶν 7. Αἰτίαι περὶ ζώων αβγ 8. Αἰτίαι σύμμικτοι 9. Περὶ τῆς λίθου. ταῦτα καὶ τὰ Ἄσύντακτα.

Matematické spisy:

VII.

1. *O pravidlu průměru (rozdílnosti úhlu?) neboli O dotyku kruhu a koule.*
2. *O geometrii.*
3. *Geometrická /pojdnání/.*
4. *Číslo.*

Μαθηματικὰ δὲ τάδε·

VII.

1. Περὶ διαφορῆς γνώμης ἢ Περὶ ψαύσιος κύκλου καὶ σφαίρης
2. Περὶ γεωμετρίας
3. Γεωμετρικῶν
4. Ἄριθμοί.

VIII.

1. *O neočekávaných [nesmírných?] liniích [značkách?, číslech?] a tělesech, dvě knihy.*
2. *Průměty.*
- (48) 3. *Velký rok neboli Astronomie [astronomický kalendář?].*
4. *Utkání vodních hodin a nebe.*

VIII.

1. Περὶ ἀλόγων γραμμῶν καὶ ναστῶν αβ
2. Ἐκπετάσματα (48)
3. Μέγας ἐνιαυτὸς ἢ Ἄστρονομίη, παράπηγμα
4. ἄμιλλα κλεψύδραι (?).

IX.

1. *Popis nebe.*

2. *Geografie.*

3. *Popis pólu.*

4. *Popis paprsků.* Toto jsou spisy matematické.

IX.

1. Οὐρανογραφίη

2. Γεωγραφίη

3. Πολογραφίη

4. Ἀκτινογραφίη. τσαῦτα καὶ Μαθηματικά.

Músické spisy:

X.

1. *O rytmech a harmonii.*

2. *O básnictví.*

3. *O kráse eposů.*

4. *O libozvučných a nelibozvučných hláskách.*

Μουσικὰ δὲ τάδε·

X.

1. Περὶ ῥυθμῶν καὶ ἀρμονίης

2. Περὶ ποιήσιος

3. Περὶ καλλοσύνης ἐπέων

4. Περὶ εὐφώνων καὶ δυσφώνων γραμμάτων.

XI.

1. *O Homérovi neboli o orthoepii a slovech.*

2. *O zpěvu.*

3. *O řečech.*

4. *Slovník /jmen?/. Tolik je spisů músických.*

XI.

1. Περὶ Ὀμήρου ἢ Ὀρθοεπειίης καὶ γλωσσέων

2. Περὶ ἀοιδίης

3. Περὶ ῥημάτων

4. Ὀνομαστικῶν.

τοσαῦτα καὶ τὰ Μουσικά.

Spisy věnované různým oborům činností:

XII.

1. *Prognóza* [Předběžné rozhodnutí?].
2. *O výživě neboli o způsobu života* [dietetika].
3. *Lékařský nález* [poznání?].
4. *Příčiny nepříznivých a příznivých příznaků*.

Τεχνικά δὲ τάδε·

XII.

1. Πρόγνωσις
2. Περὶ διαίτης ἢ Διαιτητικόν
3. (ἢ) Ἱητρικὴ γνώμη
4. Αἰτίαι περὶ ἀκαιριῶν καὶ ἐπικαιριῶν.

XIII.

1. *O rolnictví neboli Zeměměřičské pojednání*.
2. *O malířství*.
3. *Pojednání a taktice*.
4. *Pojednání o boji se zbraní*.

Tolik je i těchto spisů.

XIII.

1. Περὶ γεωργίας ἢ Γεωμετρικόν
2. Περὶ ζωγραφίας
3. Τακτικόν καὶ
4. Ὀπλομαχικόν.

τοσαῦτα καὶ τάδε.

Některí uvádějí z jeho *Připomínek* samostatně tyto spisy:

(49)

1. *O posvátných písmenech [spisech?] v Babylóně.*
2. *O těch [věcech nebo posvátných spisech či písmenech?] v Meroe.*
3. *Obeplutí Ókeanu.*
4. *O dějepise.*
5. *Chaldejský výklad [řeč?].*
6. *Fryžský výklad [řeč?].*
7. *O horečce a nemocných kašlem.*
8. *Právní důvody.*
9. *Rukodělné problémy.*

τάπτουσι δέ τινες κατ' ἰδίαν ἐκ τῶν Ὑπομνημάτων καὶ ταῦτα (68 B 298b-299h)
(49)

1. Περὶ τῶν ἐν Βαβυλῶνι ἱερῶν γραμμάτων
2. Περὶ τῶν ἐν Μερῶνι
3. Ὀκεανοῦ περίπλους
4. Περὶ ἱστορίας
5. Χαλδαϊκὸς λόγος
6. Φρύγιος λόγος
7. Περὶ πυρετοῦ καὶ τῶν ἀπὸ νόσου βησσόντων
8. Νομικὰ αἴτια
9. Χερνικὰ (?) ἢ προβλήματα.

Ostatní knihy, jež mu někteří připisují, jsou buď sestaveny z jeho spisů, nebo se všeobecně považují za nepravé. To jsou tedy jeho spisy a jejich počet.

τὰ δ' ἄλλα, ὅσα τινὲς ἀναφέρουσιν εἰς αὐτόν, τὰ μὲν ἐκ τῶν αὐτοῦ διεσκεύασται, τὰ δ' ὁμολογουμένως ἐστὶν ἀλλότρια. ταῦτα καὶ περὶ τῶν βιβλίων αὐτοῦ καὶ τοσαῦτα.

A 34 /1 = Cicero, De oratore I, 11, 49

si ornate locutus est, sicut et fertur et mihi videtur, physicus ille Democritus, materies illa fuit physici de qua dixit, ornatus vero ipse verborum oratoris putandus est. Orat. 20, 67 quicquid

est enim, quod sub aurium mensuram aliquam cadat, etiamsi abest a versu (nam id quidem orationis est vitium), numerus vocatur, qui graece :uqmŒj dicitur. itaque video visum esse non nullis Platonis et Democriti locutionem etsi absit a versu, tamen quod incitatius feratur et clarissimis verborum luminibus utatur, potius poema putandum quam comicorum poetarum.

A 34 /2 = Cicero, De divinatione II, 64, 133
valde Heraclitus obscurus, minime Democritus.

A 34 /3 = Dionysios, De compositione verborum 24
φιλοσόφων δὲ κατ' ἐμὴν δόξαν Δημόκριτος τε καὶ Πλάτων καὶ Ἀριστοτέλης·
τούτων γὰρ ἑτέρους εὐρεῖν ἀμήχανον ἄμεινον κεράσαντας τοὺς λόγους.

A 34 /4 = Simplikios, In De caelo 294, 33
ὀλίγα δὲ ἐκ τῶν Ἀριστοτέλους Περὶ Δημοκρίτου.

A 34 /5 = Diogenés Laertios, Vitae philosophorum V, 26
[Aristotelovo dílo:] *Problémy ze spisů Démokritových.*
Προβλήματα ἐκ τῶν Δημοκρίτου β.

A 34 /6 = Diogenés Laertios, Vitae philosophorum V, 49
[Theofrastovo dílo:] *O Démokritovi*, jedna kniha.
Περὶ Δημοκρίτου α.

A 34 /7 = Diogenés Laertios, Vitae philosophorum V, 43
[Theofrastovo dílo:] *O Démokritově astronomii*, jedna kniha.
Περὶ τῆς Δημοκρίτου ἀστρολογίας α.

A 34 /8 = Diogenés Laertios, Vitae philosophorum V, 87
[Dílo Hérakleida z Pontu:] *O duši* a ještě zvláštní rozprava o duši, *O přírodě*, *O obrazech*, *O Démokritovi.*
Περὶ ψυχῆς καὶ κατ' ἰδίαν περὶ ψυχῆς καὶ Περὶ φύσεως καὶ Περὶ εἰδώλων, Περὶ
Δημόκριτον.

Edice DK ovšem čte:

[Dílo Hérakleida z Pontu:] *O duši a o přírodě i o obrázcích u Démokrita.*

Περὶ ψυχῆς καὶ περὶ φύσεως καὶ περὶ εἰδώλων πρὸς Δημόκριτον.

A 34 /9 = Diogenés Laertios, *Vitae philosophorum* V, 88

[Dílo Hérakleida z Pontu:] *Výklady k Démokritovi*, jedna kniha.

Πρὸς τὸν Δημόκριτον ἐξηγήσεις α.

A 34 /10 = Filodémos, *Schol. Zenon. de lib. dic.* VH1 V, 2; fr. 20 (Usener *Epic.* p. 97, 10)

ὡς ἔν τε τοῖς Πρὸς Δημόκριτον ἴσταται διὰ τέλους ὁ Ἐπίκουρος.

A 34 /11 = Diogenés Laertios, *Vitae philosophorum* X, 24

[Spisy Métrodóra z Lampsaku:] *K Démokritovi.*

Πρὸς Δημόκριτον.

A 34 /12 = Diogenés Laertios, *Vitae philosophorum* VII, 174

[Spisy Kleantha z Assu:] *Proti Démokritovi.*

Πρὸς Δημόκριτον.

A 34 /13 = Diogenés Laertios, *Vitae philosophorum* VII, 178

[Spisy stoika Sfaira z Bosporu:] *O nejmenších [částech], Proti atomům a obrázkům.*

Περὶ ἐλαχίστων, Πρὸς τὰς ἀτόμους καὶ τὰ εἶδωλα.

A 35 = Aristotelés, *De generatione et corruptione* I, 2; 315a 34

ὅλως δὲ παρὰ τὰ ἐπιπολῆς περὶ οὐδενὸς οὐδεὶς ἐπέστησεν ἔξω Δημοκρίτου. οὗτος δ' ἔοικε μὲν περὶ ἀπάντων φροντίσαι, ἤδη δὲ ἐν τῷ πῶς διαφέρει.

A 35a = Plútarchos, *De virt. mor.* 7; 448a

αὐτός τε Ἀριστοτέλης Δημόκριτός τε καὶ Χρύσιππος ἔνια τῶν πρόσθεν αὐτοῖς ἀρεσκόντων ἀθορύβως καὶ ἀδήκτως καὶ μεθ' ἡδονῆς ἀφείσαν.

A 36 /1 = Aristotelés, *De part. anim.* I, 1; 642a24

αἴτιον δὲ τοῦ μὴ ἐλθεῖν τοὺς προγενεστέρους ἐπὶ τὸν τρόπον τοῦτον, ὅτι τὸ τί ἦν εἶναι καὶ τὸ ὀρίσασθαι τὴν οὐσίαν οὐκ ἦν, ἀλλ' ἤψατο μὲν Δημόκριτος πρῶτος, ὡς οὐκ ἀναγκαίου δὲ τῆι φυσικῆι θεωρίαι, ἀλλ' ἐκφερόμενος ὑπ' αὐτοῦ τοῦ πράγματος· ἐπὶ Σωκράτους δὲ τοῦτο μὲν ἠϋξήθη, τὸ δὲ ζητεῖν τὰ περὶ φύσεως ἔληξε. πρὸς δὲ τὴν χρήσιμον ἀρετὴν καὶ τὴν πολιτικὴν ἀπέκλιναν οἱ φιλοσοφοῦντες.

A 36 /2 = Aristotelés, *Metaphysica* XIII, 4; 1078b19

τῶν μὲν γὰρ φυσικῶν ἐπὶ μικρὸν Δημόκριτος ἤψατο μόνον καὶ ὠρίσατό πως τὸ θερμὸν καὶ τὸ ψυχρὸν.

A 37 = Simplicios, *In De caelo* 294,33 Heib. (podle př. K. Svobody)

Myšlení oněch mužů [atomistů] ozřejmí úryvek z Aristotelova díla *O Démokritovi*:

ὀλίγα δὲ ἐκ τῶν Ἀριστοτέλους Περὶ Δημοκρίτου (fr. 208 Rose) παραγραφθέντα δηλώσει τὴν τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων διάνοιαν.

„Démokritos se domnívá, že přirozeností věčných věcí jsou malé podstaty, neomezené co do množství, a přisuzuje jim místo neomezené co do velikosti. Toto pak nazývá místo těmito jmény: prázdno, nic, neomezeno. Každou z podstat nazývá: něco, pevné, jsoucí. A soudí, že jsou ty podstaty tak malé, že unikají našemu vnímání. Mají rozmanité podoby a rozmanité tvary i rozdíly ve velikosti. Z nich tak jako z prvků dává vznikat a spojovat se viditelným a vůbec vnímatelným tělům. Ony podstaty se vzájemně sváří a pohybují v prázdném prostoru pro svou nepodobnost i pro ostatní uvedené rozdíly a pohybující se padají na sebe a splétají se takovým spletením, které sice působí, že se dotýkají i jsou blízko sebe, avšak nikterak z nich nečiní doopravdy jednu přirozenost, neboť je zcela pošetilé, že by se dvě nebo více věci moly stát někdy jednou. Ale že podstaty spolu trvají navzájem po nějaký čas, za příčinu toho uvádí spojování a vzájemné chytání tělísek, neboť jedna z nich jsou šikmá, druhá mají podobu háčku udice, jiná jsou dutá, jiná vypuklá a jiná mají nesčetné jiné rozdíly. Domnívá se pak, že se tak dlouho sebe drží a u sebe trvají, až přistoupí z okolí nějaká silnější nutnost, jimi zatřese

a je od sebe rozptýlí. A mluví o vzniku i o opačném jemu rozloučení nejen u živočichů, nýbrž i u rostlin, u světů a u všech vnímaných těl.“

„Δημόκριτος ἡγεῖται τὴν τῶν αἰδίων φύσιν εἶναι μικρὰς οὐσίας πλῆθος ἀπειρῶν· ταύταις δὲ τόπον ἄλλον ὑποτίθησιν ἄπειρον τῷ μεγέθει. προσαγορεύει δὲ τὸν μὲν τόπον τοῖσδε τοῖς ὀνόμασι τῷ τε κενῷ καὶ τῷ οὐδενὶ καὶ τῷ ἀπειρῷ, τῶν δὲ οὐσιῶν ἑκάστην τῷ τε δενὶ καὶ τῷ ναστῷ καὶ τῷ ὄντι. νομίζει δὲ εἶναι οὕτω μικρὰς τὰς οὐσίας, ὥστε ἐκφυγεῖν τὰς ἡμετέρας αἰσθήσεις. ὑπάρχειν δὲ αὐταῖς παντοίας μορφὰς καὶ σχήματα παντοῖα καὶ κατὰ μέγεθος διαφορὰς. ἐκ τούτων οὖν ἤδη καθάπερ ἐκ στοιχείων γεννᾶι καὶ συγκρίνει τοὺς ὀφθαλμοφανεῖς καὶ τοὺς αἰσθητοὺς ὄγκους. στασιάζειν δὲ καὶ φέρεσθαι ἐν τῷ κενῷ διὰ τε τὴν ἀνομοιότητα καὶ τὰς ἄλλας εἰρημένας διαφορὰς, φερομένας δὲ ἐμπίπτειν καὶ περιπλέκεσθαι περιπλοκὴν τοιαύτην, ἣ συμψαύειν μὲν αὐτὰ καὶ πλησίον ἀλλήλων εἶναι ποιεῖ, φύσιν μέντοι μίαν ἐξ ἐκείνων κατ' ἀλήθειαν οὐδ' ἦντιναοῦν γεννᾶι· κομιδῆι γὰρ εὐήθες εἶναι τὸ δύο ἢ τὰ πλείονα γενέσθαι ἂν ποτε ἓν. τοῦ δὲ συμμένειν τὰς οὐσίας μετ' ἀλλήλων μέχρι τινὸς αἰτιᾶται τὰς ἐπαλλαγὰς καὶ τὰς ἀντιλήψεις τῶν σωμάτων· τὰ μὲν γὰρ αὐτῶν εἶναι σκαληνά, τὰ δὲ ἀγκιστρῶδη, τὰ δὲ κοῖλα, τὰ δὲ κυρτά, τὰ δὲ ἄλλας ἀναρίθμους ἔχοντα διαφορὰς· ἐπὶ τοσοῦτον οὖν χρόνον σφῶν αὐτῶν ἀντέχεσθαι νομίζει καὶ συμμένειν, ἕως ἰσχυροτέρα τις ἐκ τοῦ περιέχοντος ἀνάγκη παραγενομένη διασειήσει καὶ χωρὶς αὐτὰς διασπείρη.“

Λέγει δὲ τὴν γένεσιν καὶ τὴν ἐναντίαν αὐτῇ διάκρισιν οὐ μόνον περὶ ζώων, ἀλλὰ καὶ περὶ φυτῶν καὶ περὶ κόσμων καὶ συλλήβδην περὶ τῶν αἰσθητῶν σωμάτων ἀπάντων. εἰ τοίνυν ἢ μὲν γένεσις σύγκρισις τῶν ἀτόμων ἐστίν, ἢ δὲ φθορὰ διάκρισις, καὶ κατὰ Δημόκριτον ἀλλοίωσις ἂν εἴη ἢ γένεσις.

A 38 /1 = Simplicios, In Physica 28, 15 (sec. 67 A 8) (př. K. Svoboda)

Démokritos pokládal za počátky plné a prázdné; první nazýval jsoucím, druhé nejsoucím.

Neboť oni [Leukippos a Demokritos] podkládají věcem jako látku atomy a ostatnímu dávají

vznikat z jejich rozdílů. A ty jsou tři: podoba, obrácení a dotek, jinými slovy, tvar, poloha a pořádek. Neboť od přírody je podobné pohybováno podobným, příbuzné směřuje k příbuznému a každý z tvarů [atomů], jsa vpraven do jiného spojení, působí jiný stav. Ježto je tedy nekonečně počátků [atomů], hlásali, že vysvětlí přesvědčivě všechny stavy a podstaty věcí, i čím se něco děje a jak. Proto též tvrdí, že jen pro ty, kdo uznávají nekonečně prvků, děje se všechno srozumitelně. A říkají, že je nekonečné množství tvarů u atomů, ježto není nic spíše takové nežli jiné.

παραπλησιῶς δὲ καὶ ὁ ἑταῖρος αὐτοῦ Δημόκριτος ὁ Ἀβδηρίτης ἀρχὰς ἔθετο τὸ πλήρες καὶ τὸ κενόν, ὧν τὸ μὲν ὄν τὸ δὲ μὴ ὄν ἐκάλει ὡς [γὰρ] ὕλην τοῖς οὐσι τὰς ἀτόμους ὑποτιθέντες τὰ λοιπὰ γεννῶσι ταῖς διαφοραῖς αὐτῶν. τρεῖς δὲ εἰσιν αὗται, ῥυσμὸς τροπὴ διαθιγῆ, ταῦτόν δὲ εἰπεῖν σχῆμα καὶ θέσις καὶ τάξις. πεφυκέναι γὰρ τὸ ὅμοιον ὑπὸ τοῦ ὁμοίου κινεῖσθαι καὶ φέρεσθαι τὰ συγγενῆ πρὸς ἄλληλα καὶ τῶν σχημάτων ἕκαστον εἰς ἑτέραν ἐγκοσμούμενον σύγκρισιν ἄλλην ποιεῖν διάθεσιν ὥστε εὐλόγως ἀπειρῶν οὐσῶν τῶν ἀρχῶν πάντα τὰ πάθη καὶ τὰς οὐσίας ἀποδώσειν ἐπηγγέλλοντο, ὑφ' οὗ τέ τι γίνεται καὶ πῶς· διὸ καὶ φασὶ μόνοις τοῖς ἄπειρα ποιοῦσι τὰ στοιχεῖα πάντα συμβαίνειν κατὰ λόγον. καὶ τῶν ἐν ταῖς ἀτόμοις σχημάτων ἄπειρον τὸ πλήθος φασὶ διὰ τὸ μηδὲν μᾶλλον τοιοῦτον ἢ τοιοῦτον εἶναι. ταύτην γὰρ αὐτοὶ τῆς ἀπειρίας αἰτίαν ἀποδιδόασιν.

A 38 /2 = Aristotelés, De generatione et corruptione I, 9; 327a16

ὀρῶμεν δὲ τὸ αὐτὸ σῶμα συνεχῆς ὄν ὅτε μὲν ὑγρὸν ὅτε δὲ πεπηγός, οὐ διαιρέσει καὶ συνθέσει τοῦτο παθὸν οὐδὲ τροπῆι καὶ διαθιγῆι, καθάπερ λέγει Δημόκριτος· οὔτε γὰρ μετατεθὲν οὔτε μεταβαλὸν τὴν φύσιν πεπηγὸς ἐξ ὑγροῦ γέγονεν.

A 39 = Pseudo-Plútarchos, Stromata 7 (Dox. 581)

Δημόκριτος ὁ Ἀβδηρίτης ὑπεστήσατο τὸ πᾶν ἄπειρον διὰ τὸ μηδαμῶς ὑπὸ τινος αὐτὸ δεδημιουργῆσθαι. ἔτι δὲ καὶ ἀμετάβλητον αὐτὸ λέγει καὶ καθόλου οἶον πᾶν ἐστὶν ῥητῶς ἐκτίθεται· μηδεμίαν ἀρχὴν ἔχειν τὰς αἰτίας τῶν νῦν γιγνομένων, ἄνωθεν δ' ὅλως ἐξ ἀπειροῦ χρόνου προκατέχεσθαι τῆι ἀνάγκη πάνθ' ἀπλῶς τὰ γεγονότα καὶ ἔόντα καὶ ἐσόμενα. ἡλίου δὲ καὶ σελήνης γένεσιν φησι. κατ' ἰδίαν

φέρεισθαι ταῦτα μηδέπω τὸ παράπαν ἔχοντα θερμὴν φύσιν, μηδὲ μὴν καθόλου λαμπροτάτην, τούναντίον δὲ ἐξωμοιωμένην τῇ περὶ τὴν γῆν φύσει· γεγονέναι γὰρ ἐκάτερον τούτων πρότερον ἔτι κατ' ἰδίαν ὑποβολὴν τινα κόσμου, ὕστερον δὲ μεγεθοποιουμένου τοῦ περὶ τὸν ἥλιον κύκλου ἐναποληφθῆναι ἐν αὐτῷ τὸ πῦρ.

A 40 = Hippolytos, Refutatio I, 13 (Dox. 565)

(1) Démokritos (...)

(1) Δημόκριτος δὲ Λευκίππου γίνεται γνώριμος. Δημόκριτος Δαμασίππου Ἀβδηρίτης πολλοῖς συμβαλὼν γυμνοσοφισταῖς ἐν Ἰνδοῖς καὶ ἱερεῦσιν ἐν Αἰγύπτῳ καὶ ἀστρολόγοις καὶ ἐν Βαβυλῶνι μάγοις.

(2) O prvcích podobně mluví Leukippos, jako o plném a prázdňém, plným nazývá jsoucí, prázdňým pak nejsoucí. O jsoucích [atomech] řekl, že se vždy pohybují v prázdňém [prostoru]. Světů je bezmezně a liší se velikostí. V některých není Slunce ani Měsíc, v některých jsou však větší než u nás a v některých je jich více.

(2) λέγει δὲ ὁμοίως Λευκίππῳ περὶ στοιχείων, πλήρους καὶ κενοῦ, τὸ μὲν πλήρες λέγων ὄν, τὸ δὲ κενὸν οὐκ ὄν· ἔλεγε δὲ ὡς αἰεὶ κινουμένων τῶν ὄντων ἐν τῷ κενῷ· ἀπειρούς δὲ εἶναι κόσμους καὶ μεγέθει διαφέροντας. ἐν τισὶ δὲ μὴ εἶναι ἥλιον μηδὲ σελήνην, ἐν τισὶ δὲ μείζω τῶν παρ' ἡμῖν καὶ ἐν τισὶ πλείω.

(3) Vzdálenosti světů jsou nestejně a někde je jich více, jinde méně. Jedny rostou, druhé jsou v rozkvětu, třetí hynou; tu vznikají, onde mizí. Navzájem se ničí, když na sebe narážejí. Některé světy jsou pusté, bez živočichů, rostlin a jakéhokoli vlhkosti.

(3) εἶναι δὲ τῶν κόσμων ἄνισα τὰ διαστήματα καὶ τῇ μὲν πλείους, τῇ δὲ ἐλάττους καὶ τοὺς μὲν αὐξεσθαι, τοὺς δὲ ἀκμάζειν, τοὺς δὲ φθίνειν, καὶ τῇ μὲν γίνεσθαι, τῇ δ' ἐκλείπειν. φθειρεσθαι δὲ αὐτοὺς ὑπ' ἀλλήλων προσπίπτοντας. εἶναι δὲ ἐνίους κόσμους ἐρήμους ζώων καὶ φυτῶν καὶ παντὸς ὕγρου.

(4) V našem světě nejdříve vznikla Země, před nebeskými tělesy. Měsíc je dole [nejníže], pak je Slunce, potom stálice. Také planety jsou nestejně vysoko. Svět je v rozkvětu do té doby, až nemůže již nic přijímat z vnějšku.

(4) τοῦ δὲ παρ' ἡμῖν κόσμου πρότερον τὴν γῆν τῶν ἀστρῶν γενέσθαι, εἶναι δὲ τὴν μὲν σελήνην κάτω, ἔπειτα τὸν ἥλιον, εἶτα τοὺς ἀπλανεῖς ἀστέρας. τοὺς δὲ

πλανήτας οὐδ' αὐτοὺς ἔχειν ἴσον ὕψος. ἀκμάζειν δὲ κόσμον, ἕως ἂν μηκέτι δύνηται ἔξωθὲν τι προσλαμβάνειν.

(...)

οὗτος ἐγέλα πάντα, ὡς γέλωτος ἀξίων πάντων τῶν ἐν ἀνθρώποις.

A 41 = Aristotelés, *Physica* III, 4; 203a33

Δημόκριτος δ' οὐδὲν ἕτερον ἐξ ἑτέρου γίγνεσθαι τῶν πρώτων φησίν. ἀλλ' ὅμως γε αὐτῶν τὸ κοινὸν σῶμα πάντων ἐστὶν ἀρχή, μεγέθει κατὰ μόρια καὶ σχήματι διαφέρων.

A 42 = Aristotelés, *Metaphysica* VII, 13; 1039a9

ἀδύνατον γὰρ εἶναί φησιν ἐκ δύο ἐν ἧ ἐξ ἑνὸς δύο γενέσθαι· τὰ γὰρ μεγέθη, τὰ ἄτομα, τὰς οὐσίας ποιεῖ.

Cfr. Aristotelés, *De generatione et corruptione* I, 3; 318b6:

Παρμενίδης λέγει δύο τὸ ὄν καὶ τὸ μὴ ὄν εἶναι, φάσκων πῦρ καὶ γῆν.

A 43 = Dionýsios in: Eusebios, *Praeparatio evangelica* XIV, 23, 2.3

οἱ μὲν γὰρ ἀτόμους προσειπόντες ἄφθαρτά τινα καὶ σμικρότατα σώματα πλήθος ἀνάριθμα, καὶ τι χωρίον κενὸν μέγεθος ἀπεριόριστον προβαλόμενοι, ταύτας δὴ φασὶ τὰς ἀτόμους ὡς ἔτυχεν ἐν τῷ κενῷ φερομένας αὐτομάτως τε συμπιπτούσας ἀλλήλαις διὰ ῥύμην ἄτακτον καὶ συμπλεκομένας διὰ τὸ πολυσχήμενας οὔσας ἀλλήλων ἐπιλαμβάνεσθαι, καὶ οὕτω τὸν τε κόσμον καὶ τὰ ἐν αὐτῷ, μᾶλλον δὲ κόσμους ἀπείρους ἀποτελεῖν. ταύτης δὲ τῆς δόξης Ἐπίκουρος γεγονάσι καὶ Δημόκριτος· τοσοῦτον δὲ διεφώνησαν ὅσον ὁ μὲν ἐλαχίστας πάσας καὶ διὰ τοῦτο ἀνεπαισθήτους, ὁ δὲ καὶ μεγίστας εἶναί τινας ἀτόμους ὁ Δημόκριτος ὑπέλαβεν. ἀτόμους δὲ εἶναί φασιν ἀμφοτέρω καὶ λέγεσθαι διὰ τὴν ἄλυτον στερότητα.

Cfr. Epikúros, *Epistolae* I, 55 (15, 12 Us.):

ἀλλὰ μὴν οὐδὲ δεῖ νομίζειν πᾶν μέγεθος ἐν ταῖς ἀτόμοις ὑπάρχειν, ἵνα μὴ τὰ φαινόμενα ἀντιμαρτυρῆ, παραλλαγὰς δὲ τινας μεγεθῶν νομιστέον εἶναι.

A 44 = Hermiás., *Irrisio gentilium philosophorum* 13 (Dox. 654)

Δημόκριτος ... ἀρχὰς τὸ ὄν καὶ τὸ μὴ ὄν, καὶ τὸ μὲν ὄν πλήρες τὸ δὲ μὴ ὄν κενόν.
τὸ δὲ πλήρες ἐν τῷ κενῷ τροπῆι καὶ ῥυθμῷ ποιεῖ τὰ πάντα.

A 45 = Aristotelés, *Physica* I, 5; 188a22

Δημόκριτος τὸ στερεὸν (πλήρες Simplicios 44, 16) καὶ κενόν, ὧν τὸ μὲν ὡς ὄν, τὸ δ' ὡς οὐκ ὄν εἶναί φησιν· ἔτι θέσει, σχήματι, τάξει. ταῦτα δὲ γένη ἐναντίων· θέσεως ἄνω κάτω, πρόσθεν ὀπίσθεν, σχήματος γωνία εὐθὺ περιφερές (Diels). (Ross: ... σχήματος γεγωνιωμένον ἀγώνιον, εὐθὺ περιφερές.)

A 46 /1 = Áetios, *Placita philosophorum* I, 3, 16 (Dox. 285)

Δημόκριτος τὰ ναστὰ καὶ κενά (ἀρχὰς εἶναι).

A 46 /2 = Galénos, *De dignoscendis pulsibus* VIII, 931 Kühn

τί δηλοῖ τὸ 'ναστοτέραν' (in Archigenes) οὐ πάνυ σαφῶς οἶδα διὰ τὸ μηδὲ σύνηθες εἶναι τοῖς Ἑλλησιν ὄνομα κατὰ τοῦ τοιούτου πράγματος λέγεσθαι ἄρτον μὲν γὰρ τινα ναστὸν ἐκάλουν, οὐ μὴν ἄλλο γέ τι σῶμα πρὸς αὐτῶν οὕτως ὠνομασμένον ἐπίσταμαι. αὐτὸς δὲ ὁ Ἀρχιγένης ... δοκεῖ μοι τὸ ναστὸν ἀντὶ τοῦ πλήρους ὀνομάζειν.

A 46a = Aristotelés, *De caelo* III, 7; 305b 1n.

οἱ μὲν οὖν περὶ Ἐμπεδοκλέα καὶ Δημόκριτος λανθάνουσιν αὐτοὶ αὐτοὺς οὐ γένεσιν ἐξ ἀλλήλων ποιοῦντες ἀλλὰ φαινομένην γένεσιν ...

(b 12) τὸ δὲ λεπτομερέστερον ἐν πλείονι τόπω γίνεται. φανερόν δὲ τοῦτό γε καὶ ἐν τῇ μεταβάσει· διατμιζομένου γὰρ καὶ πνευματουμένου τοῦ ὑγροῦ ῥήγνυται τὰ περιέχοντα τοὺς ὄγκους ἀγγεῖα διὰ τὴν στενοχωρίαν. ὥστ' εἰ μὲν ὅλως μὴ ἔστι κενὸν μηδ' ἐπεκτείνεται τὰ σώματα, καθάπερ φασὶν οἱ ταῦτα λέγοντες, φανερόν

τὸ ἀδύνατον· εἰ δ' ἔστι κενὸν καὶ ἐπέκτασις, ἄλογον τὸ ἐξ ἀνάγκης αἰεὶ πλείω τόπον ἐπιλαμβάνειν τὸ χωριζόμενον.

A 47 /1 = Áetios, Placita philosophorum I, 3, 18 (Dox. 285)

Δημόκριτος μὲν γὰρ ἔλεγε δύο, μέγεθος τε καὶ σχῆμα, ὁ δὲ Ἐπίκουρος τούτοις καὶ τρίτον βάρος προσέθηκεν· ἀνάγκη γάρ, φησί, κινεῖσθαι τὰ σώματα τῆι τοῦ βάρους πληγῆι.

A 47 /2 = Áetios, Placita philosophorum I, 12, 6 (Dox. 311)

Δημόκριτος τὰ πρῶτά φησι σώματα (ταῦτα δ' ἦν τὰ ναστά) βάρος μὲν οὐκ ἔχειν, κινεῖσθαι [δὲ] κατ' ἀλληλοτυπίαν ἐν τῷ ἀπειρώι. δυνατόν [δ'] εἶναι κοσμιαίαν ὑπάρχειν ἄτομον.

A 47 /3 = Cicero, De fato 20, 46

declinat, inquit, atomus. primum cur? aliam enim quandam vim motus habebant a Democrito impulsione quam plagam ille appellat, a te Epicure gravitatis et ponderis.

(Cfr. Usener Epicur. p. 378.)

A 47 /4 = Simplikios, In Physica 42, 10

Δημόκριτος φύσει ἀκίνητα λέγων τὰ ἄτομα πληγῆι κινεῖσθαί φησιν.

A 47 /5 = Áetios, Placita philosophorum I, 23, 3 (Dox. 319)

Δημόκριτος ἐν γένος κινήσεως τὸ κατὰ παλμὸν ἀπεφαίνετο.

A 48 = Áetios, Placita philosophorum I, 16, 2 (Dox. 315)

οἱ τὰς ἀτόμους, περὶ τὰ ἀμερῆ ἴστασθαι καὶ μὴ εἰς ἀπειρον εἶναι τὴν τομήν.

A 48a = Schol. in Euclid. X, 1; V,436,16 Heib.

οὐκ ἔστιν ἐλάχιστον μέγεθος, ὡς οἱ Δημοκρίτειοί φασιν.

A 48b = Aristotelés, De generatione et corruptione I, 2; 316a13

Δημόκριτος δ' ἂν φανείη οἰκείοις καὶ φυσικοῖς λόγοις πεπεισθαι. δῆλον δ' ἔσται ὃ λέγομεν προιοῦσιν. ἔχει γὰρ ἀπορίαν, εἴ τις θείη, σῶμά τι εἶναι καὶ μέγεθος πάντῃ διαιρετὸν καὶ τοῦτο δυνατὸν. τί γὰρ ἔσται ὅπερ τὴν διαίρεσιν διαφεύγει; εἰ γὰρ πάντῃ διαιρετὸν καὶ τοῦτο δυνατὸν, κἂν ἅμα εἴη τοῦτο πάντῃ διηρημένον, καὶ εἰ μὴ ἅμα διήρηται. κἂν εἰ τοῦτο γένοιτο, οὐδὲν ἂν εἴη ἀδύνατον. οὐκοῦν καὶ κατὰ τὸ μέσον ὡσαύτως. καὶ ὅλως δὲ εἰ πάντῃ πέφυκε διαιρετὸν, ἂν διαιεθῆι, οὐδὲν ἔσται ἀδύνατον γεγονός, ἐπεὶ οὐδ' ἂν εἰς μυρία μυριάκις διηρημένα ἦι, οὐδὲν ἀδύνατον· καίτοι ἴσως οὐδεὶς ἂν διέλοι.

ἐπεὶ τοίνυν πάντῃ τοιοῦτόν ἐστι τὸ σῶμα. διηρηθῆτω. τί οὖν ἔσται λοιπόν; μέγεθος; οὐ γὰρ οἶόν τε ἔσται γὰρ τι οὐ διηρημένον, ἦν δὲ πάντῃ διαιρετόν. ἀλλὰ μὴν εἰ μηδὲν ἔσται σῶμα μηδὲ μέγεθος, διαίρεσις δ' ἔσται, ἢ ἐκ στιγμῶν ἔσται, καὶ ἀμεγέθη ἐξ ὧν σύγκειται, ἢ οὐδὲν παντάπασιν, ὥστε κἂν γίνοιτο ἐκ μηδενὸς κἂν εἴη συγκείμενον, καὶ τὸ πᾶν δὴ οὐδὲν ἄλλ' ἢ φαινόμενον. ὁμοίως δὲ κἂν ἦι ἐκ στιγμῶν, οὐκ ἔσται ποσόν. ὁπότε γὰρ ἤπτοντο καὶ ἓν ἦν μέγεθος καὶ ἅμα ἦσαν, οὐδὲν ἐποίουν μείζον τὸ πᾶν· διαιεθέντος γὰρ εἰς δύο καὶ πλείω, οὐδὲν ἔλαττον οὐδὲ μείζον τὸ πᾶν τοῦ πρότερον, ὥστε κἂν πᾶσαι συντεθῶσιν, οὐδὲν ποιήσουσι μέγεθος.

ἀλλὰ μὴν καὶ εἴ τι διαιρουμένον οἶον ἔκπρισμα γίνεται τοῦ σώματος καὶ οὕτως ἐκ τοῦ μεγέθους σῶμά τι ἀπέρχεται, ὁ αὐτὸς λόγος· ἐκεῖνο γὰρ πῶς διαιρετόν; εἰ δὲ μὴ σῶμα, ἀλλ' εἶδος τι χωριστόν ἢ πάθος ἀπῆλθεν, καὶ ἔστι τὸ μέγεθος στιγμαὶ ἢ ἀφαὶ τοδὶ παθοῦσαι, ἄτοπον ἐκ μὴ μεγεθῶν μέγεθος εἶναι. ἔτι δὲ ποῦ ἔσσονται καὶ ἀκίνητοι ἢ κινουμένοι αἱ στιγμαί; ἀφή τε αἰεὶ μία δυοῖν τινῶν, ὡς ὄντος τινὸς παρὰ τὴν ἀφήν καὶ τὴν διαίρεσιν καὶ τὴν στιγμὴν. εἰ δὴ τις θήσεται ὅτιοῦν ἢ ὀπηλικονοῦν σῶμα εἶναι πάντῃ διαιρετόν, ταῦτα συμβαίνει. ἔτι ἔὰν διελῶν συνθῶ τὸ ξύλον ἢ τι ἄλλο, πάλιν ἴσον τε καὶ ἓν. οὐκοῦν οὕτως ἔχει δηλονότι κἂν τέμω τὸ ξύλον καθ' ὅτιοῦν σημείον. πάντῃ ἄρα διήρηται δυνάμει. τί οὖν ἔστι παρὰ τὴν διαίρεσιν; εἰ γὰρ καὶ ἔστι τι πάθος ἄλλο, πῶς εἰς ταῦτα διαλύεται καὶ γίνεται ἐκ τούτων; ἢ πῶς χωρίζεται ταῦτα; ὥστ' εἶπερ ἀδύνατον ἐξ ἀφῶν ἢ στιγμῶν εἶναι τὰ μεγέθη, ἀνάγκη εἶναι σώματα ἀδιαίρετα καὶ μεγέθη.

A 49 = Galénos, De elementis sec. Hipp. I, 2 (I, 417 K.; 3,20 Helmr.)

ἴνομωι γὰρ χροίη, νόμωι γλυκύ, νόμωι πικρόν, ἔτεηι δ' ἄτομα καὶ κενόν' (B 125) ὁ Δημόκριτος φησιν ἐκ τῆς συνόδου τῶν ἀτόμων γίγνεσθαι νομίζων ἀπάσας τὰς αἰσθητὰς ποιότητας ὡς πρὸς ἡμᾶς τοὺς αἰσθανομένους αὐτῶν, φύσει δ' οὐδὲν εἶναι λευκόν ἢ μέλαν ἢ ξανθόν ἢ ἐρυθρόν ἢ πικρόν ἢ γλυκύ· τὸ γὰρ δὴ ἴνομωι ταῦτὸ βούλεται τῶι οἶον ἴνομιστί' καὶ ἴπρὸς ἡμᾶς', οὐ κατ' αὐτῶν τῶν πραγμάτων τὴν φύσιν, ὅπερ αὖ πάλιν ἴτεηι' καλεῖ, παρὰ τὸ ἴτεόν', ὅπερ ἀληθὲς δηλοῖ, ποιήσας τοῦνομα. καὶ εἴη ἂν ὁ σύμπασι νοῦς αὐτοῦ τοῦ λόγου τοιόσδε· νομίζεται μὲν τι παρὰ τοῖς ἀνθρώποις λευκόν τε εἶναι καὶ μέλαν καὶ γλυκύ καὶ πικρόν καὶ τᾶλλα πάντα τὰ τοιαῦτα, κατὰ δὲ τὴν ἀλήθειαν δὲν καὶ μηδὲν ἐστὶ τὰ πάντα (cf. B 156)· καὶ γὰρ αὖ καὶ τοῦτ' εἴρηκεν αὐτός, ἴδέν' μὲν τὰς ἀτόμους ὀνομάζων, ἴμηδέν' δὲ τὸ κενόν. αἰ μὲν οὖν ἄτομοι σύμπασι σώματα οὔσαι σμικρὰ χωρὶς ποιότητων εἰσί, τὸ δὲ κενόν χωρὰ τις, ἐν ἣι φερόμενα ταυτὶ τὰ σώματα ἄνω τε καὶ κάτω σύμπαντα διὰ παντὸς τοῦ αἰῶνος ἢ περιπλέκεται πῶς ἀλλήλοις ἢ προσκρούει καὶ ἀποπάλλεται, καὶ διακρίνει δὲ καὶ συγκρίνει πάλιν εἰς ἀλλήλα κατὰ τὰς τοιαύτας ὀμιλίαις κακ τούτου τὰ τε ἄλλα συγκρίματα πάντα ποιεῖ καὶ τὰ ἡμέτερα σώματα καὶ τὰ παθήματα αὐτῶν καὶ τὰς αἰσθήσεις. ἀπαθῆ δ' ὑποτίθενται τὰ σώματα εἶναι τὰ πρῶτα (τινὲς μὲν αὐτῶν ὑπὸ σκληρότητος ἄθραυστα, καθάπερ οἱ περὶ ἴΕπίκουρον (Epicur. p. 205, 29 Us.), ἐνιοὶ δὲ ὑπὸ σμικρότητος ἀδιαίρετα, καθάπερ οἱ περὶ τὸν Λεύκιππον), ἀλλ' οὐδ' ἀλλοιοῦσθαι κατὰ τι δυνάμενα ταύτας δὴ τὰς ἀλλοιώσεις, ἄς ἄπαντες ἄνθρωποι πεπιστεύκασιν εἶναι, διδαχθέντες ὑπὸ τῶν αἰσθήσεων, οἶον οὔτε θερμαίνεσθαι τί φασιν ἐκείνων οὔτε ψύχεσθαι, κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν τρόπον οὔτε ξηραίνεσθαι οὔθ' ὑγραίνεσθαι, πολὺ δὲ δὴ μᾶλλον ἔτι μήτε λευκαίνεσθαι μήτε μελαίνεσθαι μήτ' ἄλλην τινὰ ὄλως ἐπιδέχεσθαι ποιότητα κατὰ μηδεμίαν μεταβολήν.

A 50 = Diogenés Oinoandy, fr. 33c. 2 (p. 41 William Lpz. 1907)

(...) Hermippos o něm [Epikúrovi] říká, že byl nejprve učitelem čtení a psaní, potom však, když se náhodou seznámil se spisy Demokritovými, že se vrhl na filosofii.

ἂν γὰρ τῶι Δημοκρίτου τις χρήσῃται λόγῳ, μηδεμίαν μὲν ἐλευθέραν φάσκων ταῖς ἀτόμοις κείνησιν εἶναι διὰ τὴν πρὸς ἀλλήλας σύγκρουσιν αὐτῶν, ἔνερθεν δὲ φαίνεσθαι κατηνανκασμένως πάντα κεινεῖσθαι, φήσομεν πρὸς αὐτόν· οὐκ οἶδας, ὅστις ποτὲ εἶ, καὶ ἐλευθέραν τινὰ ἐν ταῖς ἀτόμοις κείνησιν εἶναι, ἦν Δημοκρίτος μὲν οὐχ εὖρεν, Ἐπίκουρος δὲ εἰς φῶς ἤγαγεν, παρεγκλιτικὴν ὑπάρχουσαν ὡς ἐκ τῶν φαινομένων δείκνυσιν;

A 51 = Cicero, De natura deorum I, 26, 73 (s. 75 A 5)

quid est in physicis Epicuri non a Democrito? nam etsi quaedam commutavit, ut quod paulo ante de inclinatione atomorum dixi, tamen pleraque dicit eadem, atomos, inane, imagines, infinitatem locorum innumerabilitatemque mundorum, eorum ortus interitus, omnia fere quibus naturae ratio continetur.

A 52 = Diogenés Laertios, Vitae philosophorum X, 2-3

φησὶ δ' Ἐρμιππος (fr. 40; FHG III, 45) γραμματοδιδάσκαλον αὐτὸν [Ἐπικύρος] γεγενῆσθαι, ἔπειτα μέντοι περιτυχόντα τοῖς Δημοκρίτου βιβλίοις ἐπὶ φιλοσοφίαν ἄιξαι.

A 53 /1 = Plútarchos, Adversus Colotem 3; 1108e

καίτοι πολὺν χρόνον αὐτὸς ἑαυτὸν ἀνηγόρευε Δημοκρίτειον ὃ Ἐπίκουρος, ὡς ἄλλοι τε λέγουσι καὶ Λεοντεύς, εἰς τῶν ἐπ' ἄκρον Ἐπικούρου μαθητῶν, πρὸς Λυκόφρονα γράφων, τιμᾶσθαι τέ φησι τὸν Δημοκρίτον ὑπ' Ἐπικούρου διὰ τὸ πρότερον ἄψασθαι τῆς ὀρθῆς γνώσεως, καὶ τὸ σύνολον τὴν πραγματείαν Δημοκρίτειον προσαγορεύεσθαι διὰ τὸ περιπεσεῖν αὐτὸν πρότερον ταῖς ἀρχαῖς περὶ φύσεως. ὃ δὲ Μητροδώρος ἄντικρυς [ἐν τῶι] Περὶ φιλοσοφίας εἶρηκεν, ὡς εἰ μὴ καθηγήσατο Δημόκριτος, οὐκ ἂν προῆλθεν Ἐπίκουρος ἐπὶ τὴν σοφίαν.

A 53 /2 = Diogenés Laertios, Vitae philosophorum X, 8

[Ἐπικύρος πρὶ nazýval] Démokrita Lérokritem [vykladačem hloupostí].

Δημόκριτον Ληρόκριτον.

A 54 v edici DK není

A 55 /1 = Strabón, Geographica XVI; p. 757

εἰ δὲ δεῖ Ποσειδωνίῳ πιστεῦσαι, καὶ τὸ περὶ τῶν ἀτόμων δόγμα παλαιόν ἐστὶν ἀνδρὸς Σιδωνίου Μῶχου πρὸ τῶν Τρωικῶν χρόνων γεγονότος.

A 55 /2 = Sextos Empeirikos, Adversus mathematicos IX, 363

Δημόκριτος δὲ καὶ Ἐπίκουρος ἀτόμους, εἰ μὴ τι ἀρχαιότεραν ταύτην θετέον τὴν δόξαν, καὶ ὡς ἔλεγεν ὁ Στωικὸς Ποσειδώνιος ἀπὸ Μῶχου τινὸς ἀνδρὸς Φοίνικος καταγομένην.

A 55 /3 = Diogenés Laertios, Vitae philosophorum, pr. 1

Některí lidé říkají, že přestování filosofie má své počátky u barbarů. (...) Móchos prý byl Foiničan, Zalmoxis Thrák a Atlás Libyjec.

τὸ τῆς φιλοσοφίας ἔργον ἔνιοί φασιν ἀπὸ βαρβάρων ἄρξαι. (...) Φοίνικὰ τε γενέσθαι Μῶχον καὶ Θρᾶικα Ζάμολξιν καὶ Λίβυν Ἄτλαντα.

A 56 = Cicero, De finibus I, 6, 17

ille atomos quas appellat, id est corpora individua propter soliditatem, censet in infinito inani, in quo nihil nec summum nec infimum nec medium nec ultimum nec extremum sit, ita ferri, ut concursionibus inter se cohaerescant, ex quo efficiantur ea, quae sint quaeque cernantur, omnia eumque motum atomorum nullo a principio, sed ex aeterno tempore intellegi convenire.

A 57 /1 = Schol. Basilii (ed. Pasquali Gött. Nachr. 1910, 196)

Δημόκριτ. ιδέας.

A 57 /2 = Pseudo-Kléméns, Recogn. VIII, 15 (Dox. 250 De principiis)

Democr. ideas.

A 57 /3 = Plútarchos, *Adversus Colotem* 8; 1110f

τί γὰρ λέγει Δημόκριτος; οὐσίας ἀπείρους τὸ πλῆθος ἀτόμους τε κάρδιαφόρους, ἔτι δ' ἀποίους καὶ ἀπαθειῖς ἐν τῷ κενῷ φέρεσθαι διεσπαρμένας· ὅταν δὲ πελάσωσιν ἀλλήλαις ἢ συμπέσωσιν ἢ περιπλακῶσι, φαίνεσθαι τῶν ἀθροιζομένων τὸ μὲν ὕδωρ τὸ δὲ πῦρ τὸ δὲ φυτὸν τὸ δ' ἄνθρωπον· εἶναι δὲ πάντα τὰς ἀτόμους ἰδέας ὑπ' αὐτοῦ καλουμένας, ἕτερον δὲ μηδέν· ἐκ μὲν γὰρ τοῦ μὴ ὄντος οὐκ εἶναι γένεσιν, ἐκ δὲ τῶν ὄντων μηδὲν ἂν γενέσθαι τῷ μῆτε πᾶσχειν μῆτε μεταβάλλειν τὰς ἀτόμους ὑπὸ στερορότητος· ὅθεν οὔτε χροῖαν ἐξ ἀχρώστων οὔτε φύσιν ἢ ψυχὴν ἐξ ἀποίων καὶ [ἀπαθῶν] ὑπάρχειν.

A 57 /4 = Aristotelés, *Metaphysica* XII, 2; 1069b22

καὶ ὡς Δημόκριτος φησιν, ἦν ὁμοῦ πάντα δυνάμει, ἐνεργεῖαι δ' οὔ.

A 58 / 1 = Aristotelés, *Physica* VII, 9; 265b24

διὰ δὲ τὸ κενὸν κινεῖσθαι φασιν· καὶ γὰρ οὔτοι τὴν κατὰ τόπον κίνησιν κινεῖσθαι τὴν φύσιν λέγουσιν.

A 58 / 2 = Simplikios, *In Physica* 1318,33 (ad 265b)

τουτέστι τὰ φυσικὰ καὶ πρῶτα καὶ ἄτομα σώματα· ταῦτα γὰρ ἐκεῖνοι φύσιν ἐκάλουν καὶ ἔλεγον κατὰ τὴν ἐν αὐτοῖς βαρῦτητα κινούμενα ταῦτα διὰ τοῦ κενοῦ εἰκοντος καὶ μὴ ἀντιτυποῦντος κατὰ τόπον κινεῖσθαι· περιπαλάσσεσθαι γὰρ ἔλεγον αὐτά· καὶ οὐ μόνον πρῶτην ἀλλὰ καὶ μόνην ταύτην οὔτοι κίνησιν τοῖς στοιχείοις ἀποδιδόασιν, τὰς δὲ ἄλλας τοῖς ἐκ τῶν στοιχείων· αὐξάνεσθαι γὰρ καὶ φθίνειν καὶ ἀλλοιοῦσθαι καὶ γίνεσθαι καὶ φθείρεσθαι προσκρῖνομένων καὶ ἀποκρῖνομένων τῶν πρῶτων σωμάτων φασίν.

A 59 = Sextos *Empirikos*, *Adversus mathematicos* VIII, 6

οἱ δὲ περὶ τὸν Πλάτωνα καὶ Δημόκριτον μόνα τὰ νοητὰ ὑπενόησαν ἀληθῆ εἶναι, ἀλλ' ὁ μὲν Δημόκριτος διὰ τὸ μηδὲν ὑποκεῖσθαι φύσει αἰσθητόν, τῶν τὰ πάντα

συγκρινουσῶν ἀτόμων πάσης αισθητῆς ποιότητος ἔρημον ἔχουσῶν φύσιν, ὁ δὲ Πλάτων διὰ τὸ γίγνεσθαι μὲν αἰεὶ τὰ αισθητά, μηδέποτε δὲ εἶναι ...

A 60 /1 = Aristotelés, De generatione et corruptione I, 8; 326a9

καίτοι βαρύτερόν γε κατὰ τὴν ὑπεροχὴν φησιν εἶναι Δημόκριτος ἕκαστον τῶν ἀδιαιρέτων.

A 60 /2 = Aristotelés, De caelo IV, 2; 309a1

τοῖς δὲ στερεὰ (τὰ πρῶτα λέγουσιν) μᾶλλον ἐνδέχεται λέγειν τὸ μείζον εἶναι βαρύτερον αὐτῶν. τῶν δὲ συνθέτων, ἐπειδήπερ οὐ φαίνεται τοῦτον ἔχειν ἕκαστον τὸν τρόπον, ἀλλὰ πολλὰ βαρύτερα ὀρῶμεν ἐλάττω τὸν ὄγκον ὄντα καθάπερ ἐρίου χαλκόν, ἕτερον τὸ αἴτιον οἴονταί τε καὶ λέγουσιν ἔνιοι· τὸ γὰρ κενὸν ἐμπεριλαμβανόμενον κουφίζειν τὰ σώματά φασι καὶ ποιεῖν ἔστιν ὅτε τὰ μείζω κουφότερα· πλεῖον γὰρ ἔχειν κενόν ... λέγουσι μὲν οὖν τοῦτον τὸν τρόπον, ἀνάγκη δὲ προσθεῖναι τοῖς οὕτω διορίζουσιν μὴ μόνον τὸ κενὸν ἔχειν πλεῖον, ἀν ἦι κουφότερον, ἀλλὰ καὶ τὸ στερεὸν ἔλαττον· εἰ γὰρ ὑπερέξει τῆς τοιαύτης ἀναλογίας οὐκ ἔσται κουφότερον. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τὸ πῦρ εἶναί φασι κουφότατον, ὅτι πλεῖστον ἔχει κενόν. συμβήσεται οὖν μικροῦ πυρὸς πολὺν χρυσὸν πλεῖον ἔχοντα τὸ κενὸν εἶναι κουφότερον, εἰ μὴ καὶ στερεὸν ἔξει πολλαπλάσιον.

309b 34 ἐναντίας δὲ (τῆς ὕλης οὐσης) (310a) καθάπερ οἱ τὸ κενὸν καὶ πλήρες, οὐκ ἔσται τὰ μεταξὺ τῶν ἀπλῶς βαρέων καὶ κούφων διὰ τίν' αἰτίαν βαρύτερα καὶ κουφότερα ἀλλήλων καὶ τῶν ἀπλῶν ἔστιν. τὸ δὲ μεγέθει καὶ μικρότητι διορίζειν πεπλασμένω μὲν ἔοικε μᾶλλον τῶν πρότερον ... καὶ μήθ' ἀπλῶς εἶναι μηθὲν κούφον μήτε φερόμενον ἄνω ἀλλ' ἢ ὑστερίζον ἢ ἐκθλιβόμενον καὶ πολλὰ μικρὰ ὀλίγων μεγάλων βαρύτερα εἶναι.

A 60a = Aristotelés, De caelo III, 4; 303a25

ἀδύνατον γὰρ ἀτόμων ὄντων τῶν στοιχείων μεγέθει καὶ μικρότητι διαφέρειν ἀέρα καὶ γῆν καὶ ὕδωρ· οὐ γὰρ οἶόν τ' ἐξ ἀλλήλων γίγνεσθαι· ὑπολείψει γὰρ αἰεὶ

τὰ μέγιστα σώματα ἐκκρινόμενα, φασὶ δ' οὕτω γίγνεσθαι ὕδωρ καὶ ἀέρα καὶ γῆν ἐξ ἀλλήλων.

A 61 /1 = Simplikios, In De caelo 569, 5

οἱ γὰρ περὶ Δημόκριτον καὶ ὕστερον Ἐπίκουρος τὰς ἀτόμους πάσας ὁμοφυεῖς οὐσας βάρους ἔχειν φασί, τῶι δὲ εἶναι τινα βαρύτερα ἐξωθούμενα τὰ κουφότερα ὑπ' αὐτῶν ὑφιζανόντων ἐπὶ τὸ ἄνω φέρεσθαι, καὶ οὕτω λέγουσιν οὗτοι δοκεῖν τὰ μὲν κοῦφα εἶναι τὰ δὲ βαρέα.

A 61 /2 = Simplikios, In De caelo 712, 27

Démokritos a jeho stoupenci se domnívají, že všechny věci mají tíži. Oheň však má tíži menší, proto je vytlačován vším, co je těžší, a je vynášen vzhůru, proto se zdá být lehký. (...) οἱ περὶ Δημόκριτον οἴονται πάντα μὲν ἔχειν βάρους, τῶι δὲ ἔλαττον ἔχειν βάρους τὸ πῦρ ἐκθλιβόμενον ὑπὸ τῶν προλαμβανόντων ἄνω φέρεσθαι καὶ διὰ τοῦτο κοῦφον δοκεῖν. τούτοις δὲ τὸ βαρὺ μόνον εἶναι δοκεῖ καὶ αἰεὶ φέρεσθαι πρὸς τὸ μέσον τοῦτο.

A 61 /3 = Epikúros Ep. I, in: Diogenés Laertios X, 61 (př. podle A. Koláře)

A dále, atomy mají nutně stejnou rychlost, když se pohybují prázdným prostorem, aniž na něco naráží. Neboť ani těžké se nebudou pohybovat rychleji než malé a lehké, nesetkají-li se ovšem s žádnou překážkou; ani malé než velké, třebaže mají všude cestu přiměřenou, nebude-li ani na ně nic narážet.

καὶ μὴν καὶ ἰσοταχεῖς ἀναγκαῖον τὰς ἀτόμους εἶναι, ὅταν διὰ τοῦ κενοῦ εἰσφέρωνται μηθενὸς ἀντικόπτοντος· οὔτε γὰρ τὰ βαρέα θᾶπτον οἰσθήσεται τῶν μικρῶν καὶ κούφων, ὅταν γε δὴ μηδὲν ἀπαντᾷ αὐτοῖς, οὔτε τὰ μικρὰ τῶν μεγάλων πάντα πόρον σύμμετρον ἔχοντα, ὅταν μηθὲν μηδὲ ἐκείνοις ἀντικόπτη.

A 62 = Aristotelés, De caelo IV 6; 313a21

(...) Démokritos myslí o těchto všech věcech nesprávně. Říká totiž, že teplá [tělíska], stoupající ve vodě vzhůru, udržují na hladině ploché [věci], i když jsou těžké, úzké [věci] však propadají, neboť proti nim naráží málo [tělísek]. Tím spíše se to musí dít ve vzduchu (...)

Říká, že onen proud se nedává do pohybu pouze jedním směrem; „proudem“ nazývá pohyb těles, která stoupají vzhůru.

περὶ δὴ τούτων ἀπάντων τὸ μὲν νομίζειν αἴτιον εἶναι ὥσπερ Δημόκριτος οὐκ ὀρθῶς ἔχει. ἐκεῖνος γὰρ φησὶ τὰ ἄνω φερόμενα θερμὰ ἐκ τοῦ ὕδατος ἀνοκωχεύειν τὰ πλατέα τῶν ἐχόντων βάρος, τὰ δὲ στενὰ διαπίπτειν· ὀλίγα γὰρ εἶναι τὰ ἀντικρούοντα αὐτοῖς. ἔδει δ' ἐν τῷ ἀέρι ἔτι μᾶλλον τοῦτο ποιεῖν, ὥσπερ ἐνίσταται κάκεινος αὐτός. ἀλλ' ἐνστάς λύει μαλακῶς· φησὶ γὰρ οὐκ εἰς ἓν ὄρμᾶν τὸν σοῦν, λέγων „σοῦν“ τὴν κίνησιν τῶν ἄνω φερομένων σωμάτων.

A 63 = Aristotelés, De generatione et corruptione I, 7; 323b10

Demokritos se však o různých věcech vyslovil stejně. Tvrdí totiž, že to, co působí, i to, co přijímá působení, je totéž a podobné. Není prý totiž možné, aby od sebe navzájem přijímaly působení různé a rozdílné věci; avšak pokud jsou různé a nějak na sebe působí, neděje se to díky tomu, čím se liší, ale díky něčemu, v čem se shodují.

Δημόκριτος δὲ παρὰ τοὺς ἄλλους ἰδίως ἔλεξε μόνος· φησὶ γὰρ τὸ αὐτὸ καὶ ὅμοιον εἶναι τό τε ποιοῦν καὶ τὸ πάσχον. οὐ γὰρ ἐγχωρεῖν τὰ ἕτερα καὶ διαφέροντα πάσχειν ὑπ' ἀλλήλων, ἀλλὰ κἂν ἕτερα ὄντα ποιῆι τι εἰς ἄλληλα, οὐχ ἢ ἕτερα ἀλλ' ἢ ταυτόν τι ὑπάρχει, ταύτηι τοῦτο συμβαίνειν αὐτοῖς.

A 64 = Alexandros Afrodís., De mixtione 2 (II, 214, 18 Bruns) (př. K. Svoboda)

Démokritos (...) tvrdí, že doopravdy není vůbec nic smíseno, nýbrž domnělá směs je položením tělísek vedle sebe, při čemž zachovává každé z nich vlastní přirozenost, kterou mělo i před smísením. A zdají se nám smísená, ježto pro nepatrnost tělísek vedle sebe ležících není náš smysl schopen pozorovat žádné z nich jednotlivě.

Δημόκριτος μὲν οὖν ἡγούμενος τὴν λεγομένην κρᾶσιν γίνεσθαι κατὰ παράθεσιν σωμάτων, διαιρουμένων τῶν κίρναμένων εἰς μικρὰ καὶ τῇ παρ' ἄλληλα θέσει τὴν μίξιν ποιουμένων, οὐδὲ τὴν ἀρχὴν φησὶν εἶναι πρὸς ἀλήθειάν τινα κεκραμένα, ἀλλ' εἶναι τὴν δοκοῦσαν κρᾶσιν παράθεσιν σωμάτων ἀλλήλοις κατὰ μικρὰ σμιζόντων αὐτῶν ἐκάστου τὴν οἰκείαν φύσιν, ἣν εἶχον καὶ πρὸ τῆς μίξεως· δοκεῖν δ' αὐτὰ κεκραῖσθαι τῷ τὴν αἴσθησιν διὰ μικρότητα τῶν παρακειμένων μηδενὸς αὐτῶν αἰσθάνεσθαι δύνασθαι μόνου.

A 65 = Aristotelés, Physica VIII, 1; 252a32

ὅλως δὲ τὸ νομίζειν ἀρχὴν εἶναι ταύτην ἰκανήν, ὅτι ἀεὶ ἔστιν οὕτως ἢ γίγνεται, οὐκ ὀρθῶς ἔχει ὑπολαβεῖν, ἐφ' ὃ Δημόκριτος ἀνάγει τὰς περὶ φύσεως αἰτίας ὡς οὕτω καὶ τὰ πρότερον ἐγίνετο· τοῦ δὲ ἀεὶ οὐκ ἀξιοῖ ἀρχὴν ζητεῖν.

A 66 /1 = Cicero, De fato 17, 39

omnia ita fato fieri, ut id fatum vim necessitatis adferret: in qua sententia Democritus, Heraclitus, Empedocles, Aristoteles fuit.

A 66 /2 = Aristotelés, De generatione animalium V, 8; 789b2 (př. K. Svoboda)

Demokritos upouští od toho, aby mluvil o účelu, a vše, čeho užívá příroda, převádí na nutnost. Δημόκριτος δὲ τὸ οὐ ἔνεκα ἀφείς λέγειν, πάντα ἀνάγει εἰς ἀνάγκην οἷς χρῆται ἢ φύσις.

A 66 /3 = Áetios, Placita philosophorum I, 26, 2 (Dox. 321)

O podstatě nutnosti:

Podle Démokrita [je nutnost] odrážením, během a ranou hmoty.

[περὶ οὐσίας ἀνάγκης·]

Δημόκριτος τὴν ἀντιτυπίαν καὶ φορὰν καὶ πληγὴν τῆς ὕλης.

A 67 = Simplikios, In Physica 327, 24

ἀλλὰ καὶ Δημόκριτος ἐν οἷς φησι

ἴδιον ἀπὸ τοῦ παντός ἀποκριθῆναι παντοίων ἰδεῶν' (B 167)

(πῶς δὲ καὶ ὑπὸ τίνος αἰτίας μὴ λέγει), ἔοικεν ἀπὸ ταυτομάτου καὶ τύχης γεννᾶν αὐτόν.

A 68 /1 = Aristotelés, Physica II, 4; 195b36

ἐνιοὶ γὰρ καὶ εἰ ἔστιν ἢ μὴ (τύχη) ἀποροῦσιν· οὐδὲν γὰρ δὴ γίνεσθαι ἀπὸ τύχης φασίν, ἀλλὰ πάντων εἶναί τι αἴτιον ὠρισμένον ὅσα λέγομεν ἀπὸ αὐτομάτου γίνεσθαι ἢ τύχης.

A 68 /2 = Simplikios, In De caelo 330,14 (ad 196b14) (př. K. Svoboda)

(...) u žádného z jednotlivých dějů neuvádí Démokritos osud za příčinu, nýbrž je převádí na jiné příčiny, tak příčinou nalezení pokladu je kopání nebo sázení olivy a příčinou rozražení lebky lysého člověka je to, že shodil orel želvu, aby se rozbil její krunýř.

τὸ δὲ „καθάπερ ὁ παλαιὸς λόγος ὁ ἀναιρῶν τὴν τύχην“ πρὸς Δημόκριτον ἔοικεν εἰρησθαι· ἐκεῖνος γὰρ κἂν ἐν τῇ κοσμοποιίᾳ ἐδόκει τῇ τύχῃ κεχρησθαι, ἀλλ’ ἐν τοῖς μερικωτέροις οὐδενός φησιν εἶναι τὴν τύχην αἰτίαν ἀναφέρων εἰς ἄλλας αἰτίας, οἷον τοῦ θησαυρὸν εὔρειν τὸ σκάπτειν ἢ τὴν φυτεῖαν τῆς ἐλαίας, τοῦ δὲ καταγῆναι τοῦ φαλακροῦ τὸ κρανίον τὸν ἀετὸν ῥίψαντα τὴν χελώνην, ὅπως τὸ χελώνιον ῥαγῆι. οὕτως γὰρ ὁ Εὐδήμος ἱστορεῖ (fr. 22).

A 69 /1 = Aristotelés, Physica II, 4; 196a24

εἰσὶ δὲ τινες οἱ καὶ τοῦρανοῦ τοῦδε καὶ τῶν κόσμων πάντων αἰτιῶνται τὸ αὐτόματον· ἀπὸ ταῦτομάτου γὰρ γίνεσθαι τὴν δίνην καὶ τὴν κίνησιν τὴν διακρίνασαν καὶ καταστήσασαν εἰς ταύτην τὴν τάξιν τὸ πᾶν. καὶ μάλα τοῦτό γε αὐτὸ θαυμάσαι ἄξιον· λέγοντες γὰρ τὰ μὲν ζῶια καὶ τὰ φυτὰ ἀπὸ τύχης μῆτε εἶναι μῆτε γίνεσθαι, ἀλλ’ ἤτοι φύσιν ἢ νοῦν ἢ τι τοιοῦτον ἕτερον εἶναι τὸ αἴτιον (οὐ γὰρ ὅ τι ἔτυχεν ἐκ τοῦ σπέρματος ἐκάστου γίγνεται, ἀλλ’ ἐκ μὲν τοῦ τοιουδὶ ἐλαία, ἐκ δὲ τοιουδὶ ἄνθρωπος), τὸν δ’ οὐρανὸν καὶ τὰ θειότατα τῶν φανερῶν ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου γενέσθαι, τοιαύτην δ’ αἰτίαν μηδεμίαν εἶναι οἷαν τῶν ζώων καὶ τῶν φυτῶν.

A 69 /2 = Epikúros, Περὶ φύσεως Pap. 1056 (ed. Gomperz Wien. Stud. I; p. 27n.) col. 25

[οἱ] δ’ αἰτιολογήσαντες ἐξ ἀρχῆς ἱκανῶς καὶ οὐ μόνον τῶν προτέρων πολὺ διενέγκαντες, ἀλλὰ καὶ τῶν ὕστερον, πολλαπλασίως ἔλαθον ἑαυτούς, καίπερ ἐν πολλοῖς μεγάλοι, κουφίσαντες ἐν τῷ τὴν ἀνάγκην καὶ ταῦτοματον πάντα δύνασθαι.

A 70 /1 = Aristotelés, Physica II, 4; 196b5

εἰσὶ δὲ τινες οἷς δοκεῖ εἶναι μὲν αἰτία ἢ τύχη, ἄδηλος δὲ ἀνθρωπίνῃ διανοίᾳ ὡς θεῖόν τι οὖσα καὶ δαιμονιώτερον.

A 70 /2 = Lactantius, Institutiones div. I, 2

ab illa quaestione principium sumere, quae videtur prima esse natura, sitne providentia quae rebus omnibus consulat an fortuitu vel facta sint omnia vel gerantur. cuius sententiae auctor est Democritus, confirmator Epicurus.

A 71 /1 = Aristotelés, Physica VIII, 1; 251b16

O čase však všichni krom jednoho projevuji stejné smýšlení. Říkají, že je nezrozený. Proto i Démokritos ukazuje, že není možné, aby veškerenstvo vzniklo, neboť čas je nezrozený.

ἀλλὰ μὴν περὶ γε χρόνου ἔξω ἑνὸς ὁμοιοητικῶς ἔχοντες φαίνονται πάντες ἀγένητον γὰρ εἶναι λέγουσιν, καὶ διὰ τούτου Δημόκριτος γε δείκνυσιν ὡς ἀδύνατον ἅπαντα γεγονέναι· τὸν γὰρ χρόνον ἀγένητον εἶναι.

A 71 /2 = Simplicios, In Physica 1153, 22

ὁ μέντοι Δημόκριτος οὕτως αἰδίων ἐπέπειστο εἶναι τὸν χρόνον, ὅτι βουλόμενος δεῖξαι μὴ πάντα γενητὰ ὡς ἐναργεῖ τῷ τὸν χρόνον μὴ γεγονέναι προσεχρήσατο.

A 72 = Sextos Empeirikos, Adversus mathem. X, 181

δοκεῖ δὲ καὶ εἰς τοὺς περὶ Ἐπίκουρον (fr. 294; 352,32 Us.) καὶ Δημόκριτον φυσικοὺς τοιαύτη τις ἀναφέρεσθαι τοῦ χρόνου νόησις ἡ χρόνος ἐστὶν ἡμεροειδὲς καὶ νυκτοειδὲς φάντασμα'.

Cfr. Epikúros, Pap. 1413 (Crönert Kolot., Mened. S. 104501)

οὐδ' ἂν ὀκνήσαιμι χρόνον εἶναι τὰς ἡμέρας φῆσαι καὶ τὰς νύκτας.

A 73 = Theofrastos, De igne 52

ἀπορεῖται δὲ τοῦτο, διὰ τί τὸ τῆς φλογὸς σχῆμα πυραμοειδὲς ἐστὶ· καὶ φησι Δημόκριτος μὲν περιψυχομένων αὐτῶν τῶν ἄκρων εἰς μικρὸν συνάγεσθαι καὶ τέλος ἀποξύνεσθαι.

A 74 /1 = Áetios, Placita philosophorum I, 7, 16 (Dox. 302)

Démokritos [myslí, že] mysl [a] bůh [sídli] v ohni tvaru koule.

Δημόκριτος νοῦν τὸν θεὸν ἐν πυρὶ σφαιροειδεῖ.

A 74 /2 = Tertullianus, Ad nat. II, 2 (př. K. Svoboda)

Démokritos myslí, že bohové vznikli s ostatním horním ohněm (...).

cum reliquo igni superno deos ortos Democritus suspicatur, cuius instar vult esse naturam Zenon (fr. 171 Arnim).

A 74 /3 = Cicero, De deorum natura I, 12, 29

quid Democritus, qui tum imagines eorumque circumitus in deorum numero refert, tum illam naturam quae imagines fundat ac mittat, tum sententiam intellegentiamque nostram, nonne in maximo errore versatur? cum idem omnino, quid nihil semper suo statu maneat, negat esse quicquam sempiternum, nonne deum omnino ita tollit, ut nullam opinionem eius reliquam faciat?

A 74 /4 = Cicero, De deorum natura I, 43, 120

mihī quidem etiam Democritus, vir magnus in primis cuius fontibus Epicurus hortulos suos inrigavit, nutare videtur in natura deorum. tum enim censet imagines divinitate praeditas inesse in universitate rerum, tum principia mentis, quae sunt in eodem universo, deos esse dicit, tum animantes imagines, quae vel prodesse nobis solent vel nocere, tum ingentis quasdam imagines tantasque, ut universum mundum complectantur extrinsecus: quae quidem omnia sunt patria Democriti quam Democrito digniora.

A 75 /1 = Sextos Empeirikos, Adversus mathematicos IX, 24

εἰσὶ δὲ οἱ ἀπὸ τῶν γιγνομένων κατὰ τὸν κόσμον παραδόξων ὑπονοήσαντες εἰς ἔννοιαν ἡμᾶς ἐληλυθέναι θεῶν, ἀφ' ἧς φαίνεται εἶναι δόξης καὶ ὁ Δημόκριτος ὀρῶντες γὰρ, φησί, τὰ ἐν τοῖς μετεώροις παθήματα οἱ παλαιοὶ τῶν ἀνθρώπων καθάπερ βροντὰς καὶ ἀστραπὰς κεραυνούς τε καὶ ἄστρον συνόδους ἡλίου τε καὶ σελήνης ἐκλείψεις ἐδειματοῦντο θεοὺς οἰόμενοι τούτων αἰτίους εἶναι.

A 75 /2 = Filodémos, De pietate 5a; p. 69 Gomp. (Crönert Kolot. S. 130)

θέρος [ἐν τῇ γῆι καὶ] χειμῶν καὶ ἔ[αρ καὶ] μεθόπωρον καὶ πάντα ταῦτα ἄνωθεν διειπετῆ γέινεται διὸ δὴ καὶ τὸ ἐξεργαζόμενον γνόντας σέβεσθαι. οὐ φαίνεται δ' ἐμοὶ Δημόκριτος ὥσπερ ἔνιοι τὸν ...

A 75 /3 = Lucretius, V, 1186n.

ergo perfugium sibi habebant omnia divis
tradere et illorum nutu facere omnia flecti.
in caeloque deum sedes et templa locarunt,
per caelum volvi quia sol et luna videtur,
luna dies et nox et noctis signa severa,
noctivagaeque faces caeli, flammaeque volantes,
nubila ros imbres nix venti fulmina grando
et rapidi fremitus et murmura magna minarum.

A 76 = Plinius, Naturalis historia II, 14

innumeros quidem credere atque etiam ex vitiis hominum, ut Pudicitiam, Concordiam, Mentem, Spem, Honorem, Clementiam, Fidem, aut, ut Democrito placuit, duos omnino, Poenam et Beneficium, maiorem ad socordiam accedit.

A 77 /1 = Plútarchos, Quaestiones convivales VIII, 10, 2; 734f (př. K. Svoboda)

(...)

(διὰ τί τοῖς φθινοπωρινοῖς ἐνυπνίοις ἥκιστα πιστεύομεν) ὁ δὲ Φαβωρίνος ... λόγον τινὰ τοῦ Δημοκρίτου παλαιὸν ὥσπερ ἐκ καπνοῦ καθελὼν ἡμαυρωμένον οἶος ἦν ἐκκαθαίρειν καὶ διαλαμπρύνειν,

(735a) Démokritos praví, že obrazy vnikají skrze průduchy hluboko do těl a svým příchodem působí ve spánku vidiny; přicházejí pak, odlučujíce se odevšad, od náradí, šatů, rostlin a nejvíce od živočichů, a to působením mnohého otřásání a tepla. A mají nejen vtištěny tvarové podobnosti těl (...), nýbrž přijímají též do sebe odrazy duševních hnutí, úmyslů jednoho každého, povah i vášní, přivádějí je, dorážejí s nimi na spícího, mluví jako živé bytosti a oznamují naslouchajícím mínění, úvahy i snahy těch, kdo je vysílají, pokud arci vnikajíce uchovávají učeněné a nezmětené podoby. (...)

(735a) ὑποθέμενος τοῦτο δὴ τοῦπιδήμιον ὃ φησι Δημόκριτος

„ἐγκαταβυσσοῦσθαι τὰ εἶδωλα διὰ τῶν πόρων εἰς τὰ σώματα καὶ ποιεῖν τὰς κατὰ ὕπνον ὄψεις ἐπαναφερόμενα· φοιτᾶν δὲ ταῦτα πανταχόθεν ἀπιόντα καὶ σκευῶν καὶ ἱματίων καὶ φυτῶν, μάλιστα δὲ ζώων ὑπὸ σάλου πολλοῦ καὶ θερμότητος οὐ μόνον ἔχοντα μορφοειδεῖς τοῦ σώματος ἐκμεμαγμένας ὁμοιότητας“

(ὡς Ἐπίκουρος (fr. 326 Us.) οἶεται μέχρι τούτου Δημοκρίτῳ συνεπόμενος, ἐνταῦθα δὲ προλιπὼν τὸν λόγον),

„ἀλλὰ καὶ τῶν κατὰ ψυχὴν κινήματων καὶ βουλευμάτων ἐκάστῳ καὶ ἡθῶν καὶ παθῶν ἐμφάσεις ἀναλαμβάνοντα συνεφέλκεσθαι καὶ προσπίπτοντα μετὰ τούτων ὥσπερ ἔμψυχα φράζειν καὶ διαγγέλλειν τοῖς ὑποδεχομένοις τὰς τῶν μεθιέντων αὐτὰ δόξας καὶ διαλογισμοὺς καὶ ὀρμάς, ὅταν ἐνάρθρους καὶ ἀσυγχύτους φυλάττοντα προσμίξει τὰς εἰκόνας.“

τοῦτο δὲ μάλιστα ποιεῖ δι' ἀέρος λείου τῆς φορᾶς αὐτοῖς γιγνομένης ἀκωλύτου καὶ ταχείας. ὁ δὲ φθινοπωρινός, ἐν ᾧ φυλλοχοεῖ τὰ δένδρα, πολλὴν ἀνωμαλίαν ἔχων καὶ τραχύτητα διαστρέφει καὶ παρατρέπει πολλαχῆ τὰ εἶδωλα καὶ τὸ ἐναργὲς αὐτῶν ἐξίτηλον καὶ ἀσθενὲς ποιεῖ τῇ βραδυτῆτι τῆς πορείας ἀμαυρούμενον, ὥσπερ αὖ πάλιν πρὸς ὀργόντων καὶ διακαομένων ἐκθρόϊσκοντα πολλὰ καὶ ταχὺ κομιζόμενα τὰς ἐμφάσεις νεαρὰς καὶ σημαντικὰς ἀποδίδωσιν.

A 77 /2 = Plútarchos, Quaestiones convivales V, 7, 6; 682f

τῶν δὲ Δημοκρίτου, ἔφη, εἰδώλων, ὥσπερ Αἰγιέων ἢ Μεγαρέων, ἀριθμὸς οὐδεὶς οὐδὲ λόγος· ἃ φησὶν ἐκεῖνος ἐξιέναι τοὺς φθονοῦντας, οὐτ' αἰσθήσεως ἄμοιρα παντάπασιν οὐθ' ὀρμῆς ἀνάπλεά τε τῆς ἀπὸ τῶν προἰεμένων μοχθηρίας καὶ βασκανίας, μεθ' ἧς ἐμπλασσόμενα καὶ παραμένοντα καὶ συνοικοῦντα τοῖς βασκαίνομένοις ἐπιταράττειν καὶ κακοῦν αὐτῶν τό τε σῶμα καὶ τὴν διάνοιαν· οὕτω γὰρ οἶμαι πως τὸν ἄνδρα τῇ δόξει, τῇ δὲ λέξει δαιμονίως λέγειν καὶ μεγαλοπρεπῶς.

A 78 = Hermippos (Ióannés Katrares), De astrol. I, 16, 122; 26,13 Kroll-Viereck (př. K. Svoboda)

(...) Démokritos nazývá demony „obrazy“ a říká, že je jich plný vzduch.

τὸ μέντοι τοῦ Δημοκρίτου [οὐ] καλῶς ἂν ἔχοι παραλιπεῖν, ὅς εἶδωλα αὐτοῦς (τοὺς δαίμονας) ὀνομάζων μεστόν τε εἶναι τὸν ἀέρα τούτων (cfr. C 5) φησί.

A 79 = Kléméns Alex., Stromata V, 87,3

Xenokratés z Kalchédónu například obecně připouští, že poněti o božství lze nalézt i u nerozumných živočichů. Totéž, ač nerad, musí uznat Démokritos, protože to vyplývá z jeho učení: na lidi z božské bytosti nechává dopadat stejné obrázky jako na zvířata.

καθόλου γοῦν τὴν περὶ τοῦ θείου ἔννοιαν Ξενοκράτης ὁ Καλχηδόνιος (fr. 21 Heinze) οὐκ ἀπελπίζει καὶ ἐν τοῖς ἀλόγοις, Δημόκριτος δέ, κὰν μὴ θέληι, ὁμολογήσει διὰ τὴν ἀκολουθίαν τῶν δογμάτων· τὰ γὰρ αὐτὰ πεποίηκεν εἶδωλα τοῖς ἀνθρώποις προσπίπτοντα καὶ τοῖς ἀλόγοις ζώοις ἀπὸ τῆς θείας οὐσίας.

A 80 = Cicero, Academica priora II, 37, 121

ecce tibi e transverso Lampsacenus Strato, qui det isti deo immunitatem (magni quidem muneris sed cum sacerdotes deorum vacationem habeant, quanto est aequius habere ipsos deos): negat opera deorum se uti ad fabricandum mundum, quaecumque sint docet omnia esse effecta natura, nec ut ille qui asperis et levibus et hamatis uncinatisque corporibus concreta haec esse dicat interiecto inani: somnia censet haec esse Democriti non docentis sed optantis. ipse autem singulas mundi partes persequens, quidquid aut sit aut fiat, naturalibus fieri aut factum esse docet ponderibus et motibus.

A 81 = Cicero, Academica priora II, 17, 55

dein confugis ad physicos eos, qui maxime in Academia inridentur, a quibus ne tu quidem iam te abstinebis, et ais Democritum dicere innumerabiles esse mundos et quidem sic quosdam inter sese non solum similes, sed undique perfecte et absolute ita pares, ut inter eos nihil prorsus intersit (et eo quidem innumerabiles), itemque homines.

A 82 = Simplikios, In De caelo 310, 5

οὐ γὰρ εἰς ὕλην τοῦ κόσμου, φησὶν ἢ διάλυσις αὐτοῦ καὶ φθορά, ἣτις δύναμιν εἶχεν τοῦ γενέσθαι κόσμος, ἀλλ' εἰς ἄλλον κόσμον, ὧν ἀπείρων ὄντων καὶ

ἀλλήλους διαδεχομένων οὐκ ἀνάγκη πάλιν ἐπὶ τὸν αὐτὸν τὴν ἐπάνοδον
γίνεσθαι.'

οὕτως δὲ ἐδόκει τοῖς περὶ Λεύκιππον καὶ Δημόκριτον ... οἱ δὲ Δημοκρίτου κόσμοι
εἰς ἑτέρους κόσμους μεταβάλλοντες ἐκ τῶν αὐτῶν ἀτόμων ὄντας οἱ αὐτοὶ τῶι
εἶδει γίνονται, εἰ καὶ μὴ τῶι ἀριθμῶι.

A 83 = Sextos empirikos, Adversus mathem. IX, 113

ὥστε κατ' ἀνάγκην μὲν καὶ ὑπὸ δίνης, ὡς ἔλεγον οἱ περὶ τὸν Δημόκριτον, οὐκ ἂν
κινοῖτο ὁ κόσμος.

A 84 = Áetios, Placita philosophorum II, 4, 9 (Dox. 331)

Δημόκριτος φθείρεσθαι τὸν κόσμον τοῦ μείζονος τὸν μικρότερον νικῶντος.

A 85 = Áetios, Placita philosophorum II, 13, 4 (Dox. 341)

(περὶ οὐσίας ἄστρον) Δημόκριτος πέτρους.

A 86 = Áetios, Placita philosophorum II, 15, 3 (Dox. 344)

(περὶ τάξεως ἀστέρων) Δημόκριτος τὰ μὲν ἀπλανῆ πρῶτον, μετὰ δὲ ταῦτα τοὺς
πλανήτας, ἐφ' οἷς ἥλιον φωσφόρον σελήνην.

A 87 /1 = Áetios, Placita philosophorum II, 20, 7 (Dox. 349)

Δημόκριτος μύδρον ἢ πέτρον διάπυρον (εἶναι τὸν ἥλιον).

A 87 /2 = Cicero, De fin. I, 6, 20

sol Democrito magnus videtur.

A 88 = Lucretius V, 621n.

DEMOCRITI DE SOLE

nam fieri vel cum primis id posse videtur,

Democriti quod sancta viri sententia ponit:

quanto quaeque magis sint terram sidera propter,

tanto posse minus cum caeli turbine ferri.
 evanescere enim rapidas illius et acris
 imminui sup̄ter viris ideoque relinqui
 paulatim solem cum posterioribu' signis,
 inferior multo quod sit quam fervida signa.

DE LUNAE CURSU

et magis hoc lunam: quanto demissior eius
 cursus abest procul a caelo terrisque propinquat,
 tanto posse minus cum signis tendere cursum.
 flaccidiore etiam quanto iam turbine fertur
 inferior quam sol, tanto magis omnia signa
 hanc adipiscuntur circum praeterque feruntur.
 propterea fit ut haec ad signum quodque reverti
 mobilius videatur, ad hanc quia signa revisunt.

A 89 = Áetios, Placita philosophorum II, 23, 7 (Dox. 353)

Δημόκριτος ἐκ τῆς περιφερούσης αὐτὸν δινήσεως.

A 89a = Plútarchos, De facie in orbe lunae 16; 929c

ἀλλὰ κατὰ στάθμην, φησὶ Δημόκριτος, ἰσταμένη τοῦ φωτίζοντος ὑπολαμβάνει
 καὶ δέχεται τὸν ἥλιον· ὥστε αὐτὴν τε φαίνεσθαι καὶ διαφαίνειν ἐκεῖνον εἰκὸς ἦν.

A 90 = Áetios, Placita philosophorum II, 25, 9 (Dox. 356) s. 59 A 77. 30, 3 (Dox. 361)

(διὰ τί γεώδης φαίνεται σελήνη) Δημόκριτος ἀποσκίασμά τι τῶν ὑψηλῶν ἐν αὐτῇ
 μερῶν· ἄγκη γὰρ αὐτὴν ἔχειν καὶ νάπας.

A 91 /1 = Aristotelés, Meteorologica I, 8; 345a25 (cfr. 59 A 80) + Alexandros Afrodis. 37, 23

Ἄναξαγόρας δὲ καὶ Δημόκριτος φῶς εἶναι τὸ γάλα λέγουσιν ἄστρον τινῶν. ὁ
 γὰρ ἥλιος νύκτωρ ὑπὸ γῆν ἰὼν ὅσα περιλάμπει τῶν ὑπὲρ γῆς ὄντων ἄστρον,
 τούτων μὲν μὴ γίνεσθαι φασὶν φανερόν τὸ οἰκεῖον φῶς ἐμποδιζόμενον ὑπὸ τῶν
 τοῦ ἡλίου ἀκτίνων· ὅσοις δὲ ἡ σκιά τῆς γῆς ἐπιπροσθοῦσα ἐπισκοτεῖ, ὡς μὴ

ἐπιλάμπεσθαι τῷ ἀπὸ τοῦ ἡλίου φωτὶ, τούτων δὲ τὸ οἰκεῖον φῶς ὄρασθαι, καὶ τοῦτο εἶναι τὸ γάλα.

A 91 /2 = Áetios, Placita philosophorum III, 1, 6 (Dox. 365)

(περὶ γάλακτος) Δημόκριτος πολλῶν καὶ μικρῶν καὶ συνεχῶν ἀστέρων συμφωτιζομένων ἀλλήλοις διὰ τὴν πύκνωσιν συναυγασμόν.

A 91 /3 = Achilleus Tatios, Isagoga excerpta 24; 55, 24 M

(περὶ τοῦ γαλαξίου) ἄλλοι δὲ ἐκ μικρῶν πάνυ καὶ πεπυκνωμένων καὶ ἡμῖν δοκούντων ἠνῶσθαι διὰ τὸ διάστημα τὸ ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ ἐπὶ τὴν γῆν ἀστέρων αὐτὸν εἶναι φασιν, ὡς εἴ τις ἀλάσι λεπτοῖς καὶ πολλοῖς καταπάσειέ τι.

A 92 /1 = Alexandros Afrodis., In Meteorologica 26, 11 (cfr. 59 A 81)

περὶ δὲ τῶν κομητῶν Ἀναξαγόρας μὲν καὶ Δημόκριτος λέγουσι τὸν κομήτην λεγόμενον ἀστέρα ἴσμεν εἶναι τῶν πλανήτων ἀστέρων· οὗτοι δὲ εἰσὶν ὅ τε τοῦ Κρόνου καὶ ὁ τοῦ Διὸς καὶ ὁ τῆς Ἀφροδίτης καὶ ὁ τοῦ Ἄρεος καὶ ὁ τοῦ Ἑρμοῦ. τούτους γάρ, ὅταν ἐγγὺς ἀλλήλων γένωνται, φαντασίαν ἀποτελεῖν ὡς ἄρα ἄπτονται ἀλλήλων καὶ ἔστιν εἷς ἀστὴρ, ὁ καλούμενος κομήτης. ἴσμεν γάρ λέγει τὴν ἐκ πάντων τῶν συνελθόντων ὡς ἐξ ἑνὸς φαντασίαν γενομένην.

A 92 /2 = Seneca, Naturales quaestiones VII, 3, 2

Democritus quoque, subtilissimus antiquorum omnium, suspicari se ait plures stellas esse quae currant, sed nec numerum illarum posuit nec nomina, nondum comprehensis quinque siderum cursibus.

A 93 = Áetios, Placita philosophorum III, 3, 11 (Dox. 369)

Δημόκριτος βροντὴν μὲν ἐκ συγκρίματος ἀνωμάλου τὸ περιεληφὸς αὐτὸ νέφος πρὸς τὴν κάτω φορὰν ἐκβιαζομένου· ἀστραπὴν δὲ σύγκρουσιν νεφῶν, ὅφ' ἦς τὰ γεννητικὰ τοῦ πυρὸς διὰ τῶν πολυκέων ἀραιωμάτων ταῖς παρατρίψεσιν εἰς τὸ αὐτὸ συναλιζόμενα διηθεῖται· κεραυνὸν δὲ, ὅταν ἐκ καθαρωτέρων καὶ

λεπτοτέρων ὀμαλωτέρων τε καὶ πυκναρμόνων, καθάπερ αὐτὸς γράφει, γεννητικῶν τοῦ πυρὸς ἢ φορὰ βιάζεται· προσητῆρα δέ, ὅταν πολυκενώτερα συγκρίματα πυρὸς ἐν πολυκένοις κατασχεθέντα χώραις καὶ περιοχαῖς ὑμένων ἰδίων σωματοποιούμενα τῶι πολυμιγεῖ τὴν ἐπὶ τὸ βάθος ὀρμὴν λάβῃ.

A 93a = Seneca, Naturales quaestiones V, 2 (př. K. Svoboda)

Démokritos praví:

(...) „Je-li v těsném prostoru mnoho tělísek – zve je atomy –, vzniká vítr. Naproti tomu je tichý a klidný stav vzduchu, je-li ve velikém, prázdném prostoru málo tělísek.“

Democritus ait:

„cum in angusto inani multa sint corpuscula quae ille atomos vocat, sequi ventum. at contra quietum et placidum aeris statum esse, cum in multo inani pauca sint corpuscula. nam quemadmodum in foro aut vico, quamdiu paucitas est, sine tumultu ambulatur, ubi turba in angustum concurrat, aliorum in alios incidentium rixa fit: sic in hoc quo circumdati sumus spatio, cum exiguum locum multa corpora impleverint, necesse est alia aliis incidant et impellant ac repellantur implicenturque et comprimantur, ex quibus nascitur ventus, cum illa quae colluctabantur, incubuere et diu fluctuata ac dubia inclinavere se. at ubi in magna laxitate corpora pauca versantur, nec arietare possunt nec impelli.“

A 94 /1 = Áetios, Placita philosophorum III, 10, 5 (Dox. 377)

(περὶ σχήματος γῆς) Δημόκριτος δισκοειδῆ μὲν τῶι πλάτει, κοίλην δὲ τῶι μέσῳ.

A 94 /2 = Eustathios, Commentarii ad Homeri Iliadem, in H 446; p. 690

τὴν δὲ οἰκουμένην γῆν Ποσειδώνιος μὲν ὁ Στωικὸς καὶ Διονύσιος (V, 7 Geogr. min. II, 105 M.) σφενδονοειδῆ φασί, Δημόκριτος δὲ προμήκη.

A 95 = Áetios, Placita philosophorum III, 13, 4 (Dox. 378) (př. K. Svoboda)

Démokritos [říká, že] Země z počátku bloudila pro svou malost a lehkost, ale že časem ztuhla, stala se těžkou a tím se zastavila.

Δημόκριτος κατ' ἀρχὰς μὲν πλάζεσθαι τὴν γῆν διὰ τε μικρότητα καὶ κουφότητα, πυκνωθεῖσαν δὲ τῶι χρόνῳ καὶ βαρυνθεῖσαν καταστῆναι.

A 96 = Áetios, Placita philosophorum III, 12, 2 (Dox. 377)

Démokritos [říká, že] rostoucí Země se naklonila proto, že z toho obklopujícího je jih slabší. Severní části jsou totiž čisté, zatímco jižní se nalily. Proto Země ztěžkla tam, kde hojně bují plody a rostliny.

Δημόκριτος διὰ τὸ ἀσθενέστερον εἶναι τὸ μεσημβρινὸν τοῦ περιέχοντος αὐξομένην τὴν γῆν κατὰ τοῦτο ἐγκλιθῆναι· τὰ γὰρ βόρεια ἄκρατα, τὰ δὲ μεσημβρινὰ κέκραται· ὅθεν κατὰ τοῦτο βεβάρηται, ὅπου περισσὴ ἐστὶ τοῖς καρποῖς καὶ τῇ αὐξίῃ.

A 97 = Aristotelés, Meteorologica II, 7; 365a1

Δημόκριτος δέ φησι πλήρη τὴν γῆν ὕδατος οὖσαν καὶ πολὺ δεχομένην ἕτερον ὄμβριον ὕδωρ ὑπὸ τούτου κινεῖσθαι· πλείονός τε γὰρ γινομένου διὰ τὸ μὴ δύνασθαι δέχεσθαι τὰς κοιλίας ἀποβιαζόμενον ποιεῖν τὸν σεισμόν, καὶ ξηρανομένην καὶ ἔλκουσαν εἰς τοὺς κενοὺς τόπους ἐκ τῶν πληρεστέρων τὸ μεταβάλλον ἐμπίπτον κινεῖν.

A 98 = Seneca, Naturales quaestiones VI, 20 (př. K. Svoboda)

(1) Démokritos se domnívá, že je několik příčin zemětřesení. Neboť praví, že někdy vzniká zemětřesení větrem, jindy vodou, jindy obojím. (...)

(1) Democritus plura putat ait enim motum aliquando spiritu fieri, aliquando aqua, aliquando utroque, et id hoc modo prosequitur:

„aliqua pars terrae concava est in hanc aquae magna vis confluit. ex hac est aliquid tenue et ceteris liquidius. hoc cum superveniente gravitate reiectum est, illiditur terris et illas movet nec enim fluctuari potest sine motu eius, in quod impingitur“ ...

(2) „ubi in unum locum congesta est et capere se desiit, aliquo incumbit et primo viam pondere aperit deinde impetu. nec enim exire nisi per devexum potest diu inclusa nec in directum cadere moderate aut sine concussionem eorum, per quae vel in quae cadit. (3) si vero, cum iam rapi coepit, aliquo iam rapi coepit, aliquo loco substitit et illa vis fluminis in se revoluta est, in continentem terram repellitur et illam, qua parte maxime pendet, exagitat. praeterea aliquando madefacta tellus liquore penitus accepto altius sedit et fundus ipse vitiat: tunc ea pars premitur, in quam maxime aquarum vergentium pondus inclinatur. (4)

spiritus vero nonnumquam impellit undas et si vehementius institit, eam scilicet partem terrae movet, in quam coactas aquas intulit nonnumquam in terrena itinera coniectus et exitum quaerens movet omnia ut terra autem penetrabilis ventis est, ita spiritus subtilior est quam ut possit excludi, vehementior, quam ut sustineri concitatus ac rapidus.“

A 99 /1 = Áetios, Placita philosophorum IV, 1, 4 (Dox. 385)

Δημόκριτος τῆς χιόνος τῆς ἐν τοῖς πρὸς ἄρκτον μέρεσιν ὑπὸ θερινὰς τροπὰς ἀναλυομένης τε καὶ διαχεομένης νέφη μὲν ἐκ τῶν ἀτμῶν πιλοῦσθαι· τούτων δὲ συναυνομένων πρὸς μεσημβρίαν καὶ τὴν Αἴγυπτον ὑπὸ τῶν ἐτησίων ἀνέμων ἀποτελεῖσθαι ῥαγδαίους ὄμβρους, ὑφ' ὧν ἀναπίμπλασθαι τὰς τε λίμνας καὶ τὸν Νεῖλον ποταμόν.

A 99 /2 = Diodóros I, 39

(... τοῖς μεγίστοις ὄρεσι τῶν κατὰ τὴν οἰκουμένην, ἃ φησιν εἶναι περὶ τὴν Αἰθιοπίαν).

A 99 /3 = Schol. Apoll. Rhod. IV, 269f. Wendel

Δημόκριτος ... ὁ φυσικὸς ἀπὸ τοῦ κατὰ μεσημβρίαν ὑπερκειμένου πελάγους λαμβάνειν τὸν Νεῖλον τὴν ἐπίχυσιν, ἀπογλυκαίνεσθαι δὲ τὸ ὕδωρ διὰ τὸ διάστημα καὶ τὸ μῆκος τοῦ πόρου καὶ ὑπὸ τοῦ καύματος ἀφεψόμενον· διὸ καὶ ἐναντίαν φησὶν ἔχειν τὴν γεῦσιν.

A 99a = Hibeh Papyr. 16; p. 62 Grenfell–Hunt

col. 1

[διαφωνί]α μὲν οὖν μάλι[στά που γεγένηται] περὶ τῆς γενέσ[εως τῆς ἀλμυρότητος·] οἱ μὲν γὰρ ὑπό[λειμμά φασιν τῆς πρώ]της ὑγρότητος [ἐξατμισθέντων πλείστων ὑ]δάτων· οἱ δὲ [ἰδρῶτ' εἶναι τῆς γῆς. Δη]μόκριτος δὲ [ὁμοίως δοκεῖ τοῖς ἐν τῇ γῆ]ι ποιεῖν [τὴν γένεσιν αὐτῆς· οἷον ἀλῶν καὶ νί]τρων ...

col. 2

[ση]πεδόνος απο.λ.λιπομενης απ.δ..πεσθαι φησιν ἐν τῷ ὑγρῷ τὰ ὅμοια πρὸς τὰ ὅμοια καθάπερ ἐν τῷ παντί, καὶ οὕτως γενέσθαι θάλατταν καὶ τᾶλλα τὰ ἀλ[μῶν]τα πάντα συνενεχθέντων τῶν ὁμοφύλων. ἃ ὅτι δὲ ἐκ τῶν ὁμογενῶν ἐστιν θάλαττα καὶ ἐξ ἄλλων εἶναι φανερόν· οὔτε γὰρ λιβανωτὸν οὔτε θεῖον οὔτε σίλφιον οὔτε στυπτηρίαν οὔτε ἄσφαλον οὔτε ὅσα μεγάλα καὶ θαυμαστά πολλαχοῦ γίνεσθαι τῆς γῆς. ἃ τούτῳ μὲν οὖν πρόχειρον, εἰ καὶ μηθὲν ἄλλο, σκέψασθαι, διότι μέρος ποιῶν τὴν θάλατταν τοῦ κόσμου τὸν αὐτὸν τρόπον φησὶ γενέσθαι καὶ τὰ θαυμαστά καὶ τὰ παραλογώτατα τῆς φύσεως ὥσπερ οὐ πολλὰς οὔσας ἐν τῇ γῆι διαφοράς, ἃ ἐπεὶ ποιοῦντί [γε] τοὺς χυλοὺς διὰ τὰ σχήματα, καὶ τὸ ἀλμυρὸν ἐγὼ μεγάλων καὶ γωνιοειδῶν, οὐκ ἄλογόν πως περὶ τῆς [γῆς] γίνεσθαι τὸν αὐτὸν τρόπον τὴν ἀλμυρότητα ὄνπερ καὶ τῇ θαλάττῃ].

A 100 = Aristotelés, Meteorologica II, 3; 356b4

περὶ δὲ τῆς ἀλμυρότητος αὐτῆς [τῆς θαλάττης] λεκτέον καὶ πότερον αἰεὶ ἐστὶν ἢ αὐτὴ ἢ οὐτ' ἦν οὐτ' ἔσται, ἀλλ' ὑπολείψει· καὶ γὰρ οὕτως οἴονται τινες. τοῦτο μὲν οὖν εἰκόσιν πάντες ὁμολογεῖν, ὅτι γέγονεν, εἴπερ καὶ πᾶς ὁ κόσμος· ἅμα γὰρ αὐτῆς ποιοῦσιν τὴν γένεσιν. ὥστε δῆλον ὡς εἴπερ αἰεὶ τὸ πᾶν, καὶ περὶ τῆς θαλάττης οὕτως ὑποληπτέον. τὸ δὲ νομίζειν ἐλάττω τε γίνεσθαι τὸ πλῆθος, ὥσπερ φησὶ Δημόκριτος, καὶ τέλος ὑπολείψειν, τῶν Αἰσώπου μύθων οὐθὲν διαφέρειν εἰσὶν (ὁ πεπεισμένος οὕτως). καὶ γὰρ ἐκεῖνος (cfr. fr. 19 Halm) ἐμυθολόγησεν ὡς δις μὲν ἢ Χάρυβδις ἀναρροφήσασα τὸ μὲν πρῶτον τὰ ὄρη ἐποίησε φανερά, τὸ δὲ δευτέρου τὰς νήσους, τὸ δὲ τελευταῖον ῥοφήσασα ξηρὰν ποιήσει πάμπαν. ἐκείνῳ μὲν οὖν ἤρμωσεν ὀργιζομένῳ πρὸς τὸν πορθμέα τοιοῦτον εἰπεῖν μῦθον, τοῖς δὲ τὴν ἀλήθειαν ζητοῦσιν ἦττον· δι' ἣν γὰρ αἰτίαν ἔμεινε τὸ πρῶτον εἴτε διὰ βάρους, ὥσπερ τινὲς καὶ τούτων φασὶν ..., εἴτε καὶ δι' ἄλλο τι, δῆλον ὅτι διὰ τοῦτο διαμένει ἀναγκαῖον καὶ τὸν λοιπὸν χρόνον αὐτῆν.

A 101 /1 = Aristotelés, De anima I, 2; 404a27

οὐ μὴν παντελῶς γ' ὥσπερ Δημόκριτος· ἐκεῖνος μὲν γὰρ ἀπλῶς ταῦτόν ψυχὴν καὶ νοῦν (s. 28 A 45)· τὸ γὰρ ἀληθὲς εἶναι τὸ φαινόμενον· διὸ καλῶς ποιῆσαι τὸν Ὅμηρον ὡς

Ἐκτῶρ κεῖτ' ἄλλοφρονέων.'

οὐ δὴ χρῆται τῶι νῶι ὡς δυνάμει τινὶ περὶ τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ ταῦτό λέγει ψυχὴν καὶ νοῦν.

A 101 /2 = Aristotelés, De anima I, 2; 405a5

ἔδοξέ τισι πῦρ εἶναι καὶ γὰρ τοῦτο λεπτομερέστατόν τε καὶ μάλιστα τῶν στοιχείων ἀσώματον, ἔτι δὲ κινεῖται τε καὶ κινεῖ τὰ ἄλλα πρώτως. Δημόκριτος δὲ καὶ γλαφυρωτέρως εἴρηκεν ἀποφηνάμενος, διὰ τί τούτων ἐκάτερον· ψυχὴν μὲν γὰρ εἶναι ταῦτό καὶ νοῦν. τοῦτο δ' εἶναι τῶν πρώτων καὶ ἀδιαϊρέτων σωμάτων, κινητικὸν δὲ διὰ μικρομέρειαν καὶ τὸ σχῆμα· τῶν δὲ σχημάτων εὐκινητότατον τὸ σφαιροειδὲς λέγει· τοιοῦτον δ' εἶναι τὸν τε νοῦν καὶ τὸ πῦρ.

A 101 /3 = Ióánnés Filoponos, In De anima p. 83, 27

ἀσώματον δὲ εἶπε τὸ πῦρ, οὐ κυρίως ἀσώματον (οὐδεὶς γὰρ αὐτῶν τοῦτο ἔλεγε). ἀλλ' ὡς ἐν σώμασιν ἀσώματον διὰ λεπτομέρειαν.

A 102 = Áetios, Placita philosophorum IV, 3, 5 (Dox. 388)

Δημόκριτος πυρῶδες σύγκριμα ἐκ τῶν λόγῳ θεωρητῶν, σφαιρικὰς μὲν ἐχόντων τὰς ιδέας, πυρίνην δὲ τὴν δύναμιν, ὅπερ σῶμα εἶναι.

A 103 = Macrobius, Somnium Scip. I, 14, 19

Democritus spiritum insertum atomis hac facilitato motus ut corpus illi omne sit pervium.

A 104 = Aristotelés, De anima I, 3; 406b15

Některí tvrdí, že duše tělem, v němž je, pohybuje stejným způsobem, jako se sama hýbá. Podobně se vyjadřuje např. Démokritos, když mluví k cvičiteli komedií Filippovi. Říká totiž, že Daidalos učinil, že dřevěná Afrodité pohybovala připojenou stříbrnou ozdobou. Podobně Démokritos říká také:

„Když se nedělitelné koule [atomy duše] pohybují, ježto se díky své přirozenosti nikdy nezastaví, s sebou strhují celé tělo a pohybují jím.“

ἔνιοι δὲ καὶ κινεῖν φασὶ τὴν ψυχὴν τὸ σῶμα ἐν ᾧ ἔστιν, ὡς αὐτὴ κινεῖται, οἷον Δημόκριτος παραπλησίως λέγων Φιλίππῳ τῷ κωμωδοδιδασκάλῳ. φησὶ γὰρ τὸν Δαίδαλον κινουμένην ποιῆσαι τὴν ξυλίνην Ἐφροδίτην ἐγχέαντ' ἄργυρον χυτόν· ὁμοίως δὲ καὶ Δημόκριτος λέγει·

„κινουμένας γάρ“ φησὶ „τὰς ἀδιαιρέτους σφαίρας, διὰ τὸ πεφυκέναι μηδέποτε μένειν, συνεφέλκειν καὶ κινεῖν τὸ σῶμα πᾶν.“

A 104a = Aristotelés, De anima I, 5; 409a32

Δημόκριτος κινεῖσθαί φησιν ὑπὸ τῆς ψυχῆς (τὸ σῶμα) ... εἶπερ γὰρ ἔστιν ἡ ψυχὴ ἐν παντὶ τῷ αἰσθανομένῳ σώματι, ἀναγκαῖον ἐν τῷ αὐτῷ δύο εἶναι σώματα, εἰ σῶμά τι ἢ ψυχὴ.

A 105 /1 = Áetios, Placita philosophorum IV, 4, 6 (Dox. 390)

Δημόκριτος, Ἐπίκουρος διμερῆ τὴν ψυχὴν, τὸ μὲν λογικὸν ἔχουσιν ἐν τῷ θώρακι καθιδρυμένον, τὸ δὲ ἄλογον καθ' ὅλην τὴν σύγκρισιν τοῦ σώματος διεσπαρμένον.

A 105 /2 = Áetios, Placita philosophorum IV, 5, 1 (Dox. 391, Theodorétos)

Ἴπποκράτης μὲν γὰρ καὶ Δημόκριτος καὶ Πλάτων ἐν ἐγκεφάλῳ τοῦτο (τὸ ἡγεμονικὸν) ἰδρῦσθαι.

A 105 /3 = Ιόαννης Filoponos, In De anima 35, 12

ἀμερῆ γὰρ φησὶν αὐτὴν (τὴν ψυχὴν) Δημόκριτος εἶναι καὶ οὐ πολυδύναμον, ταῦτόν εἶναι λέγων τὸ νοεῖν τῷ αἰσθάνεσθαι καὶ ἀπὸ μιᾶς ταῦτα προέρχεσθαι δυνάμεως.

A 106 = Aristotelés, De respiratione 4; 471b30 -472a18

Démokritos však říká, že dýchajícím živočichům dýchání *cosi* způsobuje; tvrdí totiž, že u nich zabraňuje vytlačení (472a) duše [z těla]. Nijak ovšem nevyslovil, že to příroda učinila právě k tomuto účelu, neboť jako všichni ostatní badatelé o přírodě, tak ani on se nesahá při výkladu po takové příčině. Říká, že duše a teplo jsou totožné, že to [ve skutečnosti] jsou první kulovité tvary [atomy]. Tvrdí, že dýchání pomáhá proti tomu, když jsou – tísněné obklopujícím [vzduchem] – vytlačovány [ven]. Ve vzduchu je totiž velký počet takových [atomů], které Démokritos nazývá myslí a duší.

Δημόκριτος δ' ὅτι μὲν ἐκ τῆς ἀναπνοῆς συμβαίνει τι τοῖς ἀναπνέουσι λέγει, φάσκων κωλύειν ἐκθλίβεσθαι τὴν (472a) ψυχὴν· οὐ μέντοι ὡς τούτου γ' ἔνεκα ποιήσασαν τοῦτο τὴν φύσιν οὐθὲν εἴρηκεν· ὅλως γὰρ ὡσπερ καὶ οἱ ἄλλοι φυσικοί, καὶ οὗτος οὐθὲν ἄπτεται τῆς τοιαύτης αἰτίας. λέγει δ' ὡς ἡ ψυχὴ καὶ τὸ θερμὸν ταῦτόν, τὰ πρῶτα σχήματα τῶν σφαιροειδῶν. συγκρινομένων οὖν αὐτῶν ὑπὸ τοῦ περιέχοντος ἐκθλίβοντος, βοήθειαν γίνεσθαι τὴν ἀναπνοὴν φησιν. ἐν γὰρ τῷ ἀέρι πολὺν ἀριθμὸν εἶναι τῶν τοιούτων ἃ καλεῖ ἐκεῖνος νοῦν καὶ ψυχὴν·

Když tedy živočich dýchá a když tak do něho vstupuje vzduch, vstupující tyto atomy a odrážejí tlak [okolního vzduchu na atomy duše], brání, aby duše, která je v živočiších, neunikala. Proto ve vdechování a vydechování spočívá život i umírání. Když totiž obklopující a stlačující vzduch nabude převahu a zvenku vstupující [atomy] mu už nedokážou bránit, když pominula schopnost nadechnout se, nastává u živočichů smrt. Smrt prý totiž je odchod těchto tvarů z těla, způsobený tlakem obklopujícího [vzduchu].

ἀναπνέοντος οὖν καὶ εἰσιόντος τοῦ ἀέρος συνεισιόντα ταῦτα καὶ ἀνείργοντα τὴν θλίψιν κωλύειν τὴν ἐνοῦσαν ἐν τοῖς ζώοις διέναι ψυχὴν. καὶ διὰ τοῦτο ἐν τῷ ἀναπνεῖν καὶ ἐκπνεῖν εἶναι τὸ ζῆν καὶ τὸ ἀποθνήσκειν· ὅταν γὰρ κρατῆι τὸ περιέχον συνθλίβον καὶ μηκέτι θύραθεν εἰσιὸν δυνήται ἀνείργειν, μὴ δυναμένου ἀναπνεῖν, τότε συμβαίνει τὸν θάνατον τοῖς ζώοις· εἶναι γὰρ τὸν θάνατον τὴν τῶν τοιούτων σχημάτων ἐκ τοῦ σώματος ἔξοδον ἐκ τῆς τοῦ περιέχοντος ἐκθλίψεως.

Avšak příčinu toho, proč všichni musí jednou zemřít, ne náhodou, nýbrž přirozeně stářím nebo nepřirozeně násilím, nijak neobjasňuje.

τὴν δ' αἰτίαν, διὰ τί ποτε πᾶσι μὲν ἀναγκαῖον ἀποθανεῖν, οὐ μέντοι ὅτε ἔτυχεν,
ἀλλὰ κατὰ φύσιν μὲν γήραι, βίαι δὲ παρὰ φύσιν, οὐθὲν δεδήλωκεν.

A 107 = Sextos Empirikos, *Adversus mathem.* VII, 349

οἱ δὲ ἐν ὅλῳ τῷ σώματι (εἶναι τὴν διάνοιαν), καθάπερ τινὲς κατὰ Δημόκριτον.

A 108 = Lucretius III, 370

illud in his rebus nequaquam sumere possis,
Democriti quod sancta viri sententia ponit,
corporis atque animi primordia, singula privis
apposita, alternis variare ac nectere membra.

A 109 = Aëtios, *Placita philosophorum* IV, 7, 4 (Dox. 393)

Δημόκριτος, Ἐπίκουρος φθαρτὴν (τὴν ψυχὴν) τῷ σώματι συνδιαφθειρομένην.

A 110 = Sextos Empirikos, *Adversus mathem.* VII, 369

οἱ μὲν πάντα ἀνηιρήκασιν τὰ φαινόμενα ὡς οἱ περὶ Δημόκριτον.

A 111 = Sextos Empirikos, *Adversus mathem.* VII, 140

Διότιμος δὲ τρία κατ' αὐτὸν ἔλεγεν εἶναι κριτήρια

1) τῆς μὲν τῶν ἀδήλων καταλήψεως τὰ φαινόμενα, ...

2) ζητήσεως δὲ τὴν ἔννοιαν, ...

3) αἰρέσεως δὲ καὶ φυγῆς τὰ πάθη· τὸ μὲν γὰρ ᾧ προσοικειούμεθα, τοῦτο αἰρετόν ἐστιν, τὸ δὲ ᾧ προσαλλοτριούμεθα, τοῦτο φευκτόν ἐστιν.

A 112 = Aristotelés, *Metaphysica* IV, 5; 1009b7

(...) Démokritos tvrdí, že bud' není vůbec nic pravdivého, nebo nám to není zřejmé. (...)

ἔτι δὲ καὶ πολλοῖς ζώων ὑγιαίνουσι τὰναντία περὶ τῶν αὐτῶν φαίνεσθαι καὶ ἡμῖν, καὶ αὐτῷ δὲ ἐκάστῳ πρὸς αὐτὸν οὐ ταῦτα κατὰ τὴν αἴσθησιν αἰεὶ δοκεῖν.

ποῖα οὖν τούτων ἀληθῆ ἢ ψευδῆ, ἄδηλον· οὐθὲν γὰρ μᾶλλον τάδε ἢ τάδε ἀληθῆ, ἀλλ' ὁμοίως. διὸ Δημόκριτος γέ φησιν ἤτοι οὐθὲν εἶναι ἀληθὲς ἢ ἡμῖν γ' ἄδηλον.

ὅλως δὲ διὰ τὸ ὑπολαμβάνειν φρόνησιν μὲν τὴν αἴσθησιν, ταύτην δ' εἶναι ἀλλοίωσιν, τὸ φαινόμενον κατὰ τὴν αἴσθησιν ἐξ ἀνάγκης ἀληθὲς εἶναι φασιν.

A 113 = Ióannés Filorponos, In De anima 71, 19

εἰ νοῦν ἔλεγον κινῆσαι τὸ πᾶν, πόθεν ὅτι καὶ ψυχῇ τὴν κίνησιν οἰκεῖον εἶναι ἔλεγον; ναί, φησί· ταυτόν γὰρ ὑπελάμβανον εἶναι ψυχὴν καὶ νοῦν, ὥσπερ καὶ Δημόκριτος· ἔχομεν οὖν τοῦτο ἐναργῶς παρ' αὐτῶν εἰρημένον ὅτι ταυτόν νοῦς καὶ ψυχὴ οὐδαμῶς, ἀλλ' ἐκ συλλογισμοῦ τοῦτο κατασκευάζει. ὁ μὲν γὰρ Δημόκριτος, φησί, καὶ πρόδηλός ἐστι τοῦτο βουλόμενος· ἀντικρυς γὰρ εἶπεν ὅτι τὸ ἀληθὲς καὶ τὸ φαινόμενον ταυτόν ἐστι, καὶ οὐδὲν διαφέρει τὴν ἀλήθειαν καὶ τὸ τῇ αἰσθήσει φαινόμενον, ἀλλὰ τὸ φαινόμενον ἐκάστωι καὶ τὸ δοκοῦν τοῦτο καὶ εἶναι ἀληθές, ὥσπερ καὶ Πρωταγόρας ἔλεγε, κατὰ γε τὸν ὀρθὸν λόγον διαφερόντων, καὶ τῆς μὲν αἰσθήσεως καὶ τῆς φαντασίας περὶ τὸ φαινόμενον ἐχούσης, τοῦ δὲ νοῦ περὶ τὴν ἀλήθειαν (cfr. B 11). εἰ τοίνυν νοῦς μὲν περὶ τὴν ἀλήθειαν, ψυχὴ δὲ ἔχει περὶ τὸ φαινόμενον, τὸ ἀληθὲς δὲ ταυτόν ἐστι τῶι φαινομένωι, ὡς Δημοκρίτῳι δοκεῖ, καὶ ὁ νοῦς ἄρα ταυτόν τῇ ψυχῇ. ὡς γὰρ ἔχει ὁ νοῦς πρὸς τὴν ἀλήθειαν, οὕτως ἡ ψυχὴ πρὸς τὸ φαινόμενον· οὐκοῦν καὶ ἐναλλάξ ὡς τὸ φαινόμενον πρὸς τὴν ἀλήθειαν, οὕτως ὁ νοῦς πρὸς τὴν ψυχὴν. εἰ τοίνυν ταυτόν τὸ φαινόμενον καὶ τὸ ἀληθές, καὶ ὁ νοῦς ἄρα καὶ ἡ ψυχὴ ταυτόν.

A 114 = Sextos Empeirikos, Adversus mathem. VII, 389

πᾶσαν μὲν οὖν φαντασίαν οὐκ [ἄν] εἶποι τις ἀληθῆ διὰ τὴν περιτροπὴν, καθὼς ὅτε Δημόκριτος καὶ ὁ Πλάτων ἀντιλέγοντες τῶι Πρωταγόρῳι ἐδίδασκον. εἰ γὰρ πᾶσα φαντασία ἐστὶν ἀληθής, καὶ τὸ μὴ πᾶσαν φαντασίαν εἶναι ἀληθῆ κατὰ φαντασίαν ὑφιστάμενον ἔσται ἀληθές, καὶ οὕτω τὸ πᾶσαν φαντασίαν εἶναι ἀληθῆ γενήσεται ψεῦδος.

A 115 = Áetios, Placita philosophorum IV, 10, 5 (Dox. 399)

Δημόκριτος πλείους μὲν εἶναι τὰς αἰσθήσεις τῶν αἰσθητῶν, τῶι δὲ μὴ ἀναλογίζεσθαι (?) τὰ αἰσθητὰ τῶι πλήθει λανθάνειν.

Cfr. Lucretius IV, 800:

quia tenuia sunt, nisi se contendit acute, cernere non potis est animus.

A 116 = Áetios, Placita philosophorum IV, 10, 4 (Dox. 399)

Δημόκριτος πλείους εἶναι αἰσθήσεις (τῶν πέντε - B 11), περὶ τὰ ἄλογα ζῶια καὶ περὶ τοὺς σοφοὺς καὶ περὶ τοὺς θεοὺς.

A 117 /1 = Áetios, Placita philosophorum IV, 4, 7 (Dox. 390)

Démokritos praví, že všechno má podíl v jakési duši, i mrtvá těla, protože se zřejmě vždy podílí na něčem z tepla a vnímání, i když většina z toho vyvane.

ὁ δὲ Δημόκριτος πάντα μετέχειν φησὶ ψυχῆς ποιᾶς, καὶ τὰ νεκρὰ τῶν σωμάτων, διότι ἀεὶ διαφανῶς τινος θερμοῦ καὶ αἰσθητικοῦ μετέχει τοῦ πλείονος διαπνεομένου (cfr. 9, 20).

A 117 /2 = Alexandros, In Topica 21, 21

Mrtvá těla vnímají, jak se domníval Démokritos.

τὰ νεκρὰ τῶν σωμάτων αἰσθάνεται, ὡς ᾔειτο Δημόκριτος.

A 118 = Cicero, Epistulae XV, 16, 1

fit enim nescio qui, ut quasi coram adesse videare, cum scribo aliquid ad te, neque id κατ' εἰδώλων φαντασίας, ut dicunt tui amici novi qui putant etiam διανοητικὰς φαντασίας spectris Catianis excitari—nam, ne te fugiat, Catius Insuber Epicurius, qui nuper est mortuus, quae ille Gargettius et iam ante Democr. εἶδωλα, hic 'spectra' nominathis autem spectris etiamsi oculi possint feriri, quod velis [nolis] ipsa incurrunt, animus qui possit, ego non video: doceas tu me oportebit, cum salvus veneris, in meane potestate (ut) sit spectrum tuum, ut simulac mihi conlibitum sit de te cogitare, illud occurrat, neque solum de te, qui mihi haeres in medullis, sed si insulam Britanniam coepero cogitare, eius εἶδωλον mihi advolabit ad pectus.

A 119 /1 = Aristotelés, De sensu et sensibilibus 4; 442a29

Δημόκριτος δὲ καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν φυσιολόγων, ὅσοι λέγουσι περὶ αἰσθήσεως, ἀτοπώτατόν τι ποιοῦσιν· πάντα γὰρ τὰ αἰσθητὰ ἀπτὰ ποιοῦσιν. καίτοι εἰ οὕτω τοῦτ' ἔχει, δῆλον ὡς καὶ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων ἐκάστη ἀφή τίς ἐστίν.

A 119 /2 = Theophrastos, De causis plantarum VI, 1, 2

αὐτὸ γὰρ τοῦτο πρῶτον ἔχει τινὰ σκέψιν, πότερον γὰρ τοῖς πάθεσιν τοῖς κατὰ τὰς αἰσθήσεις ἀποδοτέον ἢ ὡσπερ Δημόκριτος τοῖς σχήμασιν ἐξ ὧν ἕκαστοι.

A 120 = Siplikios, In De caelo 564, 24

Δημόκριτος δέ, ὡς Θεόφραστος ἐν τοῖς Φυσικοῖς (fr. 13; Dox. 491) ἰστορεῖ, ὡς ἰδιωτικῶς ἀποδιδόντων τῶν κατὰ τὸ θερμὸν καὶ τὸ ψυχρὸν καὶ τὰ τοιαῦτα αἰτιολογούντων ἐπὶ τὰς ἀτόμους ἀνέβη, ὁμοίως δὲ καὶ οἱ Πυθαγόρειοι ἐπὶ τὰ ἐπίπεδα νομίζοντες τὰ σχήματα αἴτια καὶ τὰ μεγέθη τῆς θερμότητος καὶ τῆς ψύξεως· τὰ μὲν γὰρ διακριτικὰ καὶ διαιρετικὰ θερμότητος συναίσθησιν παρέχεσθαι, τὰ δὲ συγκριτικὰ καὶ πιλητικὰ ψύξεως.

A 121 = Aristotelés, De sensu et sensibilibus 2; 438a5

Δημόκριτος δ' ὅτι μὲν ὕδωρ εἶναι φησι (ὡῖ ὀρῶμεν), λέγει καλῶς, ὅτι δ' οἶεται τὸ ὀρᾶν εἶναι τὴν ἔμφασιν οὐ καλῶς ... ἀλλὰ καθόλου περὶ τῶν ἐμφαινομένων καὶ ἀνακλάσεως οὐδέν πω δῆλον ἦν, ὡς ἔοικεν. ἀτοπον δὲ καὶ τὸ μὴ ἐπελθεῖν αὐτῶι ἀπορηῆσαι, διὰ τί ὁ ὀφθαλμὸς ὀρᾶι μόνον, τῶν δ' ἄλλων οὐδέν, ἐν οἷς ἐμφαίνεται τὰ εἶδωλα.

A 122 = Aristotelés, De anima II, 7; 419a15

οὐ γὰρ καλῶς τοῦτο λέγει Δημόκριτος οἰόμενος εἰ γένοιτο κενὸν τὸ μεταξύ, ὀρᾶσθαι ἂν ἀκριβῶς, εἰ μύρμηξ ἐν τῶι οὐρανῶι εἴη.

A 123 = Aristotelés, De generatione et corruptione I, 2; 316a1

διὰ χροιάν οὐ φησιν εἶναι τροπῆι γὰρ χρωματίζεσθαι.

A 124 = Áetios, Placita philosophorum I, 15, 11 (Dox. 314)

οἱ δὲ τὰ ἄτομα, πάντα συλλήβδην ἄχροα, ἐξ ἀποίων δὲ τῶν λόγῳ θεωρητῶν τὰς αἰσθητὰς ἀποφαίνονται γίνεσθαι ποιότητας.

A 125 = Áetios, Placita philosophorum I, 15, 8 (Dox. 314)

Δημόκριτος φύσει μὲν μηδὲν εἶναι χροῶμα· τὰ μὲν γὰρ στοιχεῖα ἄποια, τὰ τε ναστὰ καὶ τὸ κενόν· τὰ δὲ ἐξ αὐτῶν συγκρίματα κεχρωῶσθαι διαταγῆι τε καὶ ῥυθμῶι καὶ προτροπῆι, ὧν ἡ μὲν ἐστὶ τάξις ὁ δὲ σχῆμα ἡ δὲ θέσις· παρὰ ταῦτα γὰρ αἱ φαντασίαι. τούτων δὲ τῶν πρὸς τὴν φαντασίαν χρωμάτων τέτταρες αἱ διαφοραί, λευκοῦ μέλανος ἐρυθροῦ ὠχροῦ.

A 126 = Aristotelés, De sensu et sensibilibus 4; 442b11

τὸ γὰρ λευκὸν καὶ τὸ μέλαν τὸ μὲν τραχύ φησιν εἶναι τὸ δὲ λεῖον, εἰς δὲ τὰ σχήματα ἀνάγει τοὺς χυμούς.

A 126a = Porfyrios, In Ptolem. Harmon. p. 32, 6 D.

οὐ .. καθάπερ ἡ ὄρασις ἐκπέμπουσα ἐπὶ τὸ ὑποκείμενον τὴν ὄψιν κατὰ διάδοσιν, ὡς φασιν οἱ μαθηματικοί, τὴν ἀντίληψιν ποιεῖται τοῦ ὑποκειμένου, οὕτω που καὶ ἡ ἀκοή, ἀλλ', ὡς φησιν Δημόκριτος, ἐκδοχεῖον μύθων οὐσα μένει τὴν φωνὴν ἀγγείου δίκην. ἥδε γὰρ εἰσκρίνεται καὶ ἐνρεῖ, παρ' ἣν αἰτίαν καὶ θᾶπτον ὀρῶμεν ἢ ἀκούομεν. ἀστραπῆς γὰρ καὶ βροντῆς ἅμα γενομένης τὴν μὲν ὀρῶμεν ἅμα τῶι γενέσθαι, τὴν δ' οὐκ ἀκούομεν ἢ μετὰ πολὺ ἀκούομεν, οὐ παρ' ἄλλο τι συμβαῖνον ἢ παρὰ τὸ τῆι μὲν ὄψει ἡμῶν ἀπαντᾶν τὸ φῶς, τὴν δὲ βροντὴν παραγίνεσθαι ἐπὶ τὴν ἀκοὴν ἐκδεχομένης τῆς ἀκοῆς τὴν βροντὴν.

A 127 = Schol. Dionys. Thrac. 482, 13 Hilg.

ὁ δὲ Ἐπίκουρος καὶ ὁ Δημόκριτος καὶ οἱ Στωικοὶ σῶμά φασι τὴν φωνήν.

A 128 = Áetios, Placita philosophorum IV, 19, 13 (Dox. 408)

Démokritos říká, že vzduch se [zvukem] tříští v tělesa [atomy] stejného tvaru a valí se spolu s úlomky způsobenými zvukem. (...)

Δημόκριτος καὶ τὸν ἀέρα φησὶν εἰς ὁμοιοσχήμονα θρύπτεσθαι σώματα καὶ συγκαλινδεῖσθαι τοῖς ἐκ τῆς φωνῆς θραύσμασι. „κολοῖός“ γὰρ „παρὰ κολοῖόν ἰζάνει“ καὶ ὥς αἰεὶ τὸν ὁμοῖον ἄγει θεὸς ὡς τὸν ὁμοῖον“. καὶ γὰρ ἐν τοῖς αἰγιαλοῖς αἱ ὁμοῖαι ψῆφοι κατὰ τοὺς αὐτοὺς τόπους ὀρῶνται κατ’ ἄλλο μὲν αἰ σφαιροειδεῖς, κατ’ ἄλλο δὲ αἰ ἐπιμήκεις· καὶ ἐπὶ τῶν κοσκινευόντων δὲ ἐπὶ τὸ αὐτὸ συναλίζεται τὰ ὁμοιοσχήμονα, ὥστε χωρὶς εἶναι τοὺς κυάμους καὶ ἐρεβίνθους. ἔχοι δ’ ἂν τις πρὸς τούτους εἰπεῖν· πῶς ὀλίγ’ ἂν θραύσματα πνεύματος μυριάνδρον ἐκπληροῖ θέατρον;

A 129 = Theophrastos, De causis plantarum VI, 1, 6

Δημόκριτος δὲ σχῆμα περιτιθεὶς ἐκάστωι [χυμῶι] γλυκὺν μὲν τὸν στρογγύλον καὶ εὐμεγέθη ποιεῖ. στρυφνὸν δὲ τὸν μεγαλόσχημον τραχύν τε καὶ πολυγώνιον καὶ ἀπεριφερῆ. ὄξυν δὲ κατὰ τοῦνομα τὸν ὄξυν τῶι ὄγκωι καὶ γωνοειδῆ καὶ καμπύλον καὶ λεπτὸν καὶ ἀπεριφερῆ. δριμὺν δὲ τὸν περιφερῆ καὶ λεπτὸν καὶ γωνοειδῆ καὶ καμπύλον. ἀλμυρὸν δὲ τὸν γωνοειδῆ καὶ εὐμεγέθη καὶ σκολιὸν καὶ ἰσοσκελῆ. πικρὸν δὲ τὸν περιφερῆ καὶ λεῖον ἔχοντα σκολιότητα μέγεθος δὲ μικρὸν. λιπαρὸν δὲ τὸν λεπτὸν καὶ στρογγύλον καὶ μικρὸν.

A 130 = Theophrastos, De causis plantarum VI, 2, 1

τάχα δ’ ἂν δόξειεν, ὥσπερ ἐλέχθη, καὶ ταῦτα ἐκείνων εἶναι χάριν· αὐτῶν γὰρ τῶν δυνάμεων οὕτως ἀποδιδούς [τὰς διαφορὰς] οἶεται τὰς αἰτίας ἀποδιδόναι, δι’ ἃς ὁ μὲν στύφει καὶ ξηραίνει καὶ πήγνυσιν, ὁ δὲ λεαίνει καὶ ὀμαλύνει καὶ καθίστησιν, ὁ δὲ ἐκκρίνει καὶ διαχεῖ καὶ ἄλλο τι τοιοῦτο δοῦναι. πλὴν ἴσως ἐκεῖνα ἂν τις ἐπιζητήσῃε περὶ τούτων, ὥστε καὶ τὸ ὑποκείμενον ἀποδιδόναι ποῖόν τι. δεῖ γὰρ εἰδέναι μὴ μόνον τὸ ποιοῦν. ἀλλὰ καὶ τὸ πάσχον, ἄλλως τ’ ἔει καὶ μὴ πᾶσιν ὁ αὐτὸς (sc. χυμὸς) ὁμοίως φαίνεται· καθάπερ φησὶν. οὐθὲν γὰρ κωλύει τὸν ἡμῖν γλυκὺν ἑτέροις τισὶ τῶν ζώων εἶναι πικρὸν καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων δὲ ὁμοίως.

A 131 = Theophrastos, De causis plantarum VI, 2, 3

ἄτοπον δὲ κάκεινο τοῖς τὰ σχήματα λέγουσιν ἢ τῶν ὁμοίων διαφορὰ κατὰ μικρότητα καὶ μέγεθος εἰς τὸ μὴ τὴν αὐτὴν ἔχειν δύναμιν. οὐ γὰρ ἐπὶ τῆς μορφῆς ἀλλὰ τῶν ὄγκων αἱ δυνάμεις, οὓς εἰς μὲν τὸ διαβιάσασθαι καὶ ἀπλῶς τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἥττον τάχ' ἂν τις ἀποδοίη, εἰς δὲ τὸ μὴ ταῦτ' οὐ δύνασθαι μηδὲ ποιεῖν οὐκ εὐλογον, ἐπεὶ ἐν τοῖς σχήμασιν αἱ δυνάμεις. εἰ γὰρ ὁμοίωσχημα ταῦτα, ταῦτ' ἂν εἴη τὸ ὑπάρχον, ὥσπερ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις.

A 132 = Theophrastos, De causis plantarum VI, 7, 2

Δημοκρίτῳ μὲν γε πῶς ποτε ἐξ ἀλλήλων ἢ γένεσις [τῶν χυμῶν], ἀπορήσειεν ἄν τις. ἀνάγκη γὰρ ἢ τὰ σχήματα μεταρρυθμίζεσθαι καὶ ἐκ σκαληνῶν καὶ ὀξυγωνίων περιφερῆ γίνεσθαι, ἢ πάντων ἐνυπαρχόντων οἶον τῶν τε τοῦ στρουφνοῦ καὶ ὀξέος καὶ γλυκέος τὰ μὲν ἐκκρίνεσθαι (τὰ [ἐκάσ]των πρότερον ὄντ' αἰεὶ, τὰ δ' οἰκεῖα καθ' ἕκαστον), θάτερα δὲ ὑπομένειν, ἢ τρίτον τὰ μὲν ἐξιέναι τὰ δ' ἐπεισιέναι. ἐπεὶ δ' ἀδύνατον μετασχηματίζεσθαι (τὸ γὰρ ἄτομον ἀπαθές), λοιπὸν τὰ μὲν εἰσιέναι τὰ δ' ἐξιέναι [ἢ τὰ μὲν ὑπομένειν τὰ δ' ἐξιέναι]. ἄμφω δὲ ταῦτα ἄλογα· προσἀποδοῦναι γὰρ δεῖ καὶ τί τὸ ἐργαζόμενον ταῦτα καὶ ποιοῦν.

A 133 = Theophrastos, De odor. 64

τί δὴ ποτε Δημόκριτος τοὺς μὲν χυμοὺς πρὸς τὴν γεῦσιν ἀποδίδωσι, τὰς δ' ὀσμάς καὶ τὰς χροάς οὐχ ὁμοίως πρὸς τὰς ὑποκειμένας αἰσθήσεις; ἔδει γὰρ ἐκ τῶν σχημάτων.

A 134 = Sextos Empeirikos, Pyrrhoniae hypotyposes II, 63

ἐκ τοῦ τὸ μέλι τοῖσδε μὲν πικρὸν τοῖσδε δὲ γλυκὸν φαίνεσθαι ὁ μὲν Δημόκριτος ἔφη μήτε γλυκὸν αὐτὸ εἶναι μήτε πικρὸν.

A 135 = Theophrastos, De sensu et sensibilibus 49-83 (Dox. 513) (př. K. Svoboda)

(49) Démokritos (...)

(49) Δημόκριτος δὲ περὶ μὲν αἰσθήσεως οὐ διορίζει, πότερα τοῖς ἐναντίοις ἢ τοῖς ὁμοίοις ἐστίν. εἰ μὲν γὰρ [τῶι] ἀλλοιοῦσθαι ποιεῖ τὸ αἰσθάνεσθαι, δόξειεν ἂν τοῖς διαφόροις· οὐ γὰρ ἀλλοιοῦται τὸ ὅμοιον ὑπὸ τοῦ ὁμοίου· πάλιν δ' [εἶ] τὸ μὲν αἰσθάνεσθαι καὶ ἀπλῶς ἀλλοιοῦσθαι [τῶι] πάσχειν, ἀδύνατον δέ, φησί, τὰ μὴ ταῦτὰ πάσχειν, ἀλλὰ κὰν ἕτερα ὄντα ποιῆι οὐχ [ἦ] ἕτερα ἀλλ' ἦι ταυτόν τι ὑπάρχει, τοῖς ὁμοίοις. διὸ περὶ μὲν τούτων ἀμφοτέρως ἔστιν ὑπολαβεῖν. περὶ ἐκάστης δ' ἤδη τούτων ἐν μέρει πειρᾶται λέγειν.

(50) Vidění vysvětluje zrcadlením... Obraz nevzniká hned v zornici, nýbrž vzduch mezi okem a viděným předmětem je utvářen podle toho, jak je stlačován viděným předmětem i vidoucím okem, neboť ze všeho stále něco vytéká. Potom vzduch, jsa tuhý a maje jinou barvu [než zornice], se obráží ve vlhkých očích. A tuhá věc onen obraz nepřijímá, zato vlhká jej propouští. Proto jsou vlhké oči způsobilejší k vidění než suché, zvláště je-li vnější obal co nejjemnější a nejhustší, je-li vnitřek co nejměkčí, prostý hustého a silného masa i husté a tučné vlhkosti, a jsou-li žíly v očích přímé a suché, aby se připodobnily obrazům, neboť každá věc poznává nejspíše, co je jí příbuzné. (...)

(50) ὄρᾶν μὲν οὖν ποιεῖ τῆι ἐμφάσει· ταύτην δὲ ἰδίως λέγει· τὴν γὰρ ἔμφασιν οὐκ εὐθὺς ἐν τῆι κόρῃ γίνεσθαι, ἀλλὰ τὸν ἀέρα τὸν μεταξὺ τῆς ὄψεως καὶ τοῦ ὄρωμένου τυποῦσθαι συστελλόμενον ὑπὸ τοῦ ὄρωμένου καὶ τοῦ ὄρωντος· ἅπαντος γὰρ αἰεὶ γίνεσθαι τινα ἀπορροήν· ἔπειτα τοῦτον στερεὸν ὄντα καὶ ἀλλόχρων ἐμφαίνεσθαι τοῖς ὀμμασιν ὑγροῖς· καὶ τὸ μὲν πυκνὸν οὐ δέχεσθαι τὸ δ' ὑγρὸν διέναι. διὸ καὶ τοὺς ὑγροὺς τῶν σκληρῶν ὀφθαλμῶν ἀμείνους εἶναι πρὸς τὸ ὄρᾶν, εἰ ὁ μὲν ἔξω χιτῶν ὡς λεπτότατος καὶ πυκνότατος εἶη, τὰ δ' ἐντὸς ὡς μάλιστα σομφὰ καὶ κενὰ πυκνῆς καὶ ἰσχυρᾶς σαρκός, ἔτι δὲ ἰκμάδος παχείας τε καὶ λιπαρᾶς [μεστά], καὶ αἱ φλέβες [αἱ] κατὰ τοὺς ὀφθαλμοὺς εὐθειῖαι καὶ ἄνικμοι, ὡς ὁμοοσημονεῖν τοῖς ἀποτυπουμένοις· τὰ γὰρ ὁμόφυλα μάλιστα ἕκαστον γνωρίζειν. (51) πρῶτον μὲν οὖν ἄτοπος ἢ ἀποτύπωσις ἢ ἐν τῶι ἀέρι. δεῖ γὰρ ἔχειν πυκνότητα καὶ μὴ θρύπτεσθαι τὸ τυπούμενον, ὥσπερ καὶ αὐτὸς λέγει παραβάλλον τοιαύτην εἶναι τὴν ἐντύπωσιν οἷον εἰ ἐκμάξειας εἰς κηρόν. ἔπειτα μᾶλλον ἐν ὕδατι τυποῦσθαι δυνατὸν ὅσωι πυκνότερον· ἦττον δὲ ὄρᾶται, καίτοι προσῆκε μᾶλλον. ὅλως δὲ ἀπορροήν ποιοῦντα τῆς μορφῆς ὥσπερ ἐν τοῖς περὶ

τῶν εἰδῶν τί δεῖ τὴν ἀποτύπωσιν ποιεῖν; αὐτὰ γὰρ ἐμφαίνεται τὰ εἶδωλα. (52) εἰ δὲ δὴ τοῦτο συμβαίνει καὶ ὁ ἀήρ ἀπομάττεται καθάπερ κηρὸς ὠθούμενος καὶ πυκνούμενος, πῶς καὶ ποία τις ἢ ἔμφασις γίνεται; δῆλον γὰρ ὡς ἐπὶ προσώπου [ὁ] τύπος ἔσται τῷ ὀρωμένῳ καθάπερ ἐν τοῖς ἄλλοις. τοιούτου δ' ὄντος ἀδύνατον ἐξ ἐναντίας ἔμφασιν γίνεσθαι μὴ στραφέντος τοῦ τύπου. τοῦτο δ' ὑπὸ τίνος ἔσται καὶ πῶς δεικτέον· οὐχ οἷόν τε γὰρ ἄλλως γίνεσθαι τὸ ὄρα̃ν. ἔπειτα ὅταν ὄρα̃ται πλείονα κατὰ τὸν αὐτὸν τόπον, πῶς ἐν τῷ αὐτῷ ἀέρι πλείους ἔσονται τύποι; καὶ πάλιν πῶς ἀλλήλους ὄρα̃ν ἐνδέχεται; τοὺς γὰρ τύπους ἀνάγκη συμβάλλειν ἑαυτοῖς, ἐκάτερον ἀντιπρόσωπον ὄντα ἀφ' ὧν ἔστιν. ὥστε τοῦτο ζήτησιν ἔχει. (53) καὶ πρὸς τούτῳ διὰ τί ποτε ἕκαστος αὐτὸς αὐτὸν οὐχ ὄρα̃ι; καθάπερ γὰρ τοῖς τῶν πέλας ὄμμασιν οἱ τύποι καὶ τοῖς ἑαυτῶν ἐμφαίνοντ' ἄν, ἄλλως τε καὶ εἰ εὐθὺς ἀντιπρόσωποι κεῖνται καὶ ταῦτο συμβαίνει πάθος ὥσπερ ἐπὶ τῆς ἠχοῦς. ἀνακλᾶσθαι γὰρ φησὶ καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν φθεγξάμενον τὴν φωνήν. ὅλως δὲ ἄτοπος ἢ τοῦ ἀέρος τύπωσις. ἀνάγκη γὰρ ἐξ ὧν λέγει πάντα ἐναποτυποῦσθαι τὰ σώματα καὶ πολλὰ ἐναλλάττειν, ὃ καὶ πρὸς τὴν ὄψιν ἐμπόδιον ἂν εἴη καὶ ἄλλως οὐκ εὐλογον. ἔτι δὲ εἶπερ ἢ τύπωσις διαμένει, καὶ μὴ φανερῶν (ὄντων) μηδὲ πλησίον ὄντων τῶν σωμάτων ἐχρῆν ὄρα̃ν εἰ καὶ μὴ νύκτωρ, ἀλλὰ μεθ' ἡμέραν. καίτοι τοὺς γε τύπους οὐχ ἦττον εἰκὸς διαμένειν νυκτός, ὅσῳ ἐμψυχότερος ὁ ἀήρ·

(54) ἀλλ' ἴσως τὴν ἔμφασιν ὁ ἥλιος ποιεῖ (καὶ) τὸ φῶς ὥσπερ [ἀκτῖνα] ἐπιφέρων ἐπὶ τὴν ὄψιν, καθάπερ ἔοικε βούλεσθαι λέγειν. ἐπεὶ τό γε τὸν ἥλιον ἀπωθοῦντα ἀφ' ἑαυτοῦ καὶ ἀποπληττόμενον πυκνοῦν τὸν ἀέρα, καθάπερ φησὶν, ἄτοπον· διακρίνειν γὰρ πέφυκε μᾶλλον. ἄτοπον δὲ καὶ τὸ μὴ μόνον τοῖς ὄμμασιν, ἀλλὰ καὶ τῷ ἄλλῳ σώματι μεταδιδόναι τῆς αἰσθήσεως. φησὶ γὰρ διὰ τοῦτο κενότητα καὶ ὑγρότητα ἔχειν δεῖν τὸν ὀφθαλμόν, ἵν' ἐπὶ πλέον δέχηται καὶ τῷ ἄλλῳ σώματι παραδιδῶι. ἄλογον δὲ καὶ τὸ μάλιστα μὲν ὄρα̃ν φάναι τὰ ὁμόφυλα, τὴν δὲ ἔμφασιν ποιεῖν τοῖς ἀλλόχρωσιν ὡς οὐκ ἐμφαινομένων τῶν ὁμοίων. τὰ δὲ μεγέθη καὶ τὰ διαστήματα πῶς ἐμφαίνεται, καίπερ ἐπιχειρήσας λέγειν οὐκ ἀποδίδωσιν.

(55) (...)

(55) περὶ μὲν οὖν ὄψεως ἰδίως ἔνια βουλόμενος λέγειν πλείω παραδίδωσι ζήτησιν.

Slyšení vysvětluje podobně, jako to činí ostatní. Neboť vzduch vpadaje do prázdna působí pohyb; vstupuje sice stejně do celého těla, zvláště však a nejvíce skrze uši, poněvadž tu prochází největším prázdňem a co nejméně tu mešká. Proto se zvuk v ostatním těle nevnímá, nýbrž jenom zde. A když se dostane vzduch dovnitř, rychle se rozptyluje, neboť zvuk vzniká ze zhuštěného a prudce vnikajícího vzduchu. Tak jako vně vysvětluje tedy Demokritos i uvnitř dojem dotykem. Nejlépe se slyší, je-li vnější obal hustý, jsou-li žilky prázdňé, co nejsušší a průchodné jak v ostatním – těle, tak v hlavě i v uších; jsou-li kosti husté, mozek dobře smíšený a jeho okolí co nejsušší. Neboť takto vniká zvuk shluklý, ježto vstupuje velkým suchým a průchodným prázdňem, a rozptyluje se rychle i souměrně po celém těle a nepadá mimo. (...)

τὴν δ' ἀκοὴν παραπλησίως ποιεῖ τοῖς ἄλλοις. εἰς γὰρ τὸ κενὸν ἐμπίπτοντα τὸν ἀέρα κίνησιν ἐμποιεῖν, πλὴν ὅτι κατὰ πᾶν μὲν ὁμοίως τὸ σῶμα εἰσιέναι, μάλιστα δὲ καὶ πλείστον διὰ τῶν ὠτων, ὅτι διὰ πλείστου τε κενοῦ διέρχεται καὶ ἥκιστα διαμῖναι. διὸ καὶ κατὰ μὲν τὸ ἄλλο σῶμα οὐκ αἰσθάνεσθαι, ταύτη δὲ μόνον. ὅταν δὲ ἐντὸς γένηται, σκίδνασθαι διὰ τὸ τάχος· τὴν γὰρ φωνὴν εἶναι πυκνουμένου τοῦ ἀέρος καὶ μετὰ βίας εἰσιόντος. ὥσπερ οὖν ἐκτὸς ποιεῖ τῇ ἀφῆι τὴν αἴσθησιν, οὕτω καὶ ἐντὸς. (56) ὀξύτατον δ' ἀκούειν, εἰ ὁ μὲν ἔξω χιτῶν εἴη πυκνός, τὰ δὲ φλεβία κενὰ καὶ ὡς μάλιστα ἄνικμα καὶ εὐτρητα κατὰ τε τὸ ἄλλο σῶμα καὶ τὴν κεφαλὴν καὶ τὰς ἀκοάς, ἔτι δὲ τὰ ὀστᾶ πυκνὰ καὶ ὁ ἐγκέφαλος εὐκρατος καὶ τὸ περὶ αὐτὸν ὡς ξηρότατον· ἀθρόον γὰρ ἂν οὕτως εἰσιέναι τὴν φωνὴν ἄτε διὰ πολλοῦ κενοῦ καὶ ἀνίκμου καὶ εὐτρήτου εἰσιοῦσαν, καὶ ταχὺ σκίδνασθαι καὶ ὁμαλῶς κατὰ τὸ σῶμα καὶ οὐ διεκπίπτειν ἔξω. (57) τὸ μὲν οὖν ἀσαφῶς ἀφορίζειν ὁμοίως ἔχει τοῖς ἄλλοις. ἀτοπον δὲ καὶ ἴδιον [τὸ] κατὰ πᾶν τὸ σῶμα τὸν ψόφον εἰσιέναι, καὶ ὅταν εἰσέλθῃ διὰ τῆς ἀκοῆς διαχεῖσθαι κατὰ πᾶν, ὥσπερ οὐ ταῖς ἀκοαῖς, ἀλλ' ὅλωι τῶι σώματι τὴν αἴσθησιν οὔσαν. οὐ γὰρ κἂν συμπάσχη τι τῇ ἀκοῇ, διὰ τοῦτο καὶ αἰσθάνεται. πάσαις γὰρ τοῦτό γε ὁμοίως ποιεῖ, καὶ οὐ μόνον ταῖς αἰσθήσεσιν, ἀλλὰ καὶ τῇ ψυχῇ. καὶ περὶ μὲν ὄψεως καὶ

ἀκοῆς οὕτως ἀποδίδωσι, τὰς δὲ ἄλλας αἰσθήσεις σχεδὸν ὁμοίως ποιεῖ τοῖς πλείστοις.

(58) O myšlení řekl jen tolik, že vzniká, je-li duše v pravém poměru co do smíšení. Jestliže se však někdo příliš oteplí nebo ochladí, mění se, jak říká, myšlení. (...)

(58) περὶ δὲ τοῦ φρονεῖν ἐπὶ τοσοῦτον εἴρηκεν ὅτι γίνεται συμμέτρως ἐχούσης τῆς ψυχῆς κατὰ τὴν κρῆσιν· ἐὰν δὲ περίθερμός τις ἢ περιψυχρός γένηται, μεταλλάττειν φησί. δι' ὅ τι καὶ τοὺς παλαιοὺς καλῶς τοῦθ' ὑπολαβεῖν ὅτι ἐστὶν ἄλλοφρονεῖν. ὥστε φανερόν, ὅτι τῆι κράσει τοῦ σώματος ποιεῖ τὸ φρονεῖν, ὅπερ ἴσως αὐτῶι καὶ κατὰ λόγον ἐστὶ σῶμα ποιοῦντι τὴν ψυχὴν. αἰ μὲν οὖν περὶ αἰσθήσεως καὶ τοῦ φρονεῖν δόξαι σχεδὸν αὗται καὶ τοσαῦται τυγχάνουσιν οὔσαι παρὰ τῶν πρότερον.

(59) περὶ δὲ τῶν αἰσθητῶν, τίς ἢ φύσις καὶ ποῖον ἕκαστόν ἐστιν, οἱ μὲν ἄλλοι παραλείπουσιν. τῶν μὲν γὰρ ὑπὸ τὴν ἀφήν περὶ βαρέος καὶ κούφου καὶ θερμοῦ καὶ ψυχροῦ λέγουσιν, οἷον ὅτι τὸ μὲν μανὸν καὶ λεπτὸν θερμόν, τὸ δὲ πυκνὸν καὶ παχὺ ψυχρόν, ὥσπερ Ἄναξαγόρας διαίρει τὸν ἀέρα καὶ τὸν αἰθέρα. σχεδὸν δὲ καὶ τὸ βαρὺ καὶ τὸ κούφον τοῖς αὐτοῖς καὶ ἔτι ταῖς ἄνω καὶ κάτω φοραῖς, καὶ πρὸς τούτοις περὶ τε φωνῆς ὅτι κίνησις τοῦ ἀέρος, καὶ περὶ ὁσμῆς ὅτι ἀπορροή τις.

Ἐμπεδοκλῆς δὲ καὶ περὶ τῶν χρωμάτων, καὶ ὅτι τὸ μὲν λευκὸν τοῦ πυρός τὸ δὲ μέλαν τοῦ ὕδατος (31 A 69a. B 94). οἱ δ' ἄλλοι τοσοῦτον μόνον, ὅτι τό τε λευκὸν καὶ τὸ μέλαν ἀρχαί, τὰ δ' ἄλλα μειγνυμένων γίνεται τούτων. καὶ γὰρ

Ἄναξαγόρας ἀπλῶς εἴρηκε περὶ αὐτῶν. (60) Δημόκριτος δὲ καὶ Πλάτων ἐπὶ πλείστον εἰσιν ἡμμένοι, καθ' ἕκαστον γὰρ ἀφορίζουσι· πλὴν ὁ μὲν οὐκ ἀποστερῶν τῶν αἰσθητῶν τὴν φύσιν, Δημόκριτος δὲ πάντα πάθη τῆς αἰσθήσεως ποιῶν. ποτέρως μὲν οὖν ἔχει τἀληθές οὐκ ἂν εἴη λόγος. ἐφ' ὅσον δὲ ἑκάτερος ἦπται καὶ πῶς ἀφώρικε πειραθῶμεν ἀποδοῦναι, πρότερον εἰπόντες τὴν ὅλην ἔφοδον ἑκατέρου. Δημόκριτος μὲν οὖν οὐχ ὁμοίως λέγει περὶ πάντων, ἀλλὰ τὰ μὲν τοῖς μεγέθεσι, τὰ δὲ τοῖς σχήμασιν, ἔνια δὲ τάξει καὶ θέσει διορίζει. Πλάτων δὲ σχεδὸν ἅπαντα πρὸς τὰ πάθη καὶ τὴν αἴσθησιν ἀποδίδωσιν. ὥστε δόξειεν ἂν ἑκάτερος ἐναντίως τῆι ὑποθέσει λέγειν. (61) ὁ μὲν γὰρ πάθη ποιῶν τῆς

αἰσθήσεως καθ' αὐτὰ διορίζει τὴν φύσιν· ὁ δὲ καθ' αὐτὰ ποιῶν ταῖς οὐσίαις πρὸς τὰ πάθη τῆς αἰσθήσεως ἀποδίδωσι.

βαρὺ μὲν οὖν καὶ κοῦφον τῶι μεγέθει διαίρει Δημόκριτος· εἰ γὰρ διακριθεῖη καθ' ἓν ἕκαστον, εἰ καὶ κατὰ σχῆμα διαφέρουσι, σταθμὸν ἂν ἐπὶ μεγέθει τὴν φύσιν ἔχειν (?). οὐ μὴν ἀλλ' ἓν γε τοῖς μεικτοῖς κουφότερον μὲν εἶναι τὸ πλεον ἔχον κενόν, βαρύτερον δὲ τὸ ἔλαττον. ἐν ἐνίοις μὲν οὕτως εἴρηκεν. (62) ἐν ἄλλοις δὲ κοῦφον εἶναί φησιν ἀπλῶς τὸ λεπτόν. παραπλησίως δὲ καὶ περὶ σκληροῦ καὶ μαλακοῦ. σκληρὸν μὲν γὰρ εἶναι τὸ πυκνόν, μαλακὸν δὲ τὸ μαρόν, καὶ τὸ μάλλον δὲ καὶ ἥττον καὶ μάλιστα κατὰ λόγον. διαφέρειν δέ τι τὴν θέσιν καὶ τὴν ἐναπόληψιν τῶν κενῶν τοῦ σκληροῦ καὶ μαλακοῦ καὶ βαρέος καὶ κούφου. διὸ σκληρότερον μὲν εἶναι σίδηρον, βαρύτερον δὲ μόλυβδον· τὸν μὲν γὰρ σίδηρον ἀνωμάλως συγκεῖσθαι καὶ τὸ κενὸν ἔχειν πολλαχῆ καὶ κατὰ μεγάλα, πεπυκνωθῆναι δὲ κατὰ ἓνια, ἀπλῶς δὲ πλεον ἔχειν κενόν. τὸν δὲ μόλυβδον ἔλαττον ἔχοντα κενὸν ὁμαλῶς συγκεῖσθαι κατὰ πᾶν ὁμοίως· διὸ βαρύτερον μὲν, μαλακώτερον δ' εἶναι τοῦ σιδήρου.

(63) (...) Z ostatních dojmů (mimo tíži a tvrdost) nemá žádný vlastní přirozenost, nýbrž všechny jsou stavy měnícího se vnímání a z toho vzniká představa. Není tedy ani zvláštní přirozenost chladna a tepla, nýbrž měnící se tvar [seskupení atomů] působí též změnu v nás, neboť cokoli je shluknuto, to má všude převahu, a co je daleko rozptýleno, není vnímáno. Důkazem pak toho, že nejsou ony dojmy od přírody, je to, že se nejeví totéž stejně všem živočichům, ale co se nám zdá sladkým, to se zdá jiným kyselým, jiným trpkým, jiným hořkým, jiným stahujícím a podobně ostatním.

(63) περὶ μὲν [οὖν] βαρέος καὶ κούφου καὶ σκληροῦ καὶ μαλακοῦ ἐν τούτοις ἀφορίζει. τῶν δὲ ἄλλων αἰσθητῶν οὐδενὸς εἶναι φύσιν, ἀλλὰ πάντα πάθη τῆς αἰσθήσεως ἀλλοιουμένης, ἐξ ἧς γίνεσθαι τὴν φαντασίαν. οὐδὲ γὰρ τοῦ ψυχροῦ καὶ τοῦ θερμοῦ φύσιν ὑπάρχειν, ἀλλὰ τὸ σχῆμα μεταπίπτει ἐργάζεσθαι καὶ τὴν ἡμετέραν ἀλλοίωσιν· ὅ τι γὰρ ἂν ἄθρουν ἦι, τοῦτ' ἐνισχύειν ἑκάστωι, τὸ δ' εἰς μακρὰ διανενεμημένον ἀναίσθητον εἶναι. σημείον δ' ὡς οὐκ εἰσὶ φύσει τὸ μὴ ταῦτα πᾶσι φαίνεσθαι τοῖς ζώοις, ἀλλ' ὁ ἡμῖν γλυκύ, τοῦτ' ἄλλοις πικρὸν καὶ ἑτέροις ὄξυ καὶ ἄλλοις δριμύ τοῖς δὲ στρυφνόν, καὶ τὰ ἄλλα δ' ὡσαύτως.

(64) Mimo to se lidé mění co do smíšení podle poměru a věku; i tak je zřejmé, že, tělesný stav je příčinou představy. (...) Jako ostatní věci, tak i smyslové dojmy přičítá tvarům [atomům], neudává však podoby všech, nýbrž hlavně chutí a barev. (...)

(64) ἔτι δ' αὐτοὺς μεταβάλλειν τῇ κρήσει κατὰ τὰ πάθη καὶ τὰς ἡλικίας· ἦ καὶ φανερόν ὡς ἡ διάθεσις αἰτία τῆς φαντασίας. ἀπλῶς μὲν οὖν περὶ τῶν αἰσθητῶν οὕτω δεῖν ὑπολαμβάνειν. οὐ μὴν ἀλλ' ὥσπερ καὶ τὰ ἄλλα καὶ ταῦτα ἀνατίθησι τοῖς σχήμασι· πλὴν οὐχ ἀπάντων ἀποδίδωσι τὰς μορφάς, ἀλλὰ μᾶλλον τῶν χυλῶν καὶ τῶν χρωμάτων, καὶ τούτων ἀκριβέστερον διορίζει τὰ περὶ τοὺς χυλοὺς ἀναφέρων τὴν φαντασίαν πρὸς ἄνθρωπον.

(65) Nuže trpká chuť má tvar hranatý, mnohokrát zahnutý, malý a jemný, neboť pro svou ostrost rychle a všude proniká a jsouc drsná i hranatá svírá a stahuje. Proto také zahřívá tělo, ježto v něm vytváří dutiny a ježto se nejvíce zahřívá, co obsahuje nejvíce prázdná. Sladká chuť se skládá z okrouhlých, nepřilíš malých tvaru; proto se zcela rozlije po těle a prochází vším, bez násilí a pomalu. (...)

(65) τὸν μὲν οὖν ὄξυν εἶναι τῷ σχήματι γωνοειδῇ τε καὶ πολυκαμπῇ καὶ μικρὸν καὶ λεπτόν. διὰ γὰρ τὴν δριμύτητα ταχὺ καὶ πάντη διαδύεσθαι, τραχὺν δ' ὄντα καὶ γωνοειδῇ συνάγειν καὶ συσπᾶν· διὸ καὶ θερμαίνειν τὸ σῶμα κενότητας ἐμποιοῦντα· μάλιστα γὰρ θερμαίνεσθαι τὸ πλεῖστον ἔχον κενόν. τὸν δὲ γλυκὺν ἐκ περιφερῶν συγκεῖσθαι σχημάτων οὐκ ἄγαν μικρῶν· διὸ καὶ διαχεῖν ὅλως τὸ σῶμα καὶ οὐ βιαίως καὶ οὐ ταχὺ πάντα περαίνειν· τοὺς [δ'] ἄλλους ταράττειν, ὅτι διαδύνων πλανᾷ τὰ ἄλλα καὶ ὑγραίνει· ὑγραίνόμενα δὲ καὶ ἐκ τῆς τάξεως κινούμενα συρρεῖν εἰς τὴν κοιλίαν· ταύτην γὰρ εὐπορώτατον εἶναι διὰ τὸ ταύτην πλεῖστον εἶναι κενόν. (66) τὸν δὲ στρυφνὸν ἐκ μεγάλων σχημάτων καὶ πολυγωνίων καὶ περιφερῆς ἥκιστ' ἐχόντων· ταῦτα γὰρ ὅταν εἰς τὰ σώματα ἔλθῃ, ἐπιτυφλοῦν ἐμπλάττοντα τὰ φλεβία καὶ κωλύειν συρρεῖν· διὸ καὶ τὰς κοιλίας ἰσθάναι. τὸν δὲ πικρὸν ἐκ μικρῶν καὶ λείων καὶ περιφερῶν τὴν περιφέρειαν εἰληχότα καὶ καμπὰς ἔχουσιν· διὸ καὶ γλισχρὸν καὶ κολλώδη. ἄλμυρον δὲ τὸν ἐκ μεγάλων καὶ οὐ περιφερῶν, ἀλλ' ἐπ' ἐνίων μὲν σκαληνῶν, [ἐπὶ δὲ πλείστων οὐ σκαληνῶν], διὸ οὐδὲ πολυκαμπῶν (βούλεται δὲ σκαληνὰ λέγειν ἅπερ περιπάλαξιν ἔχει πρὸς ἄλληλα καὶ συμπλοκήν)· μεγάλων μὲν, ὅτι ἡ ἄλμυρις

ἐπιπολάζει· μικρὰ γὰρ ὄντα καὶ τυπτόμενα τοῖς περιέχουσι μείγνυσθαι ἂν τῶι παντί· οὐ περιφερῶν δ' ὅτι τὸ μὲν ἄλμυρὸν τραχὺ τὸ δὲ περιφερὲς λεῖον· οὐ σκαληνῶν δὲ διὰ τὸ μὴ περιπαλάττεσθαι, διὸ ψαφαρὸν εἶναι.

(67) τὸν δὲ δριμὺν μικρὸν καὶ περιφερῆ καὶ γωνιοειδῆ, σκαληνὸν δὲ οὐκ ἔχειν. τὸν μὲν γὰρ δριμὺν πολυγώνιον ποιεῖν τῆι τραχύτητι θερμαίνειν καὶ διαχεῖν διὰ τὸ μικρὸν εἶναι καὶ περιφερῆ καὶ γωνιοειδῆ· καὶ γὰρ τὸ γωνιοειδὲς εἶναι τοιοῦτον. ὡσαύτως δὲ καὶ τὰς ἄλλας ἐκάστου δυνάμεις ἀποδίδωσιν ἀνάγων εἰς τὰ σχήματα. ἀπάντων δὲ τῶν σχημάτων οὐδὲν ἀκέραιον εἶναι καὶ ἀμιγῆς τοῖς ἄλλοις, ἀλλ' ἐν ἐκάστῳ πολλὰ εἶναι καὶ τὸν αὐτὸν ἔχειν λείου καὶ τραχέος καὶ περιφεροῦς καὶ ὀξέος καὶ τῶν λοιπῶν. οὗ δ' ἂν ἐνῆι πλεῖστον, τοῦτο μάλιστα ἐνισχύειν πρὸς τε τὴν αἴσθησιν καὶ τὴν δύναμιν, ἔτι δὲ εἰς ὁποῖαν ἕξιν ἂν εἰσέλθῃ· διαφέρειν γὰρ οὐκ ὀλίγον καὶ τοῦτο διὰ τὸ αὐτὸ τὰναντία, καὶ τὰναντία τὸ αὐτὸ πάθος ποιεῖν ἐνίοτε. (68) καὶ περὶ μὲν τῶν χυλῶν οὕτως ἀφώρικεν.

ἄτοπον δ' ἂν φανείη πρῶτον μὲν τὸ μὴ πάντων ὁμοίως ἀποδοῦναι τὰς αἰτίας, ἀλλὰ βαρὺ μὲν καὶ κοῦφον καὶ μαλακὸν καὶ σκληρὸν καὶ μεγέθει καὶ σμικρότητι καὶ τῶι μανῶι καὶ πυκνῶι, θερμὸν δὲ καὶ ψυχρὸν καὶ τὰ ἄλλα [διορίσαι] τοῖς σχήμασιν. ἔπειτα βαρέος μὲν καὶ κούφου καὶ σκληροῦ καὶ μαλακοῦ καθ' αὐτὰ ποιεῖν φύσεις (μέγεθος μὲν γὰρ καὶ σμικρότης καὶ τὸ πυκνὸν καὶ τὸ μανὸν οὐ πρὸς ἕτερόν ἐστι), θερμὸν δὲ καὶ ψυχρὸν καὶ τὰ ἄλλα πρὸς τὴν αἴσθησιν, καὶ ταῦτα πολλάκις λέγοντα διότι τοῦ θερμοῦ τὸ σχῆμα σφαιροειδές. (69) ὅλως δὲ μέγιστον ἐναντίωμα καὶ κοινὸν ἐπὶ πάντων, ἅμα μὲν πάθη ποιεῖν τῆς αἰσθήσεως, ἅμα δὲ τοῖς σχήμασι διορίζειν· καὶ τὸ αὐτὸ φαίνεσθαι τοῖς μὲν πικρὸν τοῖς δὲ γλυκὺ τοῖς δ' ἄλλως· οὔτε γὰρ οἶόν [τε] τὸ σχῆμα πάθος εἶναι οὔτε ταῦτὸν τοῖς μὲν σφαιροειδές τοῖς δ' ἄλλως (ἀνάγκη δ' εἶπερ) ἴσως, εἶπερ τοῖς μὲν γλυκὺ τοῖς δὲ πικρὸν) οὐδὲ κατὰ τὰς ἡμετέρας ἕξεις μεταβάλλειν τὰς μορφάς. ἀπλῶς δὲ τὸ μὲν σχῆμα καθ' αὐτὸ ἐστι, τὸ δὲ γλυκὺ καὶ ὅλως τὸ αἰσθητὸν πρὸς ἄλλο καὶ ἐν ἄλλοις, ὡς φησιν. ἄτοπον δὲ καὶ τὸ πᾶσιν ἀξιοῦν ταῦτὸ φαίνεσθαι τῶν αὐτῶν αἰσθανομένοις καὶ τούτων τὴν ἀλήθειαν ἐλέγχειν, καὶ ταῦτα εἰρηκότα πρότερον τὸ τοῖς ἀνομοίως διακειμένοις ἀνόμοια φαίνεσθαι καὶ πάλιν

τὸ μῆθὲν μᾶλλον ἕτερον ἑτέρου τυγχάνειν τῆς ἀληθείας. (70) εἰκὸς γὰρ τὸ βέλτιον τοῦ χείρονος καὶ τὸ ὑγιαῖνον τοῦ κάμνοντος· κατὰ φύσιν γὰρ μᾶλλον. ἔτι δὲ εἴπερ μὴ ἔστι φύσις τῶν αἰσθητῶν διὰ τὸ μὴ ταῦτὰ πᾶσι φαίνεσθαι, δῆλον ὡς οὐδὲ τῶν ζώων οὐδὲ τῶν ἄλλων σωμάτων· οὐδὲ γὰρ περὶ τούτων ὁμοδοξοῦσι. καίτοι εἰ μὴ καὶ διὰ τῶν αὐτῶν γίνεται πᾶσι τὸ γλυκὺ καὶ τὸ πικρὸν, ἀλλ' ἢ γε φύσις τοῦ πικροῦ καὶ τοῦ γλυκέος ἢ αὐτὴ φαίνεται πᾶσιν. ὅπερ καὶ αὐτὸς ἂν δόξειεν ἐπιμαρτυρεῖν. πῶς γὰρ ἂν τὸ ἡμῖν πικρὸν ἄλλοις ἦν γλυκὺ καὶ στρουφνόν, εἰ μὴ τις ἦν ὠρισμένη φύσις αὐτῶν; (71) ἔτι δὲ ποιεῖ σαφέστερον ἐν οἷς φησι γίνεσθαι μὲν ἕκαστον καὶ εἶναι κατ' ἀλήθειαν, ἰδίως δὲ ἐπὶ πικροῦ μοῖραν ἔχειν συνέσεως. ὥστε διὰ τε τούτων ἐναντίον ἂν φανεῖται τὸ μὴ ποιεῖν φύσιν τινὰ τῶν αἰσθητῶν, καὶ πρὸς τούτοις ὅπερ ἐλέχθη καὶ πρότερον, ὅταν σχῆμα μὲν ἀποδίδῃ τῆς [πικρᾶς] οὐσίας ὥσπερ καὶ τῶν ἄλλων, μὴ εἶναι δὲ λέγει φύσιν· ἢ γὰρ οὐδενὸς ὅλως ἢ καὶ τούτων ἔσται, τῆς αὐτῆς γε ὑπαρχούσης αἰτίας. ἔτι δὲ τὸ θερμὸν τε καὶ ψυχρὸν, ἅπερ ἀρχὰς τιθέασιν, εἰκὸς ἔχειν τινὰ φύσιν, εἰ δὲ ταῦτα, καὶ τὰ ἄλλα. νῦν δὲ σκληροῦ μὲν καὶ μαλακοῦ καὶ βαρέος καὶ κούφου ποιεῖ τιν' οὐσίαν. ἅπερ οὐχ ἦττον ἔδοξε λέγεσθαι πρὸς ἡμᾶς, θερμοῦ δὲ καὶ ψυχροῦ καὶ τῶν ἄλλων οὐδενός. καίτοι τό γε βαρὺ καὶ κούφον ὅταν διορίζῃ τοῖς μεγέθεσιν, ἀνάγκη τὰ ἀπλᾶ πάντα τὴν αὐτὴν ἔχειν ὄρμην τῆς φορᾶς, ὥστε μιᾶς τινος ἂν ὕλης εἶη καὶ τῆς αὐτῆς φύσεως. (72) ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων ἔοικε συνηκολουθηκέναι τοῖς ποιούσιν ὅλως τὸ φρονεῖν κατὰ τὴν ἀλλοίωσιν, ἢπερ ἔστιν ἀρχαιοτάτη δόξα. πάντες γὰρ οἱ παλαιοὶ καὶ (οἱ) ποιηταὶ καὶ σοφοὶ κατὰ τὴν διάθεσιν ἀποδιδόασιν τὸ φρονεῖν. τῶν δὲ χυλῶν ἑκάστωι τὸ σχῆμα ἀποδίδωσι πρὸς τὴν δύναμιν ἀφομοιωῶν τὴν ἐν τοῖς πάθεσιν· ὅπερ οὐ μόνον ἐξ ἐκείνων, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν αἰσθητηρίων ἔδει συμβαίνειν ἄλλως τε καὶ εἰ πάθη τούτων ἔστιν. οὐ γὰρ πᾶν τὸ σφαιροειδὲς οὐδὲ τὰ ἄλλα σχήματα τὴν αὐτὴν ἔχει δύναμιν, ὥστε καὶ κατὰ τὸ ὑποκείμενον ἔδει διορίζειν, πότερον ἐξ ὁμοίων ἢ ἐξ ἀνομοίων ἔστι, καὶ πῶς ἢ τῶν αἰσθήσεων ἀλλοιώσις γίνεται, καὶ πρὸς τούτοις ὁμοίως ἐπὶ πάντων ἀποδοῦναι τῶν διὰ τῆς ἀφῆς καὶ μὴ μόνον τὰ περὶ γεῦσιν. ἀλλὰ καὶ

ταῦτα μὲν ἦτοι διαφορὰν τινα ἔχει πρὸς τοὺς χυλοὺς, ἦν ἔδει διελεῖν, ἢ καὶ παρῆται δυνατὸν ὄν ὁμοίως εἰπεῖν.

(73) Z barev uznává čtyři za jednoduché. Nuže hladké je bílé, neboť co není drsné, co nepůsobí stín a není neprostupné, vše takové je jasné. Dále musí jasné mít přímé průduchy a musí být průhledné. (...)

(73) τῶν δὲ χρωμάτων ἀπλᾶ μὲν λέγει τέτταρα. λευκὸν μὲν οὖν εἶναι τὸ λεῖον. ὁ γὰρ ἂν μὴ τραχὺ μὴδ' ἐπισκιάζον ἢ μὴδὲ δυσδίωδον, τὸ τοιοῦτο πᾶν λαμπρὸν εἶναι. δεῖ δὲ καὶ εὐθύτροπα καὶ διαυγῆ τὰ λαμπρὰ εἶναι. τὰ μὲν οὖν σκληρὰ τῶν λευκῶν ἐκ τοιούτων σχημάτων συγκεῖσθαι οἷον ἢ ἐντὸς πλάξ τῶν κογχυλίων· οὕτω γὰρ ἂν ἄσκια καὶ εὐαγῆ καὶ εὐθύπορα εἶναι, τὰ [δὲ] ψαθυρὰ καὶ εὐθροπτα ἐκ περιφερῶν μὲν, λοξῶν δὲ τῆι θέσει πρὸς ἄλληλα καὶ κατὰ δύο συζεύξει, τὴν δ' ὅλην τάξιν ἔχειν ὅτι μάλιστα ὁμοίαν. τοιούτων δ' ὄντων ψαθυρὰ μὲν εἶναι, διότι κατὰ μικρὸν ἢ σύναψις· εὐθροπτα δέ, ὅτι ὁμοίως κείνται· ἄσκια δέ, διότι λεῖα καὶ πλατέα· λευκότερα δ' ἀλλήλων τῶι τὰ σχήματα τὰ εἰρημένα καὶ ἀκριβέστερα καὶ ἀμιγέστερα εἶναι καὶ τὴν τάξιν καὶ τὴν θέσιν ἔχειν μᾶλλον τὴν εἰρημένην. τὸ μὲν οὖν λευκὸν ἐκ τοιούτων εἶναι σχημάτων.

(74) Černé je z opračných tvarů: drsných, šikmých a nestejných; tak může působit stín a průduchy nejsou přímé a snadno průchodné. (...)

(74) τὸ δὲ μέλαν ἐκ τῶν ἐναντίων, ἐκ τραχέων καὶ σκαληνῶν καὶ ἀνομοίων· οὕτω γὰρ ἂν σκιάζειν καὶ οὐκ εὐθεῖς εἶναι τοὺς πόρους οὐδ' εὐδιόδους. ἔτι δὲ τὰς ἀπορροίας νωθεῖς καὶ ταραχώδεις· διαφέρειν γὰρ τι καὶ τὴν ἀπορροὴν τῶι ποιᾶν εἶναι πρὸς τὴν φαντασίαν, ἦν γίνεσθαι διὰ τὴν ἐναπόληψιν τοῦ ἀέρος ἀλλοίαν.

(75) Červené se skládá z takových tvarů jako teplo, avšak z větších. (...) Důkazem pak, že se skládá červené z takových tvarů, je to, že se červenáme, když se zahříváme, a červenají i ostatní rozpalované věci, až dojdou do ohnivého stavu. (...) Zelené se skládá z tuhého i prázdného, jsouc smíšeno z obého. (...) Ostatní barvy vznikají smíšením těchto. (...)

(75) ἐρυθρὸν δ' ἐξ οἰωνπερ καὶ τὸ θερμόν, πλὴν ἐκ μειζόνων. ἐὰν γὰρ αἱ συγκρίσεις ὥσι μείζους ὁμοίων ὄντων τῶν σχημάτων, μᾶλλον ἐρυθρὸν εἶναι. σημεῖον δ' ὅτι ἐκ τοιούτων τὸ ἐρυθρὸν· ἡμᾶς τε γὰρ θερμαινομένους ἐρυθραίνεσθαι καὶ τὰ ἄλλα τὰ πυρρῶμενα, μέχρις ἂν οὐ ἔχη τὸ τοῦ πυρροειδοῦς.

ἐρυθρότερα δὲ τὰ ἐκ μεγάλων ὄντα σχημάτων οἷον τὴν φλόγα καὶ τὸν ἄνθρακα τῶν χλωρῶν ξύλων ἢ τῶν αὐτῶν. καὶ τὸν σίδηρον δὲ καὶ τὰ ἄλλα τὰ πυρούμενα· λαμπρότατα μὲν γὰρ εἶναι τὰ πλείστον ἔχοντα καὶ λεπτότατον πῦρ, ἐρυθρότερα δὲ τὰ παχύτερον καὶ ἔλαττον. διὸ καὶ ἦττον εἶναι θερμὰ τὰ ἐρυθρότερα· θερμὸν (μὲν) γὰρ τὸ λεπτόν. τὸ δὲ χλωρὸν ἐκ τοῦ στερεοῦ καὶ τοῦ κενοῦ συνεστάναι μεικτὸν ἐξ ἀμφοῖν, τῇ θέσει δὲ καὶ τάξει [διαλλάττειν] αὐτῶν τὴν χροάν.

(76) (...)

(76) τὰ μὲν οὖν ἀπλᾶ χρώματα τούτοις κεχρηῆσθαι τοῖς σχήμασιν· ἕκαστον δὲ καθαρώτερον, ὅσῳ ἂν ἐξ ἀμιγεστέρων ἦι. τὰ δὲ ἄλλα κατὰ τὴν τούτων μίξιν. οἷον τὸ μὲν χρυσοειδὲς καὶ τὸ τοῦ χαλκοῦ καὶ πᾶν τὸ τοιοῦτον ἐκ τοῦ λευκοῦ καὶ τοῦ ἐρυθροῦ· τὸ μὲν γὰρ λαμπρὸν ἔχειν ἐκ τοῦ λευκοῦ, τὸ δὲ ὑπέρυθρον ἀπὸ τοῦ ἐρυθροῦ· πίπτειν γὰρ εἰς τὰ κενὰ τοῦ λευκοῦ τῇ μίξει τὸ ἐρυθρόν. ἐὰν δὲ προστεθῇ τούτοις τὸ χλωρὸν, γίνεσθαι τὸ κάλλιστον χρῶμα, δεῖν δὲ μικρὰς τοῦ χλωροῦ τὰς συγκρίσεις εἶναι· μεγάλας γὰρ οὐχ οἷόν τε συγκειμένων οὕτω τοῦ λευκοῦ καὶ τοῦ ἐρυθροῦ. διαφόρους δ' ἔσεσθαι τὰς χροὰς τῶι πλέον καὶ ἔλαττον λαμβάνειν. (77) τὸ δὲ πορφυροῦν ἐκ λευκοῦ καὶ μέλανος καὶ ἐρυθροῦ, πλείστην μὲν μοῖραν ἔχοντος τοῦ ἐρυθροῦ, μικρὰν δὲ τοῦ μέλανος, μέσην δὲ τοῦ λευκοῦ· διὸ καὶ ἡδὺ φαίνεσθαι πρὸς τὴν αἴσθησιν. ὅτι μὲν οὖν τὸ μέλαν καὶ τὸ ἐρυθρόν ἐνυπάρχει, φανερόν εἶναι τῇ ὄψει, διότι δὲ τὸ λευκόν, τὸ λαμπρὸν καὶ διαυγὲς σημαίνειν· ταῦτα γὰρ ποιεῖν τὸ λευκόν. τὴν δ' ἴσατιν ἐκ μέλανος σφόδρα καὶ χλωροῦ, πλείονα δὲ μοῖραν ἔχειν τοῦ μέλανος· τὸ δὲ πράσινον ἐκ πορφυροῦ καὶ τῆς ἰσάτιδος, ἢ ἐκ χλωροῦ καὶ πορφυροειδοῦς. τὸ γὰρ θεῖον εἶναι τοιοῦτον καὶ μετέχειν τοῦ λαμπροῦ. τὸ δὲ κυανοῦν ἐξ ἰσάτιδος καὶ πυρώδους, σχημάτων δὲ περιφερῶν καὶ βελονοειδῶν, ὅπως τὸ στίλβον τῶι μέλανι ἐνῆι. (78) τὸ δὲ καρύϊνον ἐκ χλωροῦ καὶ κυανοειδοῦς· ἐὰν δὲ χλωρὸν [καὶ λευκόν] μειχθῇ, φλογοειδὲς γίνεσθαι· τὸ γὰρ ἄσκιον καὶ μελανόχρων ἐξείργεσθαι. σχεδὸν δὲ καὶ τὸ ἐρυθρόν τῶι λευκῶι μειχθὲν χλωρὸν ποιεῖν εὐαγὲς καὶ οὐ μέλαν· διὸ καὶ τὰ φυόμενα χλωρὰ τὸ πρῶτον εἶναι πρὸ τοῦ θερμανθῆναι καὶ διαχεῖσθαι. καὶ πλήθει μὲν τοσοῦτων ἐπιμέμνηται χρωμάτων, ἄπειρα δὲ εἶναι καὶ τὰ χρώματα καὶ τοὺς

χυλοὺς κατὰ τὰς μίξεις, ἐάν τις τὰ μὲν ἀφαιρῆι τὰ δὲ προστιθῆι καὶ τῶν μὲν ἔλαττον μίσγηι τῶν δὲ πλέον. οὐθὲν γὰρ ὁμοιον ἔσεσθαι θάτερον θατέρωι.

(79) πρῶτον μὲν οὖν τὸ πλείους ἀποδοῦναι τὰς ἀρχὰς ἔχει τινὰ ἀπορίαν· οἱ γὰρ ἄλλοι τὸ λευκὸν καὶ τὸ μέλαν, ὡς τούτων ἀπλῶν ὄντων μόνων· ἔπειτα τὸ μὴ πᾶσι τοῖς λευκοῖς μίαν ποιῆσαι τὴν μορφὴν, ἀλλ' ἑτέραν τοῖς σκληροῖς καὶ τοῖς ψαθυροῖς. οὐ γὰρ εἰκὸς ἄλλη αἰτίαν εἶναι τοῖς διαφόροις κατὰ τὴν ἀφήν, οὐδ' ἂν ἔτι τὸ σχῆμα αἴτιον εἴη τῆς διαφορᾶς, ἀλλὰ μᾶλλον ἢ θέσις. ἐνδέχεται γὰρ καὶ τὰ περιφερῆ καὶ ἀπλῶς πάντα ἐπισκιάζειν ἑαυτοῖς. σημειῖον δέ· καὶ γὰρ αὐτὸς ταύτην φέρει τὴν πίστιν, ὅσα τῶν λεῖων μέλανα φαίνεται. διὰ γὰρ τὴν σύμφυσιν καὶ τὴν τάξιν ὡς τὴν αὐτὴν ἔχοντα τῶι μέλανι φαίνεσθαι τοιαῦτα. καὶ πάλιν ὅσα λευκὰ τῶν τραχέων. ἐκ μεγάλων γὰρ εἶναι ταῦτα καὶ τὰς συνδέσεις οὐ περιφερεῖς, ἀλλὰ προκρόσσας, καὶ τῶν σχημάτων τὰς μορφὰς μιγνυμένας ὥσπερ ἢ ἀνάβασις καὶ τὰ πρὸ τῶν τειχῶν ἔχει χῶματα· τοιοῦτον γὰρ ὃν ἄσκιον εἶναι καὶ οὐ κωλύεσθαι τὸ λαμπρόν. (80) πρὸς δὲ τούτοις πῶς λέγει καὶ ζώων τὸ λευκὸν ἐνίων γίνεσθαι μέλαν, εἰ τεθείησαν οὕτως, ὥστ' ἐπισκιάζειν; ὅλως δὲ τοῦ διαφανοῦς καὶ τοῦ λαμπροῦ μᾶλλον ἔοικε τὴν φύσιν ἢ τοῦ λευκοῦ λέγειν. τὸ γὰρ εὐδίοπτον εἶναι καὶ μὴ ἐπαλλάττειν τοὺς πόρους τοῦ διαφανοῦς ἐστι, (ἐπὶ) πόσα δὲ λευκὰ τοῦ διαφανοῦς; ἔτι δὲ τὸ μὲν εὐθεῖς εἶναι τῶν λευκῶν τοὺς πόρους, τῶν δὲ μελάνων ἐπαλλάττειν, ὡς εἰσιούσης τῆς φύσεως ὑπολαβεῖν ἐστιν. ὁρᾶν δὲ φησι διὰ τὴν ἀπορροὴν καὶ τὴν ἔμφασιν τὴν εἰς τὴν ὄψιν· εἰ δὲ τοῦτ' ἐστι, τί διοίσει τοὺς πόρους κεῖσθαι κατ' ἀλλήλους ἢ ἐπαλλάττειν; οὐδὲ τὴν ἀπορροὴν ἀπὸ τοῦ κενοῦ πῶς γίνεσθαι ῥαίδιον ὑπολαβεῖν· ὥστε λεκτέον τούτου τὴν αἰτίαν. ἔοικε γὰρ ἀπὸ τοῦ φωτὸς ἢ ἀπὸ ἄλλου τινὸς ποιεῖν τὸ λευκόν· διὸ καὶ τὴν παχύτητα τοῦ ἀέρος αἰτιᾶται πρὸς τὸ φαίνεσθαι μέλαν. (81) ἔτι δὲ πῶς τὸ μέλαν ἀποδίδωσιν, οὐ ῥαίδιον καταμαθεῖν· ἢ σκιά γὰρ μέλαν τι καὶ ἐπιπρόσθησις ἐστι τοῦ λευκοῦ· διὸ πρῶτον τὸ λευκὸν τὴν φύσιν. ἅμα δὲ οὐ μόνον τὸ ἐπισκιάζειν, ἀλλὰ καὶ τὴν παχύτητα τοῦ ἀέρος καὶ τῆς εἰσιούσης ἀπορροῆς αἰτιᾶται καὶ τὴν ταραχὴν τοῦ ὀφθαλμοῦ. πότερον δὲ ταῦτα συμβαίνει διὰ τὸ μὴ εὐδίοπτον ἢ καὶ ἄλλωι γίνοιτ' ἂν καὶ ποίωι (ἢ μέλαν), οὐ διασαφεῖ. (82) ἄτοπον δὲ καὶ τὸ τοῦ

χλωροῦ μὴ ἀποδοῦναι μορφήν, ἀλλὰ μόνον ἐκ τοῦ στερεοῦ καὶ τοῦ κενοῦ ποιεῖν. κοινὰ γὰρ ταῦτά γε πάντων καὶ ἐξ ὁποίωνοῦν ἔσται σχημάτων, χρῆν δ' ὥσπερ κὰν τοῖς ἄλλοις ἰδιόν τι ποιῆσαι. καὶ εἰ μὲν ἐναντίον τῶι ἐρυθρῶι, καθάπερ τὸ μέλαν τῶι λευκῶι, τὴν ἐναντίαν ἔχειν μορφήν· εἰ δὲ μὴ ἐναντίον, αὐτὸ τοῦτ' ἄν τις θαυμάσειεν, ὅτι τὰς ἀρχὰς οὐκ ἐναντίας ποιεῖ· δοκεῖ γὰρ ἅπασιν οὕτως. μάλιστα δὲ χρῆν τοῦτο διακριβοῦν, ποῖα τῶν χρωμάτων ἀπλᾶ καὶ διὰ τί τὰ μὲν σύνθετα τὰ δὲ ἀσύνθετα· πλείστη γὰρ ἀπορία περὶ τῶν ἀρχῶν. ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἴσως χαλεπὸν. ἐπεὶ καὶ τῶν χυμῶν εἴ τις δύναιτο τοὺς ἀπλοῦς ἀποδοῦναι, μᾶλλον ἂν ὅδε λέγοι. περὶ δὲ ὁσμῆς προσαφορίζειν παρηκέν πλήν τοσοῦτον, ὅτι τὸ λεπτὸν ἀπορρέον ἀπὸ τῶν βαρέων ποιεῖ τὴν ὁδμήν· ποῖον δέ τι τὴν φύσιν ὄν ὑπὸ τίνος πάσχει, οὐκέτι προσέθηκεν, ὅπερ ἴσως ἦν κυριώτατον. (83) Δημόκριτος μὲν οὖν οὕτως ἔνια παραλείπει.

A 136 /1 = Tertullianus, De anima 43

Democritus indigentiam spiritus (somnum esse).

A 136 /2 = Áetios, Placita philosophorum V, 2, 1 (Dox. 416)

Δημόκριτος τοὺς ὄνειρους γίνεσθαι κατὰ τὰς τῶν εἰδώλων παραστάσεις.

A 137 = Cicero, De divinatione II, 58, 120

utrum igitur censemus dormientium animos per se ipsos in somniando moveri an, ut Democritus censet, externa et adventicia visione pulsari?

A 138 /1 = Cicero, De divinatione I, 3, 5 (Dox. 224)

cum ... plurimisque locis gravis auctor Democritus praesensionem rerum futurarum comprobaret, Dicaearchus Peripateticus cetera divinationis genera sustulit, somniorum et furoris reliquit.

A 138 /2 = Cicero, De divinatione I, 57, 131

Democritus autem censet sapienter instituisse veteres ut hostiarum inspicerentur exta quorum ex habitu atque ex colore tum salubritatis tum pestilentiae signa percipi, non numquam etiam quae sit sterilitas agrorum vel fertilitas futura.

A 139 /1 = Censorinus 4, 9

Democrito vero Abderitae ex aqua limoque primum visum esse homines procreatos.

A 139 /2 = Áetios, Placita philosophorum V, 19, 6 (Dox. 431n.)

Δημόκριτος γεγενημένα εἶναι τὰ ζῶια συστάσει εἰδεεναστρον πρώτον τοῦ ὑγροῦ ζωιογονοῦντος.

A 139 /3 = Lactantius, Institutiones div. VII, 7, 9

hominum causa mundum et omnia quae in eo sunt esse facta Stoici loquuntur: idem nos divinae litterae docent. erravit ergo Democritus, qui vermiculorum modo putavit effusos esse de terra nullo auctore nullaque ratione.

A 140 = Áetios, Placita philosophorum V, 4, 3 (Dox. 417/8)

Στράτων καὶ Δημόκριτος καὶ τὴν δύναμιν σώμα· πνευματικὴ γάρ.

A 141 = Áetios, Placita philosophorum V, 3, 6 (Dox. 417)

Δημόκριτος ἀφ' ὅλων τῶν σωμάτων καὶ τῶν κυριωτάτων μερῶν οἶον ὀστέων σαρκῶν καὶ ἰνῶν (τὸ σπέρμα εἶναι).

A 142 = Áetios, Placita philosophorum V, 5, 1 (Dox. 418)

Ἐπίκουρος, Δημόκριτος καὶ τὸ θῆλυ προῖεσθαι σπέρμα· ἔχει γὰρ παραστάτας ἀπεστραμμένους· διὰ τοῦτο καὶ ὄρεξιν ἔχει περὶ τὰς χρήσεις.

A 143 /1 = Aristotelés, De generatione animalium IV, 1; 764a6

Δημόκριτος δὲ ὁ Ἀβδηρίτης ἐν μὲν τῇ μητρὶ γίνεσθαι φησι τὴν διαφορὰν τοῦ θήλεος καὶ τοῦ ἄρρενος, οὐ μόντοι διὰ θερμότητά γε καὶ ψυχρότητα τὸ μὲν

γίγνεσθαι θῆλυ τὸ δ' ἄρρεν, ἀλλ' ὁποτέρου ἂν κρατήσῃ τὸ σπέρμα τὸ ἀπὸ τοῦ μορίου ἐλθόν, ὧι διαφέρουσιν ἀλλήλων τὸ θῆλυ καὶ τὸ ἄρρεν.

A 143 /2 = Censorinus 6, 5

utrius vero parentis principium sedem prius occupaverit, eius reddi naturam Democritus rettulit.

A 143 /3 = Áetios, Placita philosophorum V, 7, 6 (Dox. 420)

Δημόκριτος τὰ μὲν κοινὰ μέρη ἐξ ὁποτέρου ἂν τύχηι, τὰ δ' ἰδιάζοντα (καὶ) κατ' ἐπικράτειαν.

A 143 /4 = Nemesios Emes., De natura hom. 247 Matth.

Ἄριστοτέλης μὲν οὖν καὶ Δημόκριτος οὐδὲν βούλονται συντελεῖν τὸ τῆς γυναικὸς σπέρμα πρὸς γένεσιν τέκνων.

A 144 /1 = Aristotelés, De generatione animalium II, 4; 740a33

αἱ δὲ φλέβες οἷον ῥίζαι πρὸς τὴν ὑστέραν συνάπτουσι δι' ὧν λαμβάνει τὸ κύημα τὴν τροφήν. τούτου γὰρ χάριν ἐν ταῖς ὑστέραις μένει τὸ ζῶιον, ἀλλ' οὐχ ὡς Δημόκριτος φησιν, ἵνα διαπλάττηται τὰ μόρια κατὰ τὰ μόρια τῆς ἐχούσης.

A 144 /2 = Aristotelés, De generatione animalium II, 7; 746a19

οἱ δὲ λέγοντες τρέφεσθαι τὰ παιδιά ἐν ταῖς ὑστέραις διὰ τοῦ σαρκιδιόν τι βδάλλειν οὐκ ὀρθῶς λέγουσιν.

A 144 /3 = Áetios, Placita philosophorum V, 16, 1 (Dox. 426)

Δημόκριτος, Ἐπίκουρος τὸ ἔμβρυον ἐν τῇ μήτραι διὰ τοῦ στόματος τρέφεσθαι. ὅθεν εὐθέως γεννηθὲν ἐπὶ τὸν μαστὸν φέρεσθαι τῷ στόματι· εἶναι γὰρ καὶ ἐν τῇ μήτραι θηλάς τινας καὶ στόματα, δι' ὧν τρέφεσθαι.

A 145 /1 = Aristotelés, De generatione animalium II, 4; 740a13

ὅσοι λέγουσιν, ὡςπερ Δημόκριτος, τὰ ἔξω πρῶτον διακρίνεσθαι τῶν ζώων, ὕστερον δὲ τὰ ἐντός, οὐκ ὀρθῶς λέγουσιν.

A 145 /2 = Censorinus 6, 1 (Dox. 190)

(quid primum in infante formetur) Democritus alvum cum capite quae plurimum habent ex inani.

A 146 = Aristotelés, De generatione animalium IV, 4; 769b30

Δημόκριτος μὲν οὖν ἔφησε γίνεσθαι τὰ τέρατα διὰ τὸ δύο γονὰς συμπίπτειν, τὴν μὲν πρότερον ὀρμήσασαν τὴν δ' ὕστερον. καὶ ταύτην ἐξελθοῦσαν ἐλθεῖν εἰς τὴν ὑστέραν, ὥστε συμφύεσθαι καὶ ἐπαλλάττειν τὰ μόρια. ταῖς δ' ὄρνισιν ἐπεὶ συμβαίνει ταχεῖαν γίνεσθαι τὴν ὀρειαν, αἰεὶ τὰ τ' ὠιὰ καὶ τὴν χροῶν αὐτῶν ἐπαλλάττειν φησίν.

A 147 = Aristotelés, De generatione animalium V, 8; 788b9

εἰρηκε μὲν οὖν περὶ αὐτῶν καὶ Δημόκριτος ... φησὶ γὰρ ἐκπίπτειν μὲν διὰ τὸ πρὸ ὥρας γίνεσθαι τοῖς ζώοις· ἀκμαζόντων γὰρ ὡς εἰπεῖν φύεσθαι κατὰ γε φύσιν· τοῦ δὲ πρὸ ὥρας γίνεσθαι τὸ θηλάζειν αἰτιᾶται.

A 148 = Aristotelés, De partibus animalium III, 4; 665a30

τῶν δ' ἀναίμων οὐδὲν ἔχει σπλάγχνον. Δημόκριτος δ' ἔοικεν οὐ καλῶς διαλαβεῖν περὶ αὐτῶν, εἴπερ ὠιήθη διὰ μικρότητα τῶν ἀναίμων ζώων ἄδηλα εἶναι ταῦτα.

A 149 = Aristotelés, De generatione animalium II, 8; 747a29

Δημόκριτος μὲν γὰρ φησὶ διεφθάρθαι τοὺς πόρους τῶν ἡμιόνων ἐν ταῖς ὑστέραις διὰ τὸ μὴ ἐκ συγγενῶν γίνεσθαι τὴν ἀρχὴν τῶν ζώων.

A 150 = Pseudo-Aristotelés, Historia animalium I, 39; 623a30

δύνανται δ', ἀφιέναι οἱ ἀράχλαι τὸ ἀράχλιον εὐθύς γενόμενοι, οὐκ ἔσωθεν ὡς ὃν περιίπτωμα, καθάπερ φησὶ Δημόκριτος, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ σώματος οἷον φλοιὸν ἢ τὰ βάλλοντα ταῖς θριξίν, οἷον αἱ ὕστριχες.

A 150a = Ailiános Klaudios, De natura animalium (H. N.) VI, 60

Μασσαγέται μὲν, ὡς Ἡρόδοτος λέγει (I, 216), τὸν φαρετρεῶνα πρό γε ἑαυτῶν κρεμάσαντες, εἶτα μέντοι ὀμιλεῖ τῇ θηλείᾳ ὁ ἄρρην ἐμφανῶς, εἰ καὶ ὀρῶιεν αὐτοὺς οἱ πάντες, πεφροντικότες οὐδὲν ἐκεῖνοί γε. καμήλων δὲ ὀμιλία οὐκ ἄν ποτε ἐμφανῆς γένοιτο οὐδὲ ὀρώντων οἷονεἰ μαρτύρων. ἀλλὰ εἴτε αἰδῶ φαμεν εἴτε φύσεως δῶρον ἀπόρρητον, ταῦτα Δημοκρίτωι τε καὶ τοῖς ἄλλοις καταλείπωμεν ἐλέγχειν τε καὶ τὰς αἰτίας λέγειν οἷεσθαι ἱκανοῖς ὑπὲρ τῶν ἀτεκμάρτων τε καὶ οὐ συμβλητῶν· ἤδη δὲ καὶ ὁ νομεὺς ἀπαλλάττεται ποι, ὅταν αἰσθηται τῆς συμφοιτήσεως αὐτοῖς τῆς πρὸς ἀλλήλους τὴν ὀρμήν, ὥσπερ οὖν ἀφιστάμενος παριοῦσιν ἐς θάλαμον νύμφηι τε καὶ νυμφίωι.

A 151 /1 = Ailiános Klaudios, De natura animalium XII, 16

λέγει Δημόκριτος πολύγωνα εἶναι ὕν καὶ κύνα καὶ τὴν αἰτίαν προστίθησι λέγων, ὅτι πολλὰς ἔχει τὰς μήτρας καὶ τοὺς τόπους τοὺς δεκτικούς τοῦ σπέρματος. ὁ τοίνυν θορὸς οὐκ ἐκ μιᾶς ὀρμῆς ἀπάσας αὐτὰς ἐκπληροῖ, ἀλλὰ δῖς τε καὶ τρεῖς ταῦτα τὰ ζῶια ἐπιθόρνυται, ἵνα ἢ συνέχεια πληρώσῃ τὰ τοῦ γόνου δεκτικά. ἡμίονους δὲ λέγει μὴ τίκτειν· μὴ γὰρ ἔχειν ὀμοίας μήτρας τοῖς ἄλλοις ζῴοις, ἑτερομόρφους δέ, ἥκιστα δυναμένας γονὴν δέξασθαι· μὴ γὰρ εἶναι φύσεως ποίημα τὴν ἡμίονον, ἀλλὰ ἐπινοίας ἀνθρωπίνης καὶ τόλμης ὡς ἂν εἴποις μοιχιδίου ἐπιτέχνημα τοῦτο καὶ κλέμμα. δοκεῖ δέ μοι, ἢ δ' ὅς, ὄνου ἵππον βιασαμένου κατὰ τύχην κυῆσαι, μαθητὰς δὲ ἀνθρώπους τῆς βίας ταύτης γεγεννημένους εἶτα μέντοι προελθεῖν ἐπὶ τὴν τῆς γονῆς αὐτῶν συνήθειαν. καὶ μάλιστα γε τοὺς τῶν Λιβύων ὄνους μεγίστους ὄντας ἐπιβαίνειν ταῖς ἵπποις οὐ κομώσαις ἀλλὰ κεκαρμέναις· ἔχουσα γὰρ τὴν ἑαυτῆς ἀγλαΐαν τὴν διὰ τῆς κόμης οὐκ ἂν ὑπομείνειε τὸν τοιόνδε γαμέτην, οἱ σοφοὶ τοὺς τούτων γάμους φασίν.

A 151 /2 = Hippokratés, De nat. inf. 31 (VII, 540 L.)

ὅτι δὲ ἀφ' ἑνὸς λαγνεύματος δίδυμα γίνεται, ἰσότηριον τόδε ἐστὶ· κύων καὶ ὕς καὶ ἄλλα ζῶια ὅσα ἀφ' ἑνὸς λαγνεύματος τίκτει καὶ δύο καὶ πλείονα, καὶ ἕκαστον τῶν ζῶιων ἐν τῆσι μήτρησιν ἐν κόλπῳ καὶ ὑμένι ἐστὶ, καὶ ταῦτα αὐτοὶ ὀρέομεν γινόμενα καὶ ταῦτα τίκτει τῆι αὐτῇ ἡμέρῃ πάντα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον.

A 151 /3 = Pseudo-Aristotelés, Problemata 10, 14; 892a38

διὰ τί τὰ μὲν πολύτεκνα τῶν ζῶιων οἶον ὕς, κύων, λαγῶς, τὰ δὲ οὐ, οἶον ἄνθρωπος, λέων; ἢ ὅτι τὰ μὲν πολλὰς μήτρας καὶ τόπους ἔχει οὐς καὶ πίμπλασθαι ἐπιθυμεῖ καὶ εἰς ἅ σχίζεται ἡ γονή, τὰ δὲ τούναντίον.

A 151 /4 = Aristotelés, De generatione animalium II, 8; 747a29

Δημόκριτος μὲν γάρ φησι διεφθάρθαι τοὺς πόρους τῶν ἡμιόνων ἐν ταῖς ὑστέραις διὰ τὸ μὴ ἐκ συγγενῶν γίνεσθαι τὴν ἀρχὴν τῶν ζῶιων.

A 152 = Ailiános Klaudios, De natura animalium XII, 17

ἐν τοῖς νοτίοις μᾶλλον ἐκπίπτειν τὰ ἔμβρυα Δημόκριτος λέγει ἢ ἐν τοῖς βορείοις, καὶ εἰκότως· χαινοῦσθαι γὰρ ὑπὸ τοῦ νότου τὰ σώματα ταῖς κούσαις καὶ δίστασθαι. ἅτε τοίνυν τοῦ σκήνους διακεχυμένου καὶ οὐχ ἡρμοσμένου πλανᾶσθαι καὶ τὰ κύομενα δεῦρο καὶ ἐκεῖσε καὶ θερμαινόμενα διολισθάνειν καὶ ἐκπίπτειν ῥᾶιον· εἰ δὲ εἴη πάγος καὶ βορρᾶς καταπνέοι, συμπέπηγε μὲν τὸ ἔμβρυον, δυσκίνητον δὲ ἐστὶ καὶ οὐ ταράττεται ὡς ὑπὸ κλύδωνος, ἅτε δὲ ἄκλυστον καὶ ἐν γαλήνῃ ὄν ἔρωται τε καὶ ἐστὶ σύντονον καὶ διαρκεῖ πρὸς τὸν κατὰ φύσιν χρόνον τῆς ζωιογονίας. οὐκοῦν ἐν κρυμῶι μὲν, φησὶν ὁ Ἀβδηρίτης, συμμένει, ἐν ἀλέαι δὲ ὡς τὰ πολλὰ ἐκπτύεται. ἀνάγκη δὲ εἶναι λέγει τῆς θέρμης πλεοναζούσης δίστασθαι καὶ τὰς φλέβας καὶ τὰ ἄρθρα.

A 153 = Ailiános Klaudios, De natura animalium XII, 18

αίτιαν δὲ ὁ αὐτὸς λέγει τοῖς ἐλάφοις τῆς τῶν κεράτων ἀναφύσεως ἐκείνην εἶναι. ἢ γαστήρ αὐτοῖς ὡς ἐστὶ θερμοτάτη ὁμολογεῖ, καὶ τὰς φλέβας δὲ αὐτῶν τὰς διὰ τοῦ σώματος πεφυκνίας παντὸς ἀραιότητας λέγει καὶ τὸ ὀστέον τὸ κατειληφὸς τὸν ἐγκέφαλον λεπτότατον εἶναι καὶ ὑμενώδες καὶ ἀραιόν, φλέβας τε ἐντεῦθεν καὶ ἐς ἄκραν τὴν κεφαλὴν ὑπανίσχειν παχυτάτας. τὴν γοῦν τροφήν καὶ ταύτης γε τὸ γονιμώτατον ὠκιστα ἀναδίδοσθαι καὶ ἢ μὲν πιμελὴ αὐτοῖς ἔξωθεν, φησί, περιχεῖται, ἢ δὲ ἰσχὺς τῆς τροφῆς ἐς τὴν κεφαλὴν διὰ τῶν φλεβῶν ἀναθόρνυται ἔνθεν οὖν τὰ κέρατα ἐκφύεσθαι διὰ πολλῆς ἐπαρδόμενα τῆς ἰκμάδος. συνεχῆς οὖν οὔσα ἐπιρρέουσά τε ἔξωθεὶ τὰ πρότερα. καὶ τὸ μὲν ὑπερίσχον ὑγρὸν ἔξω τοῦ σώματος σκληρὸν γίνεται, πηγνύντος αὐτὸ καὶ κερματοῦντος τοῦ ἀέρος, τὸ δὲ ἔνδον ἔτι μεμυκὸς ἀπαλὸν ἐστὶ καὶ τὸ μὲν σκληρύνεται ὑπὸ τῆς ἔξωθεν ψύξεως, τὸ δὲ ἀπαλὸν μένει ὑπὸ τῆς ἔνδον ἀλέας. οὐκοῦν ἢ ἐπίφυσις τοῦ νέου κέρατος τὸ πρεσβύτερον ὡς ἀλλότριον ἔξωθεὶ θλίβοντος τοῦ ἔνδοθεν καὶ ἀνωθεῖν τοῦτο ἐθέλοντος καὶ ὀδυνῶντος καὶ σφύζοντος ὥσπερ οὖν ἐπείγομένου τεχθῆναι καὶ προελθεῖν. ἢ γὰρ τοὶ ἰκμᾶς πηγνυμένη καὶ ὑπανατέλλουσα ἀτρεμεῖν ἀδύνατός ἐστί· γίνεται γὰρ καὶ αὐτὴ σκληρὰ καὶ ἐπωθεῖται τοῖς προτέροις. καὶ τὰ μὲν πλείω ἐκθλίβεται ὑπὸ τῆς ἰσχύος τῆς ἔνδον, ἤδη δὲ τινα καὶ κλάδοις περισχεθέντα καὶ ἐμποδίζοντα ἐς τὸν ὠκὺν δρόμον ὑπὸ ῥύμης τὸ θηρίον ὠθούμενον ἀπήραξε. καὶ τὰ μὲν ἐξώλισθε, τὰ δὲ ἔτοιμα ἐκκύπτειν ἢ φύσις προάγει.

A 154 = Ailiános Klaudios, De natura animalium XII, 19

οἱ τομίαι βόες, Δημόκριτος λέγει, σκολιά καὶ λεπτὰ καὶ μακρὰ φύεται τὰ κέρατα αὐτοῖς, τοῖς δὲ ἐνόρχοις παχέα τὰ πρὸς τῇ ῥίζῃ καὶ ὀρθὰ καὶ πρὸς μῆκος προήκοντα ἦττον. καὶ πλατυμετώπους εἶναι λέγει τούτους τῶν ἐτέρων πολὺ μᾶλλον· τῶν γὰρ φλεβῶν πολλῶν ἐνταῦθα οὐσῶν, εὐρύνεσθαι τὰ ὀστᾶ ὑπὸ αὐτῶν. καὶ ἢ ἐκφυσις δὲ τῶν κεράτων παχυτέρα οὔσα ἐς πλάτος τὸ αὐτὸ τῷ ζώῳ μέρος προάγει καὶ ἐκείνη· οἱ δὲ τομίαι μικρὸν ἔχοντες τὸν κύκλον τῆς ἔδρας τῆς τῶν κεράτων πλατύνονται ἦττον, φησίν.

A 155 = Ailiános Klaudios, De natura animalium XII, 20

οἱ δὲ ἄκερωι ταῦροι τὸ τενηθρηνιῶδες (οὕτω δὲ ὀνομάζει Δημόκριτος) ἐπὶ τοῦ βρέγματος οὐκ ἔχοντες (εἴη δ' ἂν τὸ σηραγωγῶδες λέγων) ἀντιτύπου τοῦ παντός ὄντος ὀστέου καὶ τὰς συρροίας τῶν χυμῶν οὐ δεχομένου γυμνοί τε καὶ ἄμοιροι γίνονται τῶν ἀμυνηρίων. καὶ αἱ φλέβες δὲ αἱ κατὰ τοῦ ὀστέου τοῦδε ἀτροφώτεραι οὔσαι λεπτότεραί τε καὶ ἀσθενέστεραι γίνονται. ἀνάγκη δὲ καὶ ξηρότερον τὸν αὐχένα τῶν ἀκεράτων εἶναι. λεπτότεραι γὰρ καὶ αἱ τούτου φλέβες, ταύτηι τοι καὶ ἐρρωμέναι ἦπτον. ὅσαι δὲ Ἀράβιοι βόες θήλειαι μὲν εἰσι τὸ γένος, εὐφυεῖς δὲ τὰ κέρατα, καὶ ταύταις ἢ γε πολλὴ ἐπίρροια τῶν χυμῶν, φησί, τροφή τῆς εὐγενοῦς βλάστης τοῖς κέρασιν ἔστιν. ἄκερωι δὲ καὶ αὗται ὅσαι τὸ δεκτικὸν τῆς ἰκμάδος ὀστέον στερεώτερόν τε ἔχουσι καὶ δέχεσθαι τοὺς χυμοὺς ἠκιστον. καὶ συνελόντι εἰπεῖν αὐξῆς ἢ ἐπιρροῆ αἰτία τοῖς κέρασι· ταύτην δὲ ἄρα ἐποχετεύουσι φλέβες πλεισταί τε καὶ παχύταται καὶ ὑγρὸν κύουσαι ὅσον καὶ δύνανται στέγειν.

A 155a = Ailiános Klaudios, De natura animalium IX, 64 (31 A 66)

Δημόκριτος ... μὴ τῶι ἀλμυρῶι τρέφεσθαι τοὺς ἰχθύς, ἀλλὰ τῶι παρακειμένωι τῆι θαλάττηι γλυκεῖ ὕδατι.

A 155b = Theophrastos, fr. 171, 12 W.

ἐκεῖνο δ' ἂν τις σκέψαιτο περὶ ἀμφοτέρων τῶν γενῶν τῶν τε ἐν τῶι ξηρῶι καὶ τῶν ὀρυκτῶν ἄρα γε εἰς ὕδωρ ἀφιέμενα ζῶιη ἂν, ἢ τὴν οἰκείαν ζητοίη χώραν καὶ τοῦτο αὐτοῖς ὥσπερ φύσις καθάπερ καὶ τοῖς ἐν θαλάττηι καὶ τοῖς ἐν ποταμοῖς· οὐδὲ γὰρ ταῦτα δέχεται τὰς μεταβολὰς πλὴν ὀλίγων· ἐπεὶ ὅσοι γε διὰ τὴν ἀναξηρασίαν καταδύονται καὶ ὅσοι περιλαμβάνονται τοῖς πάγοις, φανερόν ὡς τούτοις γε οἰκείον τὸ ὑγρὸν. εἰκὸς δὲ μᾶλλον καὶ τοῖς ὀρυκτοῖς καὶ τοῖς ἑτέροις, τοῖς μὲν ἀπλῶς, τοῖς δ' ὡς ἀμφιβίοις κατὰ Δημ. ὃ καὶ ἐπ' ἄλλων συμβαίνει· χρῆται γὰρ ἔνια τῶι ἀέρι καθάπερ ἐρρέθη πρότερον.

A 156 /1 = Schol. Hom. T in Λ 554

ἐπειδὴ δὲ πολὺ ἔχει τὸ θερμόν (leo), δέδιε τὸ πῦρ· ὅθεν οὐδὲ μύει κοιμώμενος οὐδ',
ὡς ὁ Δημόκριτος φησι, τικτόμενος.

A 156 /2 = Ailiános Klaudios, *De natura animalium* V, 39

λέγει Δημόκριτος τῶν ζώων μόνον τὸν λέοντα ἐκπεπταμένοις τίκτεσθαι τοῖς
ὀφθαλμοῖς ἤδη τρόπον τινὰ τεθυμωμένον καὶ ἐξ ὠδίνων δρασεῖοντά τι γεννικόν.

A 157 = *Etymologicum genuinum*

γλαύξ ... ἔστι γὰρ ὀξυωπέστατον τὸ ζῷον ἐν νυκτὶ ὄρᾶν δυνάμενον. Δημόκριτος
δὲ ἱστορεῖ, ὅτι μόνον τῶν γαμφωνύχων καὶ σαρκοφάγων μὴ τυφλὰ τίκτει, ὅτι
πολὺ τὸ πυρῶδες καὶ θερμόν περὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἔχει, ὃ σφοδρῶς ὀξὺ καὶ
τμητικὸν ὑπάρχον διαίρει καὶ ἀναμίγνυσι τὴν ὄρασιν· διὸ καὶ ἐν ταῖς
σκοτομήνησιν ὄρᾳ διὰ τὸ πυρῶδες τῶν ὄψεων.

A 158 = Cicero, *De divinatione* II, 26, 57

Democritus quidem optumis verbis causam explicat, cur ante lucem galli canant. depulso
enim de pectore et in omne corpus diviso et mitificato cibo cantus edere quiete satiatos.

A 159 = Soran. *Gynaec.* III, 17; p. 105, 1 Ilberg

ἡ φλεγμονὴ κέκληται μὲν ἀπὸ τοῦ φλέγειν καὶ οὐχ, ὡς ὁ Δημόκριτος εἶρηκεν,
ἀπὸ τοῦ αἵτιον εἶναι τὸ φλέγμα.

A 160 /1 = Cicero, *Tusculanae disputationes* I, 34, 82

fac enim sic animum interire ut corpus: num igitur aliquis dolor aut omnino post mortem
sensus in corpore est? nemo id quidem dicit, etsi Democritum insimulat Epicurus (fr. 17 Us.),
Democritii negant.

A 160 /2 = Tertullianus, *De an.* 51

Plato ... in Politia tamen (X, 614n.) cuiusdam insepulti cadaver opponit longo tempore sine ulla labe prae animae scilicet individuitate servatum. ad hoc et Democritus crementa unguium et comarum in sepulturis aliquanti temporis denotat.

A 160 /3 = Celsus Med. II, 6

quin etiam vir iure magni nominis Democritus ne finitae quidem vitae satis certas notas esse proposuit, quibus medici credidissent: adeo illud non reliquit, ut certa aliqua signa futurae mortis essent.

A 161 = Varro, Sat. Cycnus περὶ ταφῆς fr. 81 Buech.

quare Heraclides Ponticos plus sapit qui praecepit, ut comburerent, quam Democritus qui ut in melle servarent. quem si vulgus secutus esset, peream si centum denariis calicem mulsi emere possemus.

A 162 = Theophrastos, De causis plantarum II, 11, 7-8

(7) ὥς δὲ Δημόκριτος αἰτιᾶται τὰ εὐθέα τῶν σκολιῶν βραχυβιώτερα καὶ πρωΐβλαστότερα διὰ τὰς αὐτὰς ἀνάγκας εἶναι (τοῖς μὲν γὰρ ταχὺ διαπέμπεσθαι τὴν τροφήν ἀφ' ἧς ἡ βλάστησις καὶ οἱ καρποί, τοῖς δὲ βραδέως διὰ τὸ μὴ εὖρου εἶναι τὸ ὑπὲρ γῆς ἀλλ' αὐτὰς τὰς ῥίζας ἀπολαύειν· καὶ γὰρ μακρόρριζα ταῦτα εἶναι καὶ παχύρριζα) δόξειεν ἂν οὐ καλῶς λέγειν. (8) καὶ γὰρ τὰς ῥίζας ἀσθενεῖς φησιν εἶναι τῶν εὐθέων, ἐξ ὧν ἀμφοτέρων ῥήγνυσθαι [καὶ τῷ δένδρῳ γίγνεσθαι] τὴν φθοράν· ταχὺ γὰρ ἐκ τοῦ ἄνω διέναι καὶ τὸ ψῦχος καὶ τὴν ἀλέαν ἐπὶ τὰς ῥίζας διὰ τὴν εὐθυπορίαν, ἀσθενεῖς δ' οὐσας οὐχ ὑπομένειν. ὅλως δὲ τὰ πολλὰ τῶν τοιούτων κάτωθεν ἄρχεσθαι γηράσκειν διὰ τὴν ἀσθένειαν τῶν ῥιζῶν. ἔτι δὲ τὰ ὑπὲρ γῆς διὰ τὴν λεπτότητα καμπτόμενα ὑπὸ τῶν πνευμάτων κινεῖν τὰς ῥίζας, τούτου δὲ συμβαίνοντος ἀπορρήγνυσθαι καὶ πηροῦσθαι καὶ ἀπὸ τούτων τῷ ὅλῳ δένδρῳ γίγνεσθαι τὴν φθοράν. ἃ μὲν οὖν λέγει ταῦτά ἐστιν.

Cfr. Theophrastos, De causis plantarum I, 8, 2:

πότερα κατὰ τὰς εὐθύτητας τῶν πόρων ληπτέον, ὥσπερ Δημόκριτος; εὖρους γὰρ ἡ φορὰ καὶ ἀνεμπόδιτος, ὡς φησιν.

A 163 = Theophrastos, De causis plantarum VI, 17, 11

ἀλλ' ἐκεῖνο ἄτοπον, ὃ καὶ πρότερον εἴπομεν, εἰ τὸ ἡμῖν κακῶδες καὶ ἄοσμον ἐκείνοις (ζῶα) εὐοσμον γίγνεται. τάχα δ' οὐκ ἄτοπον. ὀρῶμεν δ' οὖν τοῦτο καὶ ἐφ' ἑτέροις συμβαῖνον οἷον ἐν αὐταῖς εὐθὺ ταῖς τροφαῖς, ὧν μάλιστ' ἄν τις αἰτιάσαιτο τὰς κράσεις ἀνωμαλεῖς γε οὔσας. ἐπεὶ τὰ γε σχήματα Δημοκρίτου, καθάπερ ἐλέχθη, τεταγμένας ἔχοντα τὰς μορφὰς τεταγμένα καὶ τὰ πάθη (καίτοι γε οὐκ) ἐχρῆν ποιεῖν.

A 164 = Albertus Magnus, De lapid. I, 1, 4 (II, 213b Jammy)

Démokritos a někteří jiní říkají, že duše je složená z prvků, které jsou také příčinou vzniku [magnetického] kamene. Vždyť proto říká, že v [magnetickém] kameni je [přítomná] duše jako v kterémkoli jiném semeni vznikajících věcí – a že při tvoření kamene pohybuje teplem obsaženým uvnitř hmoty takovým způsobem, jako když kovář pohybuje kladivem, aby vytvořil sekyru a pilu.

Democritus autem et quidam alii elementa tum dicunt habere animas et ipsas esse causas generationis lapidum, propter quod dicit animam esse in lapide sicut in quolibet alio semine generandae rei et ipsae movere calorem intrinsecus materiae in lapidis generatione eo modo, quo movetur malleus a fabro ad securis et serrae generationem.

A 165 /1 = Alexandros Afrodis., Quaest. II, 23 (II, 72, 28 Bruns *περὶ τῆς Ἡρακλείας λίθου διὰ τί ἔλκει τὸν σίδηρον*) (př. K. Svoboda)

(...) Démokritos soudí, že se [magnetický] kámen a železo skládají z podobných atomů, ale magnet z jemnějších a řidších než železo, má více dutin, a proto jeho atomy jsou pohyblivější, pohybují se rychleji k železu – neboť pohyb směřuje k podobnému –, vnikají do průduchů železa a uvádějí v pohyb jeho atomy, ježto pronikají mezi nimi svou jemností.

Atomy železa, jsouce uvedeny v pohyb, vytékají a pohybují se ven, a to k magnetu pro vzájemnou podobnost, a proto, že má více dutin. Železo následuje svých atomů a pro jejich hojné vylučování i jejich pohyb se také pohybuje k magnetu. Avšak magnet se nepohybuje k železu, poněvadž železo nemá tolik dutin jako magnet. (...)

ὁ Δημόκριτος δὲ καὶ αὐτὸς ἀπορροίας τε γίνεσθαι τίθεται καὶ τὰ ὅμοια φέρεσθαι πρὸς τὰ ὅμοια, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ κενὸν πάντα φέρεσθαι. ταῦθ' ὑποθέμενος

λαμβάνει τὸ τὴν λίθον καὶ τὸν σίδηρον ἐξ ὁμοίων ἀτόμων συγκεῖσθαι, λεπτοτέρων δὲ τὴν λίθον, καὶ ἐκείνου ἀραιότεραν τε καὶ πολυκενωτέραν αὐτὴν εἶναι καὶ διὰ τοῦτ' εὐκινήτοτερ' ὄν[τα τὰ ἄτομα] θᾶπτον ἐπὶ τὸν σίδηρον φέρεσθαι (πρὸς γὰρ τὰ ὅμοια ἢ φορᾶ) καὶ ἐνδύομενα εἰς τοὺς πόρους τοῦ σιδήρου κινεῖν τὰ ἐν ἐκείνῳ σώματα διαδύομενα δι' αὐτῶν διὰ λεπτότητα, τὰ δὲ κινήθέντα ἔξω τε φέρεσθαι ἀπορρέοντα καὶ πρὸς τὴν λίθον διὰ τε ὁμοιότητα καὶ διὰ τὸ κενὰ ἔχειν πλείω, οἷς ἐπόμενον τὸν σίδηρον διὰ τὴν ἀθρόαν ἔκκρισιν τε καὶ φορᾶν φέρεσθαι καὶ αὐτὸν πρὸς τὴν λίθον. οὐκέτι δὲ ἡ λίθος πρὸς τὸν σίδηρον φέρεται, ὅτι μὴ ἔχει τοσαῦτα ὁ σίδηρος κενὰ ὅσα ἡ λίθος. ἀλλὰ τὸ μὲν τὴν λίθον καὶ τὸν σίδηρον ἐξ ὁμοίων συγκεῖσθαι δέξαιτ' ἂν τις, πῶς δὲ καὶ τὸ ἤλεκτρον καὶ τὸ ἄχυρον; ὅταν δὲ καὶ ἐπ' ἐκείνων λέγη τις ταύτην τὴν αἰτίαν, ἔστι πολλὰ ἐλκόμενα ὑπὸ τοῦ ἡλέκτρον. οἷς πᾶσιν εἰ ἐξ ὁμοίων σύγκειται, κάκεῖνα ἐξ ὁμοίων ἀλλήλοις συγκείμενα ἔλκοι [ἂν] ἄλληλα.

A 165 /2 = Simplikios, In Physica 1056, 1

ἢ γὰρ ἀπόρροιαί τινές εἰσιν ἀπὸ τῶν ἡρεμούντων καὶ οὕτως ἐλκόντων σωματικά, δι' ὧν ἀπτομένων καὶ ἐμπλεκομένων, ὡς τινες λέγουσιν, ἔλκεται τὰ ἐλκόμενα ἢ ...

A 166 = Epifanio, Adversus haereses III, 2, 9 (Dox. 590)

Δημόκριτος ὁ τοῦ Δαμασίππου Ἀβδηρίτης τὸν κόσμον ἄπειρον ἔφη καὶ ὑπὲρ κενοῦ κείσθαι. ἔφη δὲ καὶ ἐν τέλος εἶναι τῶν πάντων καὶ εὐθυμίαν τὸ κράτιστον εἶναι, τὰς δὲ λύπας ὄρους κακίας. καὶ τὸ δοκοῦν δίκαιον οὐκ εἶναι δίκαιον, ἀδικον δὲ τὸ ἐναντίον τῆς φύσεως. ἐπίνοιαν γὰρ κακὴν τοὺς νόμους ἔλεγε καὶ οὐ χρὴ νόμοις πειθαρχεῖν τὸν σοφόν, ἀλλὰ ἐλευθερίως ζῆν'.

A 167 = Stobaios, Anthologium II, 7, 3i; 52, 13 W.

Δημόκριτος καὶ Πλάτων κοινῶς ἐν τῇ ψυχῇ τὴν εὐδαιμονίαν τίθενται. γέγραφε δ' ὁ μὲν οὕτως:

ἔδαιμονίη ... κακοδαιμονίη' (B 170).

ἑὺδαιμονίῃ ... δαίμονος' (B 171).

τὴν δ' [εὐδαιμονίαν καὶ] εὐθυμίαν καὶ εὐεστὴν καὶ ἁρμονίαν, συμμετρίαν τε καὶ ἀταραξίαν καλεῖ. συνίστασθαι δ' αὐτὴν ἐκ τοῦ διορισμοῦ καὶ τῆς διακρίσεως τῶν ἡδονῶν, καὶ τοῦτ' εἶναι τὸ κάλλιστόν τε καὶ συμφωρότατον ἀνθρώποις.

A 168 = Strabón, Geographica I; p. 61

προστιθέασι δὲ καὶ τὰς ἐκ τῶν μεταστάσεων μεταβολὰς ἐπὶ πλεον τὴν ἀθουμασίαν ἡμῖν κατασκευάζειν ἐθέλοντες, ἦν ὕμνεϊ Δημόκριτος καὶ οἱ ἄλλοι φιλόσοφοι πάντες.

A 169 /1 = Cicero, De finibus V, 8, 23

Democriti autem securitas quae est animi tamquam tranquillitas, quam appellant εὐθυμίαν, eo separanda fuit ab hac disputatione, quia ista animi tranquillitas ea est ipsa beata vita.

A 169 /2 = Cicero, De finibus V, 29, 87

Democritus, qui (vere falsone quaerere [nolu]mus) dicitur se oculis privasse certe ut quam minime animus a cogitationibus abduceretur, patrimonium neglexit, agros deseruit incultos, quid quaerens aliud nisi vitam beatam? quam si etiam in rerum cognitione ponebat, tamen ex illa investigatione naturae consequi volebat, bono ut esset animo. ideo enim ille summum bonum εὐθυμίαν et saepe ἀθαμβίαν appellat, id est animum terrore liberum. (88) sed haec etsi praeclare, nondum tamen perpolita pauca enim neque ea ipsa enucleate ab hoc de virtute quidem dicta.

A 170 = Kléméns Alexandrijský, Stromata II, 138,3

(3) Démokritos odrazoval od manželství a plození dětí kvůli mnoha nepříjemnostem, které s sebou tato záležitost přináší, a také proto, že prý zabírá místo věcem důležitějším. (4) Připojuje se k němu i Epikúros a všichni ti, kdo za dobro považují rozkoš a ničím nerušený, bezstarostný život.

(Viz také B 276, B 277, B 278.)

(3) Δημόκριτος δὲ γάμον καὶ παιδοποιίαν παραιτεῖται διὰ τὰς πολλὰς ἐξ αὐτῶν ἀηδίας τε καὶ ἀφορκὰς ἀπὸ τῶν ἀναγκαιοτέρων. (4) συγκατατάττεται δὲ αὐτῶ

καὶ Ἐπίκουρος (fr. 526 Usen.) καὶ ὅσοι ἐν ἡδονῇ καὶ ἀσχησίᾳ, ἔτι δὲ καὶ ἀλυπία
τάγαθὸν τίθενται.

(Cfr. B 276, B 277, B 278.)